

معماری صدر مسیحیت ۸۲

معماری بیزانس (روم شرقی) ۸۵

معماری رومانسک ۹۳

معماری گوتیک ۱۰۴

معماری رنسانس ۱۱۸

معماری باروک (۱۷ و ۱۸ م) ۱۳۲

فهرست مطالب:

معماری پیش از تاریخ ۱

معماری بین النهرین ۷

معماری مصر ۱۶

معماری ایران ۲۸

معماری هند ۴۰

معماری چین ۴۵

معماری ژاپن ۴۹

معماری تمدن های اژه ای ۵۳

معماری یونان ۵۶

معماری روم ۷۱

فصل اول

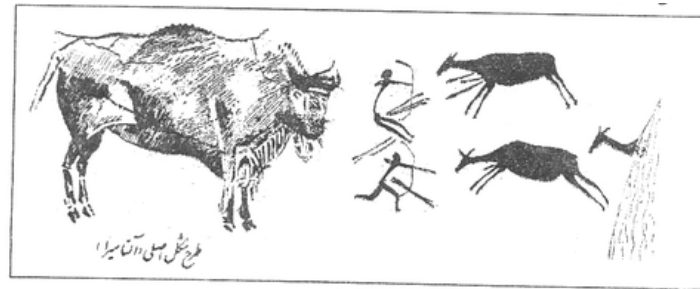
معماری پیش از تاریخ

باستان شناسان ظهور انسان را بر روی کره زمین از روی ابزار ساخت دستشان شناخته اند و ظهور انسان را تا حدود ۱ میلیون سال پیش روی زمین می دانند. بر اساس اطلاعات موجود، پیدایش نخستین گروه انسانی را مربوط به ۴۰ تا ۴۵ هزار سال پیش می دانند و این در حالی است که اولین گردهمایی متمرکز کم روستانشینان بوده اند در حدود ۱۱ تا ۱۰ هزار سال قبلی صورت گرفته است.

کهن ترین آثار زندگی، فرهنگ و تمدن انسانی که طی کاوش ها و پژوهش های باستان شناسی کشف شده، بسیار از نکات ناشناخته و مبهم را برای انسان امروزی روشن نموده است. نخستین آثاری که از انسان ابزار ساز به دست آمده متعلق به حدود ۴۰۰۰۰ سال مبهم را برای انسان امروزی روشن نموده است. نخستین آثاری که از انسان ابزارساز به دست آمده است متعلق به حدود ۴۰۰۰۰ سال قبل است. در طول آخرین دوره پارینه سنگی یعنی حدود ۲۰۰۰۰ سال پیش است که با نخستین آثار هنری انسان ابتدایی رو به رو می شویم. برای آشنایی بیشتر با این گونه آثار هنری به

بررسی چگونگی نقاشی های غارهای آلتامیرا در اسپانیا و لاسکوا در فرانسه می پردازیم.

آلتامیرا: در سال ۱۸۷۹ فردی اسپانیایی هنگام ورود به غار نقوشی که هیچ انسان تا آن زمان با آن آشنا نشده بود را مشاهده کرد لاسکوا: در این غار مجرای عبور آب زیر زمینی هم وجود دارد. در سال ۱۹۴۱ به طور اتفاقی تصاویری از حیوانات چون ماموت، گاو وحشی، اسب و گرگ کشف شد.

ش ۱ - تصاویر نقاشی شده توسط انسان پیش از تاریخ.

نکته: قدیمی ترین آثار نقاشی در غار در غار آلتامیرا در اسپانیا است. ویژگی این نقاشی های درون غارها

۱- سبک این نقاشی ها بسیار طبیعی است و نشانگر حافظه خارق العاده انسان نخستین بود که توانسته حیوان را با شکل و حرکتی نشان دهد که طبعاً این چنین بوده.

۲- نقاشی‌ها جنبه تزئینی نداشته چون در قسمت‌های عقبی غار که دور از روشنایی بوده ترسیم شده‌اند.

۴- استفاده از تناسب رعایت نشده

۵- استفاده از نوعی پرسپکتیو

علت ترسیم این نقاشی‌ها

۱- حیوان را همیشه در اختیار خود داشته باشند.

۲- نقاشی‌ها جنبه تزئینی نداشته چون که در قسمت‌های عقبی غار که دور از روشنایی بوده ترسیم شده‌اند.

۳- در آنها تناسب رعایت نشده

۴- استفاده از نوعی پرسپکتیو

علت ترسیم این نقاشی‌ها

۱- حیوان را همیشه در اختیار خود داشته باشند.

۲- افراد همزیست در شکار دسته جمعی بر جانورانی که غذای اصلی‌شان را تامین می‌کرد چیره‌شود.

۳- می‌خواستند با مکرر ساختن تصاویر جانوران بر صخره‌ها تعداد آنها را بیشتر و نسلشان را بارورتر کنند.

تقسیم قراردادی زمان پیش از تمدن بشر: این تقسیم بندی بر اساس تکامل ابزارهای سنگی طبقه بندی شده است.

۱- دیرینه سنگی ۲- میان سنگی ۳- نو سنگی

عصر حجر

دوران پارینه سنگی = سنگ قدیم = شکار

دوران میان سنگی = سنگ میانه = ۱- کشف آتش ۲- ساخت ابزار با سنگ ۳- شکار

دوران نوسنگی = سنگ جدید = ۱- انقلاب کشاورزی رخ می‌دهد. ۲- رو آوردن به کشاورزی و دامداری ۲- یکجانشینی و به وجود آمدن روستاها و شهرها

۱- دیرینه سنگی

در بین النهرین از قدمت بیشتری برخوردار است و آنچه که انسان در غالبا (مانند لاسکو و انتامبرا) به گذشته مربوط به این دوره است.

۲- میانه سنگی

ناشناخته هایی که مظهر عظمت بودند مثل خورشید و ماه تقلید کرده است.

خاورمیانه کهن ترین منطقه ای است که آثار ساختمانی بشر در آن ایجاد گردید، از آن جهت خاورمیانه را گهواره تمدن می نامند.

ش ۲- میلان یک سریناه گودالی.

از آثار این دوره می توان به استون هنج، اریحا در اردن، چاتال هیوک و جاجیلا در آناتولی اشاره کرد.

استون هنج

مکان: سالزبوری در جنوب انگلیس

این بنا دایره ای به قطر ۱۰۰ متر را تشکیل می دهد با ۱۲۰ قطعه سنگ را یکپارچه به ارتفاع ۵ متر کاربری این بنا با بررسی هایی که انجام شده ، رصد خانه شناخته شده است. دانشمندان به این

در اروپا و همزمان با عقب نشینی یخچال ها و انقراض ماموت ها بوده است.

- در این دوره انسان موفق به اهلی کردن سگ شد.

- دوره گذار از دوره پارینه سنگی به نو سنگی

- پیشرفت از ابزارهای سنگی و نحوه زندگی.

- مقدمه ای بر دوره نو سنگی

۳- دوره نوسنگی

انسان گام بزرگی در راه تسلط بر محیط خویش برداشت و در این دوره انسان به کشاورزی پرداخت و موفق به اهلی کردن برخی جانوران وحشی گردید. با این کار از شکار کردن به کشاورزی و دامداری و تشکیل نخستین گروه های روستایی روی آورد. به طور کلی در این دوره بشر از طبیعت جدا شده و دست به ساختمان و تغییر محیط طبیعی خود زد.

- اولین ساخته بشر ایجاد خانه یا کلبه از شاخه با شکلی مدور.

نکته: انتخاب فرم دایره ای برای خانه از اصول تکنیکی بیشتر به خاطر مشکلات سقف آن بوده است و این فرم را از طبیعت و

پی: از قلوه سنگ که روی آن با لایه های گل از رسوبات قرمز با قطعاتی به شکل خشت ۱۰*۱۵*۲۵ جدا می کردند و با آنها کلبه های خود را می ساختند.

آثار مهم جهانی دوران نوسنگی:

۱- اریحا در اردن ۲- چاتال هویوک

اریحا در اردن

مکان: از شهرهای قدیمی خاورمیانه است و در دره روی اردن واقع شده.

- نخستین استحکامات شناخته شده سنگی در تاریخ بشر و همچنین نخستین برج و بارو

- خندقی عریض و سنگی داشت و دیواری به قطر ۱/۵ متر گرداگردش کشیده شده بود.

چاتال هویوک

مکان آناتولی ترکیه

- نخستین تلاشهای بشری برای پی ریزی زندگی بشری

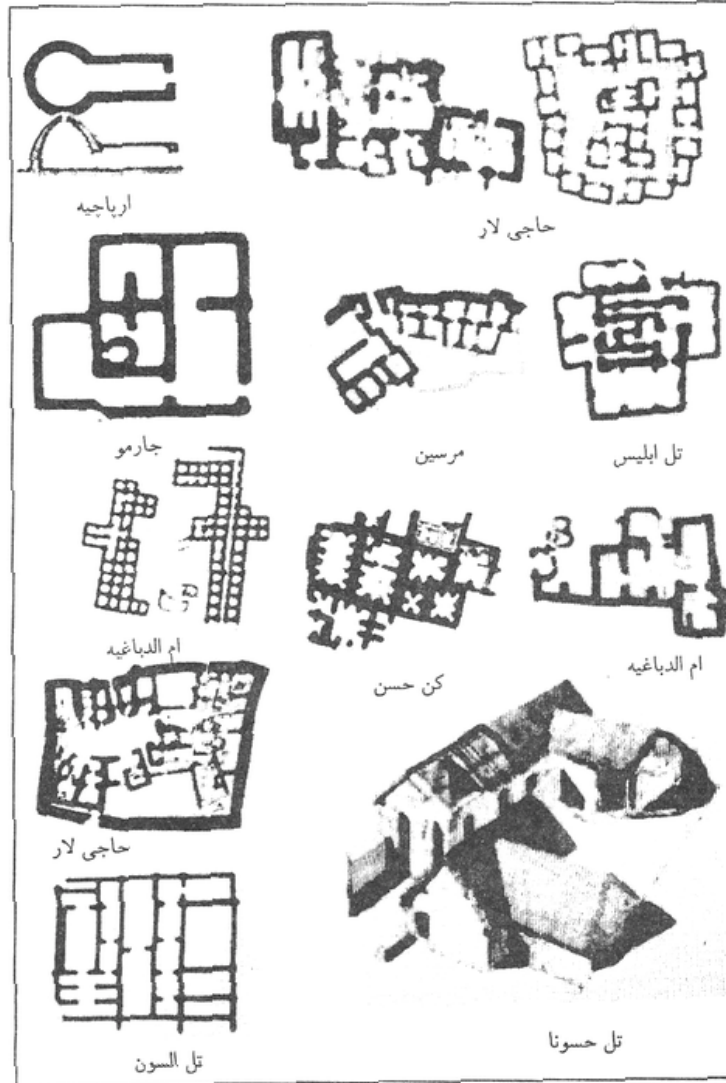
نتیجه رسیدند که این مجموعه وظیفه یک کامپیوتر ستاره شناسی را به عهده داشته است.

این بنا در واقع نوعی دولمن است که در مناطقی دیگر از اروپا نیز دیده شده است. دولمن ها سنگ های عظیمی هستند که بدون استفاده از ملات بر روی هم قرار دارند و ظاهرا این بناها جنبه مذهبی داشته اند و یا بعضی مقبره بوده اند. که به صورت که در استون هنج هست و سنگ بزرگ عمودی به عنوان پایه و سنگ بزرگ دیگری به صورت افقی بر روی آن به کار رفته است.

تپه علی کش دهلران خوزستان

۱- از دیگر آثار این دوره است ۲- خانه ها به صورت تک اتاقه بوده اند ۳- کف اتاق ها از گل یا خاک نرم کوبیده است.

ش ۵ - پلان نمونه‌هایی از خانه‌های انسان پیش از تاریخ در منطقه خاورمیانه .

- نظم موجود در شهر نشان می دهد که طبق نقشه ای نظری یا غیر تجربی ایجاد شده است.

- هیچ خیابان یا کوچه ای ندارد خانه ها به هم چسبیده و از پشت بام به هم راه دارند و این امر باعث می شود که ساختمان ها حائل یکدیگر بوده و استحکامی بیش از ساختمان های تک ایستاده پیدا کند.

- خانه با نقشه ای واحد از خشت خام

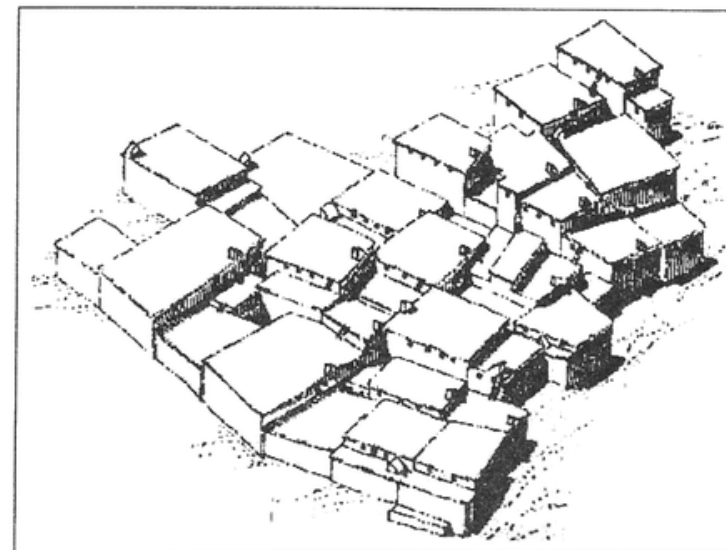
تقسیم بندی تاریخ پیش از تمدن

یک تقسیم قراردادی تاریخ پیش از تمدن به شرح زیر است:

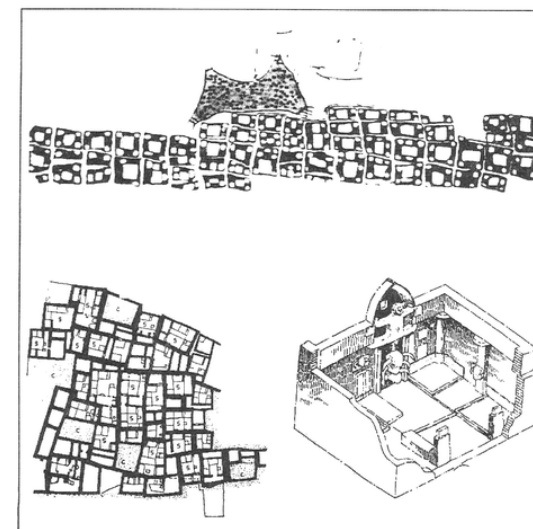
۱- دوره پالئوتیک: از یک میلیون سال پیش تا ده هزار سال پیش (حجر قدیم) که این دوران، دوران غارنشینی، میوه چینی و شکار می باشند.

۲- دوره پروتئونولتیک: دوران تکوین دامپروری است که از ده هزار سال پیش تا ۹ هزار سال پیش به طول انجامیده.

۳- دوران نئولتیک: دوران کشت غلات و پرورش حیوانات اهلی است که عصر یکجانشینی است و از ۹ هزار سال پیش تا ۵ هزار سال پیش به طول انجامیده (زندگی روستایی) که به دوره بعد از این دوران دوره برنز می گویند که زمان تولد اولین تمدن های بشری است.

ش ۶ - پرسپکتیو بازسازی شده بخشی از چاتال هویوک .

ش ۷ - بازسازی یک معبد ، پلان و منظره فوران آتش ، جزئی از نقاشی دیواری چاتال هویوک .

- مجهز به سیستم جمع آوری زباله

نوشتن، هنر، معماری ساختمانی و شکل های جدید حکومتی پدیدار گردید. شغل اصلی بین النهرین کشاورزی بود. سومری ها صاحب خط بودند که باعث به وجود آمدن مدرسه می شد.

ویژگی معماری سومری معماری سومر معماری مذهبی بود که به معابد توجه زیادی می شد و معابد محل استقرار الهه بود. آنها معابد را زیگورات می نامیدند که به زبان سومری به معنی کوه است و بر عکس معماری مصر که در خدمت آرامگاه های پادشاهان مصری بود.

از جمله ویژگی های معماری سومری ها

استفاده از مصالح آجر، گل، قیر و خشت برای زیرکاری و آجر جوش و آجر لعاب دار برای روکار است. (نما) - چوب نیز در این معماری به کار می رفت.

- اساس و پایه معماری سومری استفاده از جرز قوس و طاق گهواره ای که در دوره های بعد مورد تقلید آکادی ها و بابلی ها قرار گرفت.

- سومریان مردمی کشاورز بودند که مهار سیل را یاد گرفتند و شهرهایی با دیوارهای قطور ساختند.

فصل دوم

معماری بین النهرین

بین النهرین یکی از مراکز تمدن قدیم در آسیاست، که در حد فاصل دو رودخانه دجله و فرات واقع شده و این دو رود از کوه های ارمنستان سرچشمه گرفته اند. و بین النهرین مرکز یکی از کهن ترین تمدن هاست.

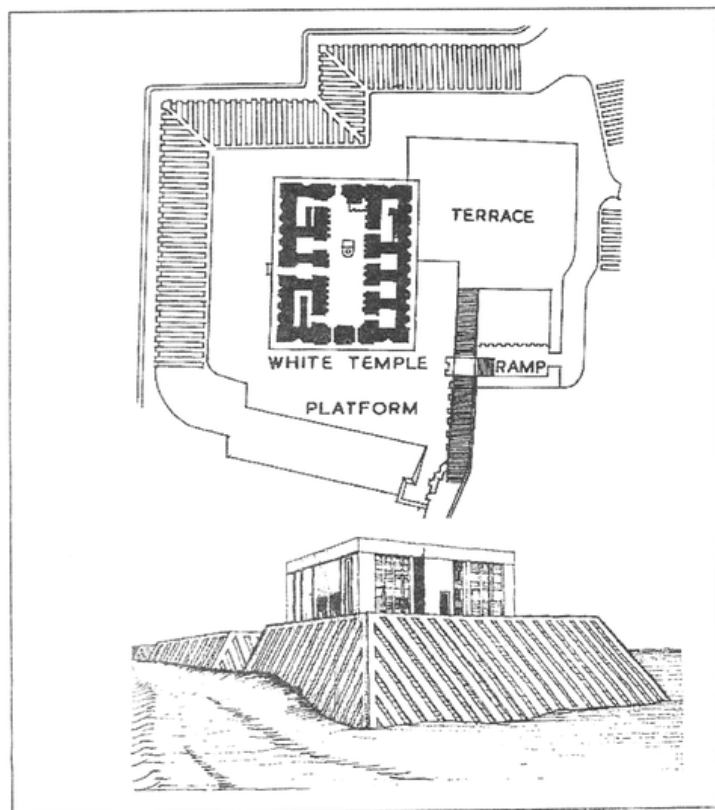
تمدن های بین النهرین

سومر، آکد، بابل - آشور

سومر

نخستین تمدن شناخته شده در بین النهرین است و پیدایش تمدن سومر به ۴ هزار سال پیش از میلاد مسیح می رسد و پس از مسکون شدن در دره های بزرگ رودخانه ها و بعد از آن

در اروک بین دو مجموعه آنو و اینانا که از مخروط سنگی استفاده شده است سنگ های آهکی سرخ و سیاه و مرمر سفید.

ش ۱ - پلان و پرسپکتیو معبد سفید

به طور کلی در زمان سومریان در خدمت مذهب بود که به بررسی ویژگی های این معابد می پردازیم:

- ساختمان معابد با کار داوطلبانه، و تعاونی انجام می شد و ساختن معابد نمونه کوشش انسانی عظیم بود.

- اقوامی سامی از صحرای غربی آمدند و همه چیز را از سومریان آموختند و شهرهایی مانند: کیش، آکد، ماری و بابل را ساختند.

بزرگترین شهر سومر اروک (اورک مرزی) با دو مجموعه بزرگ پرستشگاهی

۱- معبد آنانو (متعلق به اینانا خدای عشق)

۲- آنو (متعلق به خدای آسمان)

- قدیمی ترین معبد حفظ شده مجموعه آنانا معبد سنگ آهک در آن استثنایی است. مورد توجه در این معبد این است که هیچ گونه سنگ ساختمانی در جلگه بین النهرین یافت نمی شده است.

- در مرحله بعدی ساختمان جانشین معبد سنگ آهک، معبد ستون است که ۲۰ سکویی آجری قرار دارد.

تزئینات معبد ستون: موزاییک، متشکل از مخروط های گلی که یکی از ویژگی های معماری پرستشگاه های معماری پرستشگاه سومری است. آنها مخروط های گلی را به صورت منظمی در گچ دیوار فرو می کردند.

- طرح این تزئینات تقلیدی از نقش پارچه است.

معبد سفید

- تاریخ سابقه دوره آکاد از به سلطنت رسیدن بنیان گذار سلسله پادشاهان که نامش سارگون بود در حدود ۲۳۰۰ سال ق.م می دانند.

- سارگون قدرت سیاسی را تحت تسلط سامیان ایجاد آورد.
- آنها میراث سومری را حفظ کردند.

- آجرهای این دوره بزرگ و راست گوشه با ابعاد ۵۲*۵۲ cm است.

- ویژگی این دوره: ساختن خانه ها بر اساس نظارت کارفرما است. شاهد این مدعا یک لوح گلی از تلو (قلوه) است که یک نقشه منزل مسکونی روی آن طرح شده است.

نکته: کهن ترین نقشه ساختمانی موجود مربوط به دوره آکاد است.

شهرهای اصلی

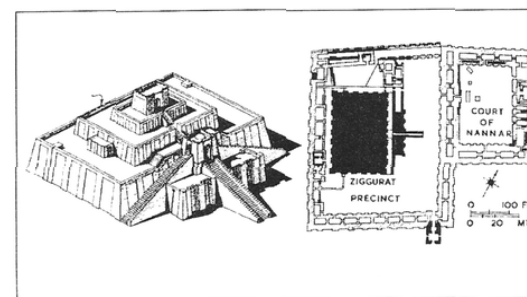
سیپار- شاماش (خدای خورشید) ایشتار (الهه عشق) بوده است.

یکی از آثار کاخی در تل برمک متعلق به زمان نارامسین به صورت یک مربع ۱۰۰*۱۰۰ و قطر دیواری آن ۱۰ متر است.

زیگورات ها شناخته شده ترین ساختمان در دره بین النهرین بودند.

- با ساختن معبد بعدی مرتفع تر می شود تا اینکه آخرین پرستشگاه روی تپه عظیم مصنوعی قرار می گیرد که همان زیگورات است زیگورات در زبان سومری به معنی کوه است.

از جمله زیگورات های مهم در این دوره زیگورات اور است: که از کوه مکعبی از خشت خام یا نماسازی ضخیمی از آجر با ملات قیری است. علت استفاده از آجر با ملات قیردر نماسازی بدین دلیل بوده است که به قدرت و استحکام آن در برابر سیل ها و دیگر عوامل طبیعی بیفزاید احتمالا هر طبقه زیگورات رنگ جداگانه ای داشته و روی آن درختکاری یا گلکاری شده بود.

ش ۳ - پرسپکتیو و پلان زیگورات اور (سور)

آکاد:

مکان: جنوب بین النهرین

- تمدن بابل اختلاف زیادی با سومر نداشت. زبان بابل و سومر با هم متفاوت بود ولی دارای خط یکسان بودند در هنر و مذهب آنها هم تفاوتی نبود، فقط خدایان را به نام های تازه ای می خواندند.

بزرگترین خدای بابل مردوک بوده است.

معماری بناهایی بازمانده از دوره بابل کهن به دو دسته تقسیم می شوند:

الف معابد

آشور:

۱- بر فراز بلندترین نقطه شهر قرار دارد.

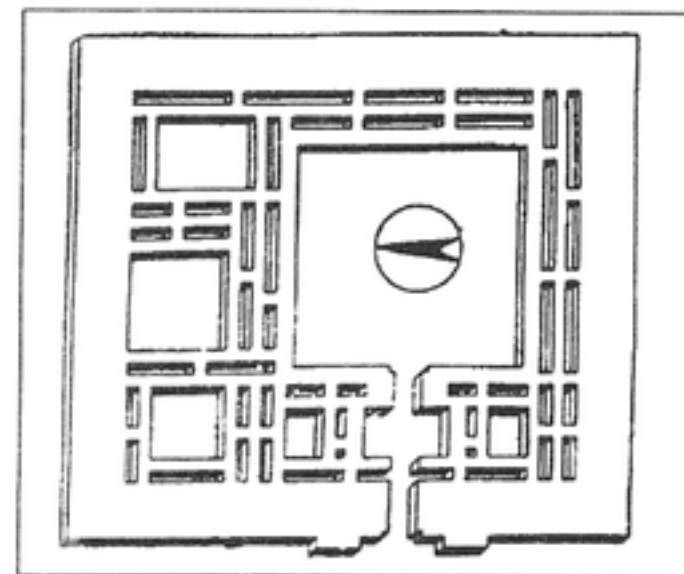
۲- هر یک از حیاط ها یک واحد مسکونی به وجود می آورد.

۳- نقشه آن از یک حیاط مرکزی و سه حیاط کوچک تر با اتاق هایی در اطراف آن است.

ایشچالی:

۱- به الهه مادر به نما «ایشتارگی کی توم» هدیه شده است.

۲- ساختمان آن بر روی یک مصطبه واقع شده است.

ش ۴ - پلان کاخ نارانسین در تل براک (آکاد)

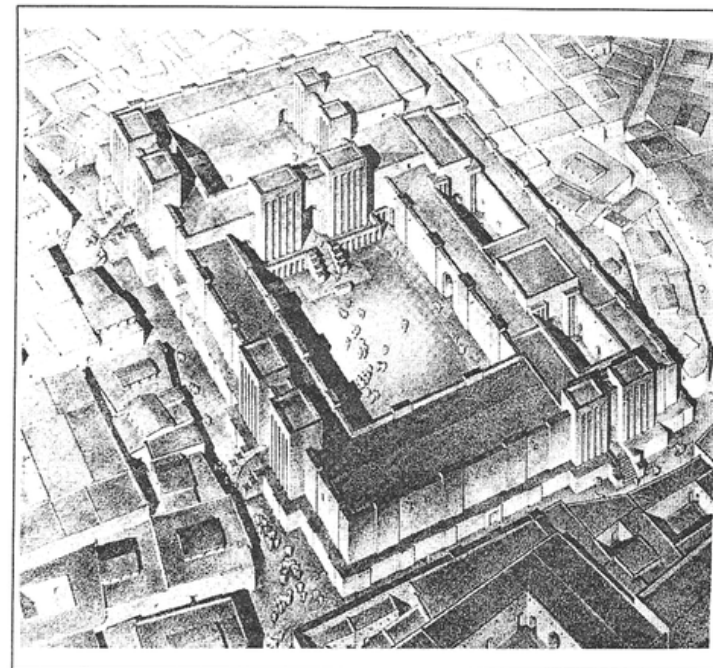
کاخ قدیمی: اثری دیگر در این دوره کاخی در آشور است که به کاخ قدیمی مشهور شده و پلانی مشابه کاخ نارامسین دارد.

بابل قدیم:

این سلسله به وسیله سومو- آبوم تاسیس یافته است و در دوران حمورابی به اوج خود رسید.

تفاوت تمدن بابل و سومر

۳- دارای ورودی های متعدد و یک حیاط بزرگ و سه حیاط کوچک است.

ش ۶ - پرسپکتیو طرح بازسازی شده معبد ایشچالی

ب- کاخ

کاخ مادری

۱- یکی از بزرگترین آثار معماری در بین النهرین کاخی در شهر باستانی ماری است.

۲- ساخته شده بر روی مصطبه

۳- از جمله کاخ های دوران حمورابی است.

۴- تزئینات: نقاشی های دیواری (در شرح و دوران حکام بین النهرین)

معماری آشور

مکان: شمال بین النهرین دارای شرایط سخت اقلیمی و کوهستانی است . بنابراین اختلاف فراوانی بابل در بخش جنوب بین النهرین داشت.

- این ناحیه مسکن اقوامی بود که میتانی نام داشتند و از مغرب آمده بودند و همچنین اقوام دیگری از سومرها و سامی ها که در جنوب این ناحیه آمده بودند.

مقایسه با بابل: از خیلی لحاظ مانند وضع اجتماعی، از لحاظ عادت بازرگانی، صنعت و کشاورزی شباهت زیادی به بابل داشتند و خدایان آشور و بابل یکی بودند (در نام اختلاف داشتند)

هنر آشوری: آمیخته ای از هنر سومری و بابلی است.

موضوع مجاری ها: مجسمه خدایان و پادشاهان و نقش گاو بالدار با سر انسان و لشکرکشی و مراسم دینی بود. بیشتر موضوعاتی را انتخاب می کردند که حول محور فرمانبردار بود.

مکان: خرساباد

- دارای نقشه بلند پروازانه است که بازتابی از اطمینان شاهان به قدرت همواره پیروزمند خویش است.

الف: کاخ: این کاخ مساحت با ۴۰۰۰۰ M دارای بیش از ۲۰۰ حیاط و اتاق بود.

سازندگان درصدد، ایجاد تقارن بودند ولی خود کاخ نقشه ای آشفته دارد.

- کاخ را در سطحی مرتفع ساختند که از سطح سیلاب ها بالاتر باشد و پادشاهان را در نقطه ای بین خانه های زیر دستانش و خدایان قرار دهد.

نکته: پوشش اتاق ها را از طاق گهواره های خشتی به کار برده اند که عملی ترین روش برای مسقف کردن ساختمان در مکانی است که نه الوار کافی داشت و نه سنگ مناسب. در نمای کاخ از کاشی لعاب دار استفاده کرده اند از دروازه اصلی کاخ دو گاو بالدار غول پیکر با سر آدم پاسداری می کردند که مشابه آن را در تخت جمشید می توان دید.

- از مصالح سنگ بیش از آجر و خشت استفاده می کردند دیوارها را با کاشی لعابی و منقوش می پوشاندند.

ویژگی معماری

- به علت فراوانی سنگ در این منطقه بناها محکم تر از ساختمان های بابل ایجاد شد.

- در بناها علاوه بر سنگ از آجر هم استفاده می کردند.

- شهرها را با دیوارهای عریض محصور می کردند.

- معابد چند طبقه می ساختند. و کاخ ها که دارای ساختمان های متعدد بود و به وسیله حیاط هایی از هم جدا می شد .

نکته: قاب های لعابدار ابتدا در آشور به وجود آمد.

از جمله بناهای ساخته شده در این دوره:

می توان به ارگ ناتمام سارگون دوم: شامل کاخ ها و زیگورات فرسabad و کاخ آشورنازیرپال در نیمرود و نینوا اشاره کرد.

ارگ ناتمام سارگون دوم:

- بابل جدید را تمدن کلدانی نیز می گویند که در زمان پسران ناپولازار شهرت پیدا کرد.

- در این دوره پیشرفت های چشمگیری در پزشکی و نجوم حاصل شد.

علت اهمیت آثار معماری کلدانی

۱- از نظر عظمت و زیبایی

۲- از نظر رابطه با هنر قدیم بین النهرین مثل پیروی از فرم معابد عریض قدیم دوران سومری و آکاد مهمترین اثر این دوران معبد «تین ماه» در بابل است. در صورتی که:

آشوریهها نقشه محراب را از سیستم عرضی به فرم طولی تغییر دادند.

نکته: سیستم عرضی مشخصه معبدسازی دوران قدیم بین النهرین است.

از آثار این دوران:

کاخی با آجر: که در دیوار بیرونی آن با کاشی لعابدار رنگارنگ پوشیده شده است.

معماری زیگورات آشور: از دوره سومر تا آشور تحول چشمگیری داشته است. از لحاظ ارتفاع تعداد طبقات و نحوه دسترسی از طریق پلکان، تحول چشمگیری داشته است.

کاخی در نینوا: (کاخ جنوب غربی)

- دارای پلان ویژه ای متشکل از چند حیاط محصور با ردیف اتاق ها

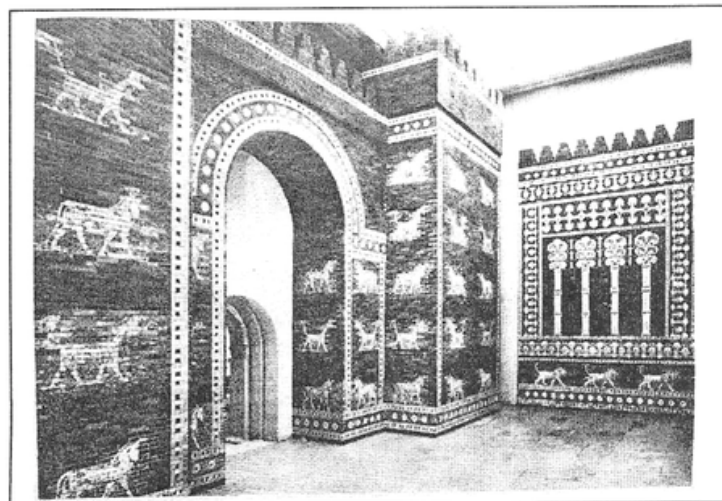
- دارای نقوش برجسته فراوانی است مثل کاخ سارگون

- تنها مورد اختلاف در موضوع نقش برجسته ها است از جمله وجود صحنه های صلح و آرامش است که بیش از هر دوران دیگری است.

معماری بابل جدید:

- پس از سقوط نینوا به وسیله ناپولازار حاکم بابل جدید در پایتخت آشور دومین امپراطوری بابل را تشکیل داد.

- این دولت دست نشانده مادها به شمار می رفت که توسط ناپولازار پایه گذاری گردید و طی فتوحاتی که از جنگ با مصریان، اقوام یهود و فینیقی ها به دست آوردند بابل به جانشین نینوا تبدیل شد که از بزرگترین و زیباترین شهرهای زمان خود بود.

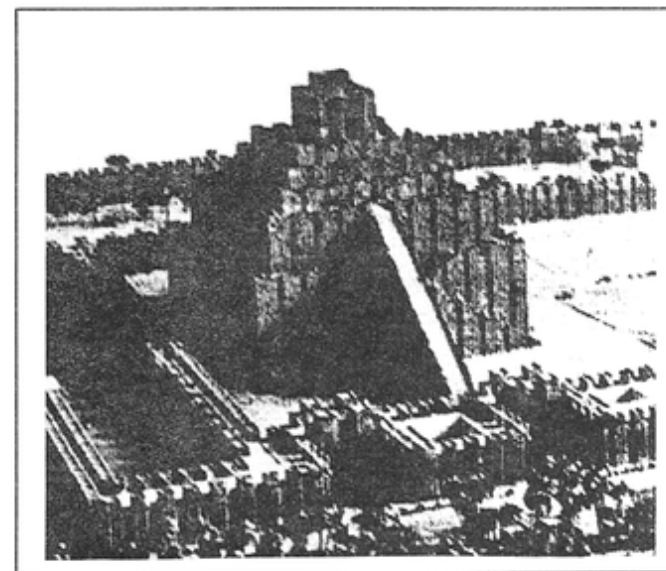

ش ۱۲ - نمایی از دروازه ایشتر در بابل (بابل جدید).

خلاصه این بخش

- ۱- معماری سومر: در خدمت معابد
- ۲- آشور: شمال بین النهرین (شرایط سخت) فراوانی سنگ
(بناهای آشور محکم تر از بابل)
- ۳- معماری در خدمت آرامگاه
- ۴- معماری بابل: کاخ، معبد
- ۵- کاخ ماری: بابل کهن
- ۶- ارگ ناتمام سارگون: (در خراساباد). مربوط به معماری آشور،
دارای پلکان حلزونی شکل

برج بابل: زیگورات معروف به بابل یا زیگورات مردوک است که دارای سه ردیف پله بوده است.

ش ۱۱ - پرسپکتیو برج بابل (بابل جدید).

دروازه ایشتر: (از آثار برجسته معماری شهر بابل)

- نمای آن به استوار بخت النصر با کاشی لعابدار به رنگ آبی تیره پوشیده شده است. نقش تزئینی عبارتند از گاو اژدها که در مقایسه با عبوسی و سردی بناهای در آشور (دروازه ارگ سارگون) بسیار لطیف هستند.

۷- آشور: کاشی لعاب دار منقوش

۸- کاخ جنوب غربی (در زمان آشور) صحنه های صلح و آرامش

۹- دروازه ایشتار (بابل جدید) کاشی لعاب دار به رنگ تیره

مصر سفلی مرده را در قبر و خارج از محل سکونتشان به خاک می سپردند.

مصر علیا مرده را در محل سکونت خود دفن می کردند.

هرودت می گوید: مصری ها بیشتر از هر قوم دیگری به حد افراطی مذهبی بودند.

مصریان به زندگی پس از مرگ اعتقاد داشتند و زندگی در این دنیا را برای دست یابی به سعادت زندگی پس از مرگ می دانستند و هنر آنها هم تحت تاثیر همین نگرش زندگی پایه ریزی شده بود. با وجود اینکه خانه های خود را با مصالح کم دوام می ساختند ولی مقابر را با سنگ های سخت بنا می کردند.

انها خدایان مختلف داشتند و با پیشرفت کشاورزی آنها به پرستش خورشید پرداختند که «خدای آفتاب» یا «رع» نامیده می شد.

معماری مصر

الف - معماری پادشاهان کهن

ب- معماری پادشاهان میانه

ج- معماری پادشاهان جدید

فصل سوم

معماری مصر

معماری مصر

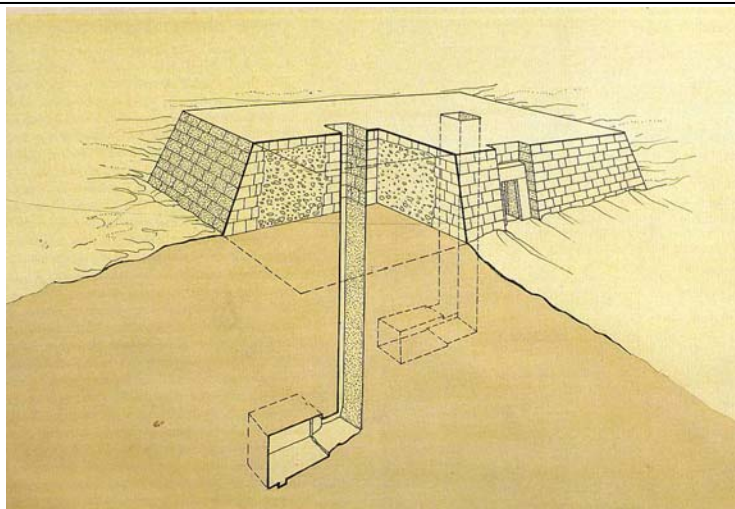
سرزمین مصر از کنار رود نیل تا سودان امروزی است.

- پس از اینکه مصری ها ۴۰۰۰ سال قبل کار با مس را آموختند، دوره سنگ به پایان رسید.

- ساکنان مصر در دو منطقه شمالی و جنوبی دارای ۲ فرهنگ کاملا متفاوت بودند.

۱- مصر سفلی شغل مردم چوپانی و چادرنشینی بود.

۲- مصر علیا مردم به کشاورزی اشتغال داشتند و محل سکونت آنها ثابت بود و از نی برای ساختن خانه های خود استفاده می کردند از جمله تفاوت های این دو قوم اختلاف در مراسم مذهبی دفن کردن مرده ها بود.

تفاوت آیین دفن بین النهرین و مصر

در بین النهرین بی تفاوتی نسبت به مردگان و حفظ مقبره وجود داشت ولی در مصر این مسئله در درجه اول اهمیت قرار داشت.

مصطبه ها اولین شکل ساخته شده از مقابر در مصر که بعدها به صورت پله پله ای ساخته شده اند و پیش زمینه شکل گیری اهرام بودند.

از جمله مقابر این دوره:

هرم پله ای زوسر (جوسر)

-نخسین مقبره عظیم پادشاهی

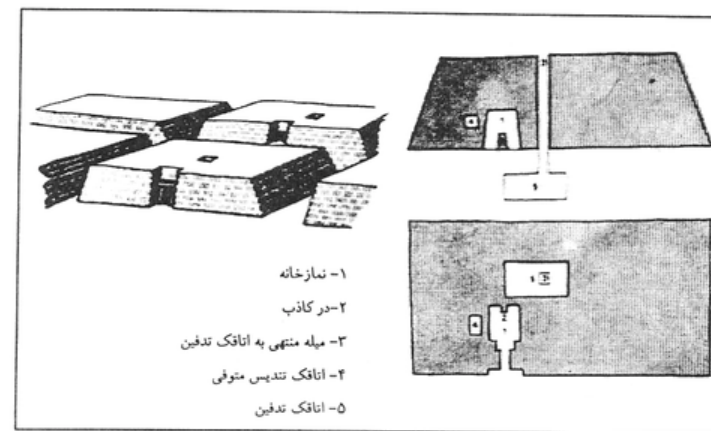
معماری پادشاهان کهن

- پس از اتحاد سفلی و مصر علیا متحد شدن دو فرهنگ اولین سلسله با یک سیاست واحد تشکیل شد.

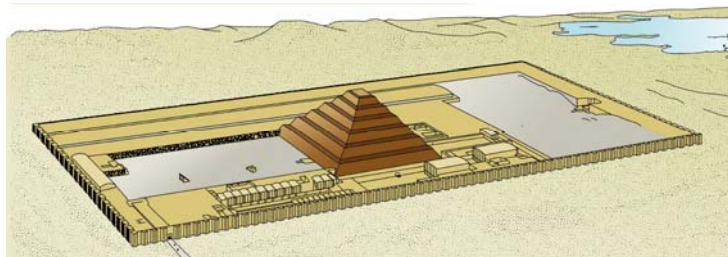
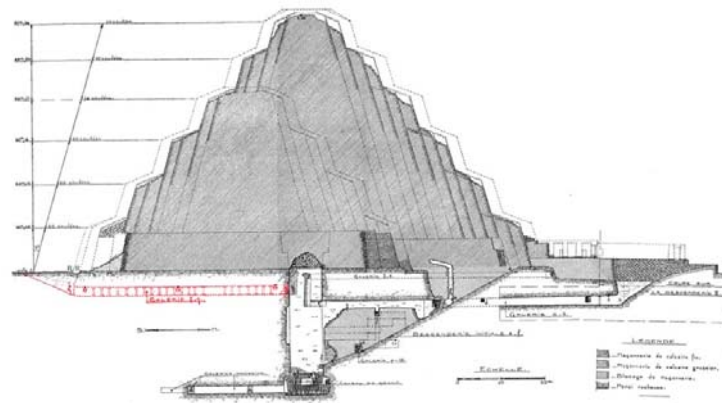
- آغاز تاریخ معماری مقبره ای (مصطبه ای)

مصطبه: سکویی بلند و مستطیل شکل با دیواره ای نسبتا شیب دار و مفروش از سنگ یا آجر بر روی محوطه تدفین که در عمق زیادی از زمین قرار داشت. علت مایل بودن دیوار آن به خاطر استحکام بیشتر آن بوده است.

شکل مصطبه: از تپه های خاکی یا سنگی که مقبره های پیشین را می پوشانید الهام گرفته شده است.

ش ۱ - پلان ، مقطع و پرسپکتیو چند مقبره مصطبه ای.

- شکل پله پله ای حد واسط بین مصطبه و هرم های حقیقی
- مکان: در شهر سقاره یا گورستان باستانی ممفیس واقع شده است.

ویژگی این بنا: پله پله است مشابه زیگورات بین النهرین

نکته: هرم زوسر بر خلاف زیگورات ها مقبره است نه معبد

- این ساختمان و معبد هایش یک زیارتگاه درمانی است.

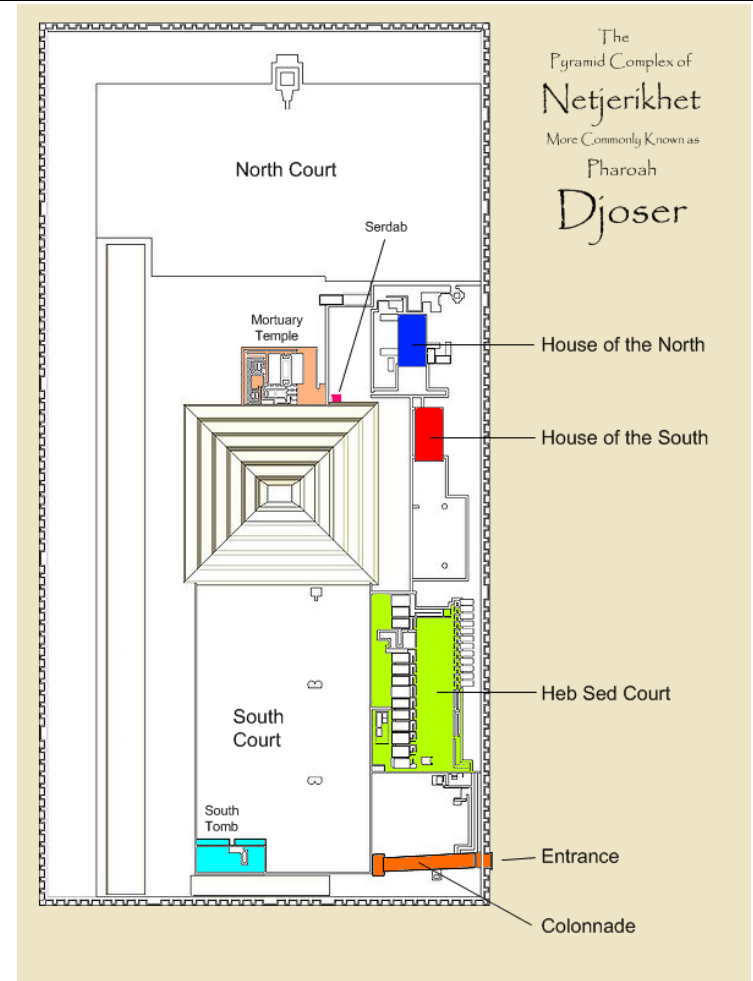
- معمار هرم زوسر: ایمحوتب نخستین هنرمندی است که نامش در تاریخ مدون آمده

مقبره زوسر کارکردی دو گانه دارد:

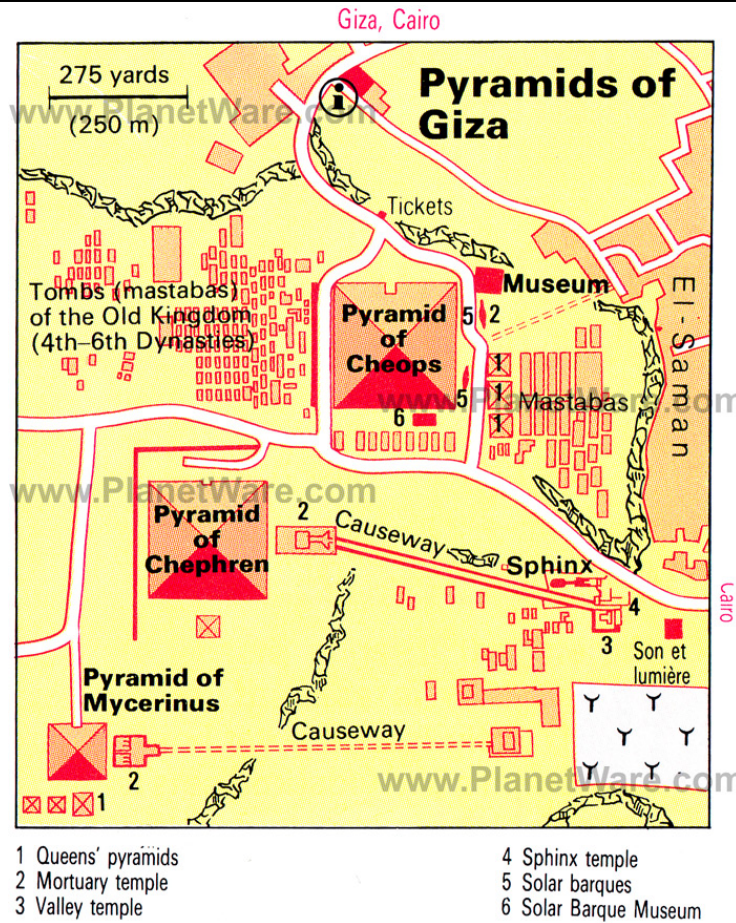
۱- حفاظت از پادشاهان مومیایی و اشیا دفن شده.

۲- مجسم ساختن قدرت مطلق و خداگونه وی به کمک حجم و صلابت خویش

Note:

Note:

اهرام ثلاثه

مکان: جیزه

مظهر: پایداری ابدی، علم پنهانی، رمز و فنون، حکمت ازلی و جادوگری بوده اند. تکامل شیوه مصطبه

سه هرم معروف:

۱- خوفو (خثوپس)

۲- خفرع (خفرن)

۳- منکوريج (مرکرینوس)

هرم خوفو: کهنترین و بزرگترین هرم

- ساختمان سازی با سنگ آهک (کوهی از سنگ)

- چهار گوشه هرم - چهار جهت قطب نما است.

مجسمه ابوالهول: در کناره راه خاکریز مشرف به معبد خفرع قرار دارد به نشانه بزرگ داشت فرعون از یک صخره طبیعی تراشیده شده است.

دوره پادشاهی میانه

ویژگی ها

۱- در جواهر سازی رونق گرفت.

۲- نقاشی: سبک های جدید پدید آمد.

۳- مقابره صخره ای

مهمترین و بارزترین بازمانده دوره پادشاهی میانه:

- مقابر صخره ای که جانشین آرامگاه های هرمی دوره قبل (کهن شده اند)

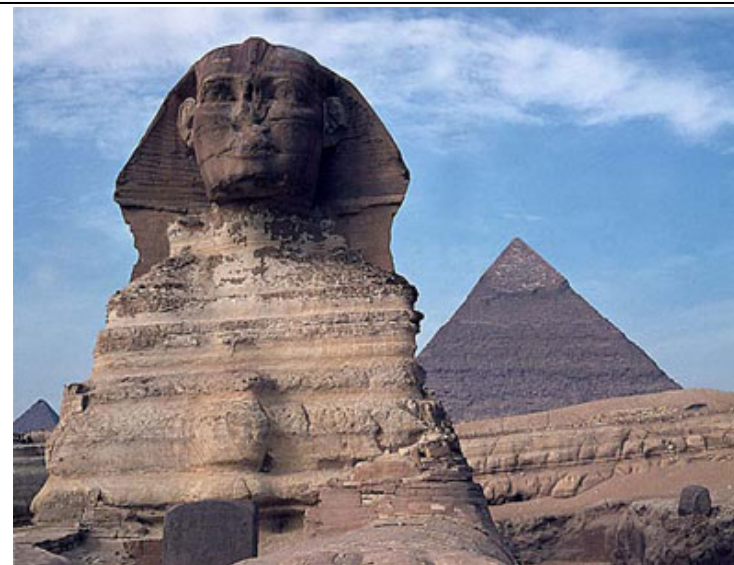
مکان: دربنی حسن

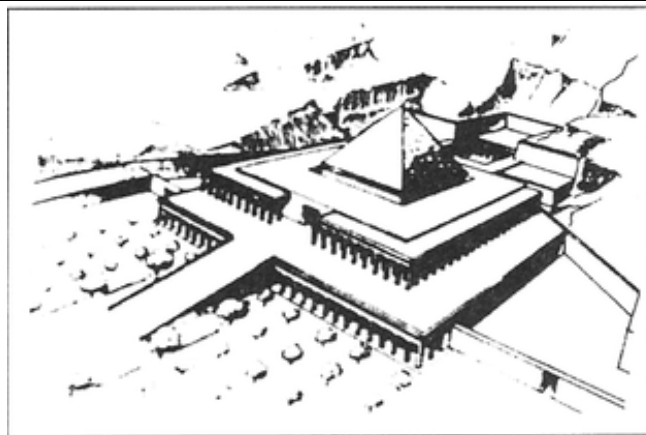
یکی از سالم ترین اینها مقبره منوم حوتپ است.

ویژگی این مقابر:

۱- جلوی این مقابر صخره ای یک سرسرای ستون دار کوتاه وجود داشت.

۲- در نقاط دوردست و در صخره ها کنده می شدند تا از دسترس دزدان در امان باشند.

ش ۶ - پرسپکتیو معبد متوحتوب در دیرالبحری.

معماری پادشاهی جدید

از مهمترین دوره های امپراطوری مصر است. در این دوران قدرت سلطنتی بسیار افزایش یافت.

نکته: عظیم ترین و گیراترین یادمان های پادشاهی کهن اهرام هستند.

نکته: عظیم ترین و گیراترین یادمان های پادشاهی جدید معابد هستند.

ویژگی مهم این دوران متشکل از رشته های مختلط و بسیار متنوع و شامل انواع گوناگون شیوه ها.

۳- شامل بخشهای زیر هستند:

الف- دهلیز

ب- تالار ستون دار

ج- اتاقک مقدس

معبد ایمحوتب: مکان ایرالبحری

از جمله بناهای دوران پادشاهی میانه معبد و مقبره ایمحوتب است.

نکته: در یل کوه و ترکیب معماری با طبیعت به وجود آورده است.

ترکیبی از عظم اهرام دوره پیشین

تالارهای ستون دار چند طبقه

محل دفن فرعون در خارج از مجموعه و در دل کوه

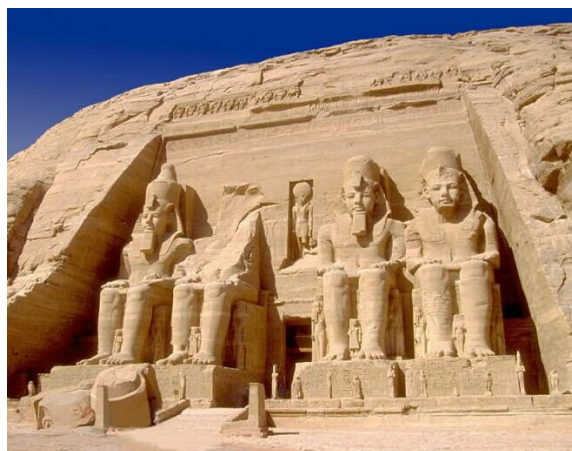
تراشیده شده را از دل صخره (مثل مقابد صخره ای بنی حسن)

ویژگی

۱- بار اعمال نمی کنند.

۲- پیکره زن و مرد هستند.

مهم: پیکره ستونی پیش درآمد کاریاتیدها در معماری یونانی هستند.

نکته: هنر در این دوره از نظر تنوع قابل قیاس با هنر امپراطوری

روم

از جمله بناهای این دوره

مقبره حتشب لوت: متعلق به ملکه ای به همین نام

- از سطح کف دره تا سه طبقه ستوندار با خرپشته ای اتصالی از پایین به بالا قد برافراشته است.

- رعایت تناسبات

- دارای نقش برجسته

مقبره صخره ای رامسس

متعلق به آخرین فرعون بزرگ مصر که برای ستایش خود چهار تندیس از خود در نما قرار داد.

ویژگی

هنرمندان زمان رامسس گسترش و بزرگ نمایی غیر عادی را در اندازه ها به کار می بستند.

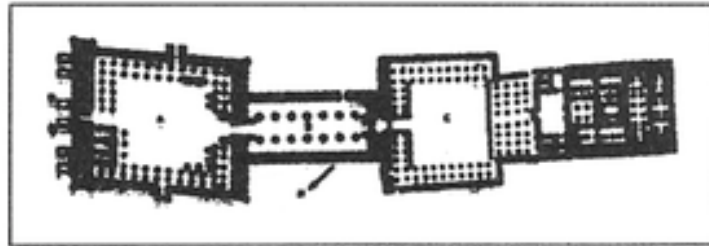
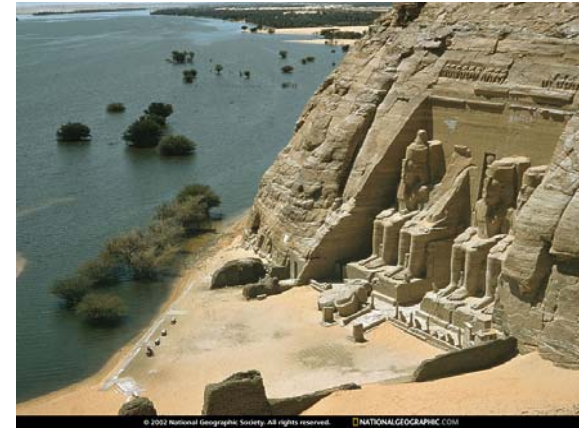
- هر گونه ظریف کاری، فدای بزرگ کردن اندازه ها شد.

ستون ها

معبد القصر

برای پرستش آمون خدای بزرگ ساخته شده است آمخوتپ سوم این معبد را وقف آمون و همسرش کرد.

حیاط این معبد برای هماهنگی با رود نیل به صورت ظاویه دار و ذوزنقه ای، طرح شده است.

ش ۹ - پلان معبد آمون در القصر.

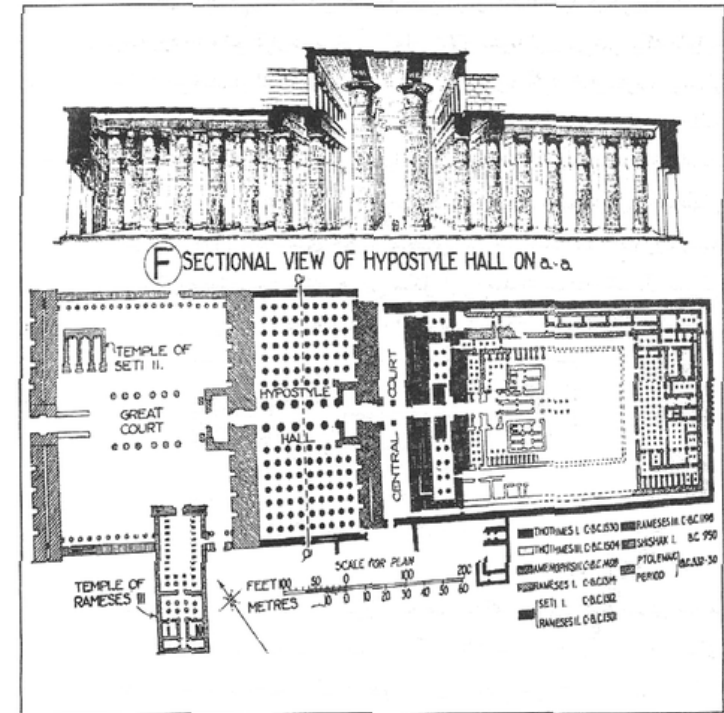
معبد امون رع کرنک (Amon-Ra)

۱- یکی از بزرگ ترین معبدهای سردر دار مصری است.

۲- در تالار ستون دار این معبد دو نوع سر ستون وجود دارد:

- غنچه ای

- کاسه ای (زنگوله ای)

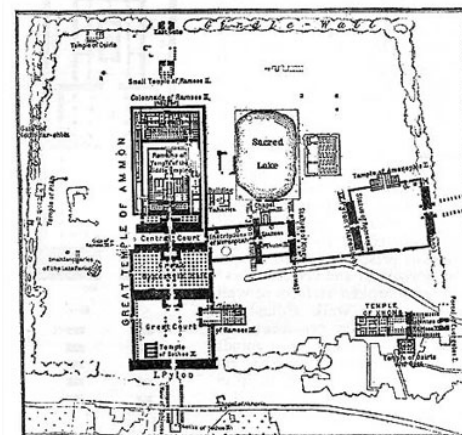

ش ۸ - پرسپکتیو و جزئیات معبد صخره‌ای رامس.

Note:

- ۳- دارای حجم بزرگ و تالارهای ستون دار و حیاط های رواق دار درخور توجه است. ستون ها دارای تزئینات فوق العاده اند
- ۴- سقف تالار ستوندار از تخت سنگ است.

۳- یونانی ها: از ستون های مصری اقتباس کردند و سپس آن را تکامل بخشیدند.

نکته: یونانی های ستون هایی شبیه ستون های پاپیروس (در مصر سفلی) ساختند.

۴- مصری ها: پیش از سلسله استفاده از روش طاق زنی را می دانستند.

به طور کلی معمار مصری ۱- جرمی است و بیشتر توجه به فرم و جرم دارد تا به فضا سازی ۲- نهایت استفاده از ستون های افقی و عمودی

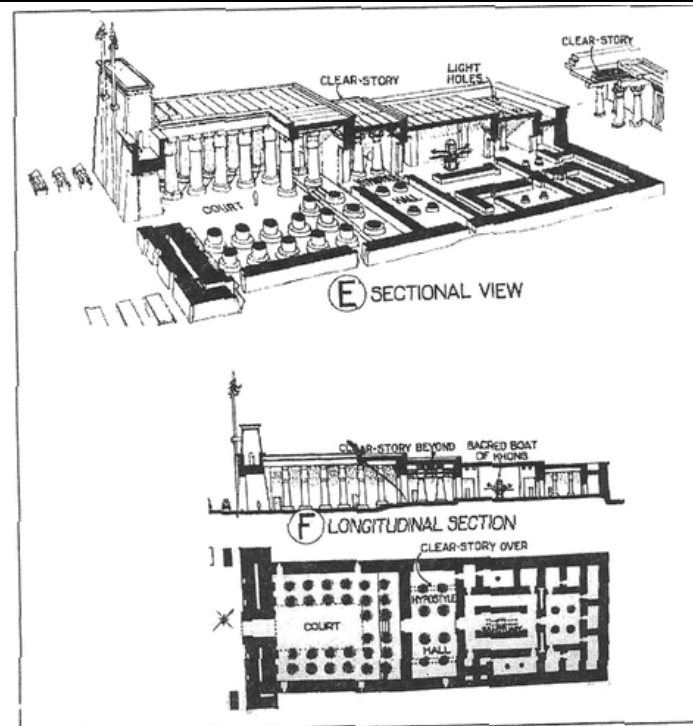
۵- معماری مصر معماری مقبره ای یا مصطبه ای است.

۶- بین النهرین بی تفاوت نسبت به مرده ها در صورتی که مصر توجه زیادی به مردگان و آیین دفن داشت.

۷- نخستین مقبره عظیم پادشاهی مصر هرم پله پله ای زوسر (زیارتگاه درمانی مقبره و نه معبد)

۸- بارزترین بازمانده پادشاهی میانه مقابر صخره ای است.

۹- بارزترین بازمانده پادشاهی جدید معبد است.

ش ۱۰ - پرسپکتیو، پلان و مقطع مقبره کونک.

به طور کلی در مورد معماری مصر

۱- ساختمان هایی از خشت و چوب و نی و پاره ای از مصالح سبک

۲- ایمحوتب: ساختمان های با سنگ تراشیده را مرسوم کرد.

انواع پیل یا در درون جرز کار گذاشته شد که به صورت مستقل و قائم نبودند و ستون ها فقط جنبه تزئینی داشتند.

Note:

۱۰- بارزترین بازماندهی پادشاهی کهن اهرام است.

۱۱- معبد صخره ای رامسس (مصر): پیش درآمد کاریاتیدهای

یونان

۱۲- معبد امون رع کرنک: معبد سردر دار مصر

طریق دریا امکان پذیر بود، این دولت شهرها را با فرهنگ و تمدن دیگر جزایر و کشورهای حاشیه مدیترانه آشنا نمود و از این طریق زمینه های اقتصادی تجاری ایجاد گردد. تمدن یونان در برخورد با تمدن های پیشرفته کرت و میسن شکل می گیرد و در برخورد با این تمدن ها و رونق اقتصادی، زمینه های رشد و هنر طبیعت گرای یونان اوج و قوت می گیرد.

به طور کلی می توان گفت که تمدن یونان در سه عنصر ثابت خلاصه می شود که عبارتند از: انسان، طبیعت و عقل

شناخت تمدن یونان شناخت بخشی از تمدن جدید (مدرن) غرب است و شناخت تمدن یونان بدون آشنایی به تمدن شرق امکان پذیر نمی باشد. در تجزیه و تحلیل تمدن یونان باید به جزئیاتی توجه کرد که برای شناخت تمدن و هنر این سرزمین لازم است این جزئیات عبارتند از:

۱- کشف تئوری انسان یا انسانی که تفکر در هر موضوعی او را به شناخت و معرفت می رساند. کشف این اصل عبور از تفکر جادویی و افسانه ای به تفکر عقلانی را باعث می گردد و در این زمان است که فلسفه و تاریخ نویسی و علم جانشین تفکرات قدیمی می گردد.

۲- کشف شناخت فرد و به دنبال آن ارزش دادن به مقام و آزادی

معماری یونان

شبه جزیره بالکان در جنوب اروپا قرار دارد که قسمت بزرگی از آن در دریای مدیترانه پیش رفته و در همین قسمت کشور یونان قرار گرفته است. بخش اعظم این شبه جزیره را کوه ها صخره ای پر شیب فرا گرفته که تنها در میان جلگه هایی که وسط این کوه ها قرار دارند، اراضی حاصلخیزی جهت کشاورزی وجود دارد.

وضعیت طبیعی و جغرافیایی موجب شده که در بخشهای مختلف یونان، دولت شهرهای کوچک مستقل تشکیل گردند که شرایط خاص طبیعی، یعنی از یک سو به دریا و از سوی دیگر کوهستان های صعب العبور مانع از آن بودند، که از تا این دولت شهرها مورد تهاجم قرار گیرند.

تداوم تمدن یونان در واقع تولد «دولت شهرها» با «پلیس ها» آغاز گردید. شرایط خاص جغرافیایی یونان هر طایفه از اقوام دوری را به شکلی مستقلی تقسیم نمود. در سواحل این کشور که موانع طبیعی بزرگترین عامل استقلال دولت شهرها بود، رفته رفته تمدن باستانی یونان شکل می گیرد و ارتباطات که صرفا از

هنر دوره ارکائیک

به معنی قدیمی (کهن) مرحله شرق گرایی، مرحله گذرایی بود. بعد از آن عناصر تازه ای از هنر، با هنر اصیل یونانی پیوند خورد و شیوه ای جدید را به وجود آورد که سبب بنیان پیشرفت هنر یونان گردید. این دوره را به نام دوره ارکائیک و با کهن نامگذاری نموده اند که از اواخر قرن هفتم پیش از میلاد آغاز شده و تا شروع جنگ های ایران و یونان در زمان خشایار شاه هخامنشی (۴۸۰ پیش از میلاد) ادامه داشته است. در حقیقت هنر یونان با ویژگی خاص در دوره کهن شکل گرفته و زمینه را جهت پیشرفت این دوره هنری کاملاً آماده نموده است.

پیکره سازی یونان فقط مختص پیکرتراشی جدای از معماری نیست، بلکه بخش عظیمی از پیکرتراشی این دوره جزو تزئین ساختمان معابد است، که به صورت نقش برجسته استفاده شده است.

در دوره کهن دو مسیر هنری در یونان یکی از هنر دوریک که با رسمیت و صلابت و بی پیرایه در سرزمین یونان قرار داشت. و دیگری شیوه هنری یونیک که دارای ظرافت بیشتر و خاص خود بود، و در ناحیه آتبکا و پایتختش آتن واقع در کناره جنوب شرقی

های فردی. دموکراسی (dêmos Kristos = People power) که پایه جمهوری یونان در ۵ قرن بوده است، تنها فرم حکومتی است، که در طول تاریخ تا انقلاب کبیر فرانسه با عنوان دموکراسی مستقیم و تقسیم گیری جمعی با وجود تمام محدودیت های آن می شناسیم. در جهان بینی اومانیستی (انسان گرایی) یونان آنچه اهمیت داشته انسان است و انسان محور و مقیاس همه چیز است. و آنچه انسان را از همه چیز متمایز می کند عقل است، عقلی که استدلال کردن آموخته باشد.

هنر و معماری یونان

هنر یونان را می توان در چهار دوره (۳ دوره معماری) بررسی نمود که این دوره ها عبارتند از:

الف- دوره هندسی، با آثار هنری پیش از ارکائیک اطلاق می گردد که در واقع بر روی سطوح ظروف سفالی از طرح های منظم هندسی استفاده می کردند.

ب- هنر و معماری دوره ارکائیک (کهن) ۶۳۰-۴۸۰ ق.م

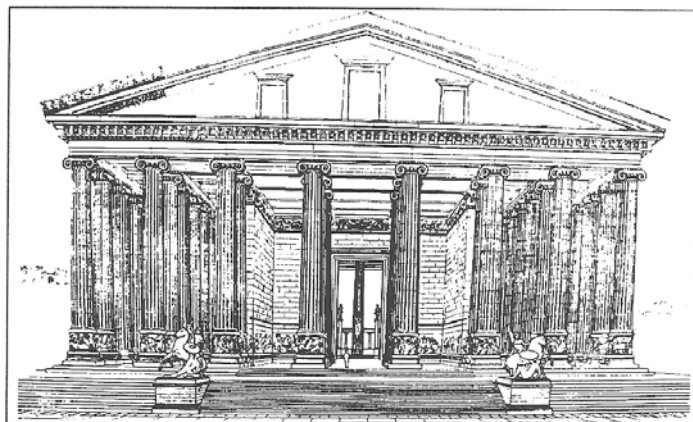
ج- هنر و معماری دوره کلاسیک ۴۸۰-۳۳۰ ق. م

د- هنر و معماری دوره هلنسنیک ۳۳۰-۲۷ ق.م

شده است. معبد آپولون در شهر دلفی

۶- معبد آپولون در دلفی

۷- معبد آفائیا در آبگینا

ش ۵ - معبد ارتیس ، افسوس .

هنر دوره کلاسیک

دوران ثبات و شکوفایی تمدن و هنر یونان است. قرن پنجم و چهارم را باید بهترین ایام تحول و تکامل یونان شهر آورد. این دوره با عظمت پس از پیروزی های درخشانی شروع شده با اقدامات قهرمانی اسکندر خاتمه پذیرفت. این فصل از حیات یونان نتیجه و مولود دوران باستانی و مقدمه دوران هلنیستی بود.

سرزمین مرکزی یونان و جزایر اطراف آن در دریای اژه و همچنین بخش شرقی آسیای صغیر، آن زمان مجزا بود.

از قدیمی ترین معابد این دوره می توان:

۱- معبد هرا در الیمپ یاد کرد که به شیوه دوریک ساخته شده اند.

۲- معبد «آپولو» در شیوه دوریک کهن در شهر «کورینت» یکی از بناهای قدیمی یونانی است

۳- باسیلیکای پستئوم: پژوهندگان اولیه به دلیل تشابهی که بین این ساختمان با سیلیکای رومی وجود داشته «باسیلیکا» نامیدند پستئوم معبدی است، دور ستونی که با ستون های سنگین و خوش ترکیب محدب و فواصل فشرده، سر ستون های بزرگ و جسیم و بالش گونه در زیر اسپری عظیم که ستون ها را به طرز متناسبی کوتاه نمایان کرده است.

۴- گنج خانه سیفونسی ها شیوه «ایونیک» هیچ ستونی ایونیکی ندارد و حمل ستون توسط کارپاتیدها یا همان ستون پیکره ها صورت می گیرد و مشخصه بنا کتیبه ای که نشان می دهد بنا ایونیک است

۵- معبد آرتمیسی در شهر «افسوس» به شیوه ایونیک ساخته

ج- شیوه هنری فوق العاده (۴۰۰-۴۳۰ ق.م)

از دست آوردهای پیکرسازی این دوره می توان از منوپهای حجاری شده و پر تحرک و معبد زئوس در المپیا و معبد پارتنون در آتن و بناهای یاد بود گول باشی در ترکیه امروزه اشاره کرد. به همین دلیل عصر کلاسیک را دوره پیکرسازی و معماری دانسته اند.

معماری

شهر آکروپل یا ارگ آتن که بر روی تپه ای ساخته شده از اقدامات بزرگ معماری این دوره است، به همراه معبد الهه آتنا و معبد ارختئونوم و چند بنای دیگر که رهبری فیدیاس هم بر بلندای آکروپل ساخته شدند.

جنبه های فنی پیشرفت های شایانی کرد . سنگ های مورد استفاده دیوارها به طور کامل تراش خورده و با بست های فلزی با دقت بسیار نسبت به دوره کهن در کنار هم قرار گرفتند، نصب سفال های بامپوش نیز بر همین منوال پیشرفت نمود. ساختمان معابد دارای پلان سه بخشی بود، که مشتمل بود بر ۱- رواق ورودی (پیشخان) ۲- تالار (اتاق) قرارگاه پیکره الهه ۳- پستو

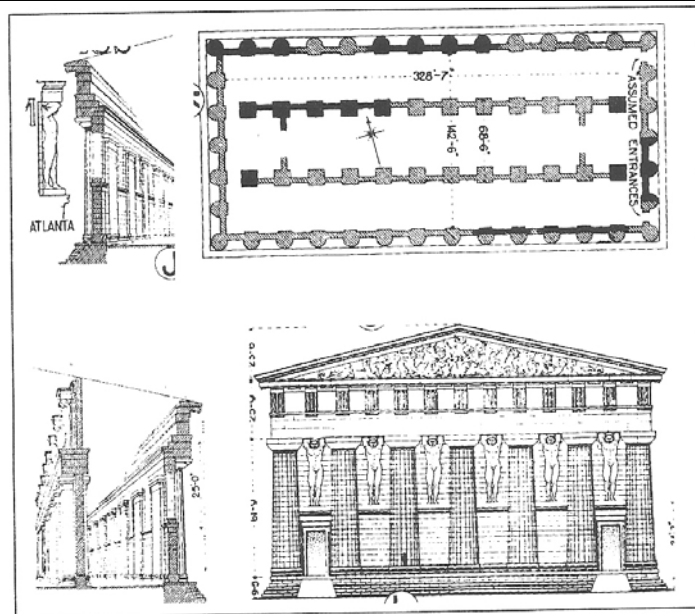
هنر دوره کلاسیک که چکیده تاثیرات اجتماعی و مذهبی یک ملت است در نهایت کمال و پختگی عرضه شده و در هنرهای باستانی جای ویژه ای را به خود اختصاص داده است. یونانیان پیروزی خود را مرهون خدایان می دانستند. و همین مسئله در هنر و معماری سرزمینشان کاملاً محسوس بوده است.

در عصر کلاسیک پس از جنگ های ایران و یونان فترتی در هنرها حاصل شده بود، اما با عبور از این مرحله گذرا یونانیان در جوانب مختلف هنر به ویژه معماری و پیکرتراشی فعالیت های چشمگیری را آغاز کردند. مرکز فعالیت های هنری در این دوره در تهران بوده است. آتنی ها با گردآوری تکه سنگ های پراکنده آکروپلیس، نیرو و استقلال جدیدشان را با بازسازی کامل، آکروپلیس که در واقع یکی از بزرگترین پروژه های ساختمانی جهان باستان تا پیش از روزگار رومیان بود، به جهانیان نشان دادند .

پیکرتراشی: در دوره کلاسیک به ویژه در قرن پنجم در پیکرسازی سه شیوه و سبک هنری پدیدار شد.

الف- شیوه هنری (۴۸۰-۴۹۰ ق.م)

ب- شیوه هنری تکامل یافته (۴۳۰-۴۶۰ ق.م)

ش ۷ - پلان، نما و مقطع معبد زئوس، المپیا.

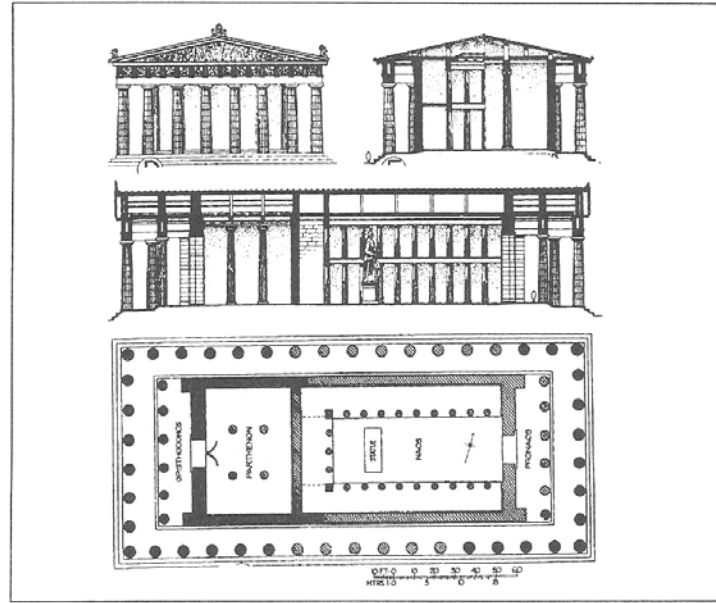
آکروپولیس: یکی از مجموعه بناهای باشکوه یونان در عصر کلاسیک آکروپولیس در شهر آتن است. بزرگترین کاری بود که در تاریخ معماری یونان پدید آمد. معبد پارتنون، دروازه پروپایلیا، معبد ارختئون، معبد آرتیمیس، معبد الهه پیروزی «نیکه»، نگارخانه «کالکوئیکی» محل پیکره (آتنا پروماخوس) محل معبد قدیمی آتنا، و چند بنای کوچک است.

برای نگهداری نذورات

پلان اصلی بناها چهار گوش بود، به جز چند پرستشگاه که با نقشه مدور ایجاد شده و دور ستونی بودند و بهترین نمونه این گونه بناها معبد «تولوس» است که در شهر دلفی قرار دارد.

جز معابد و ساختمان های رسمی در این دوره، شهرسازی نیز پیشرفت نمود و انواع بناهای عمومی مانند: تالارهای اجتماعی به شکل آمفی تئاتر، گذرگاه های سرپوشیده و ستون های یادبود در خیابان ها، ورزشگاه و باشگاه های پرورش اندام پهلوانان، میدان های دو و اسب سواری با ردیف جایگاه های پلکانی برای تماشاگران، که این گونه آمفی تئاترهای سرگشاده بر شیب تپه و گرداگرد میدان ورزش، ساخته می شد.

معبد «زئوس» در شهر المپیا در این دوره با نمای شش ستونی به شیوه دوریک و در سال ۴۶۰ ق م ساخته شده است.

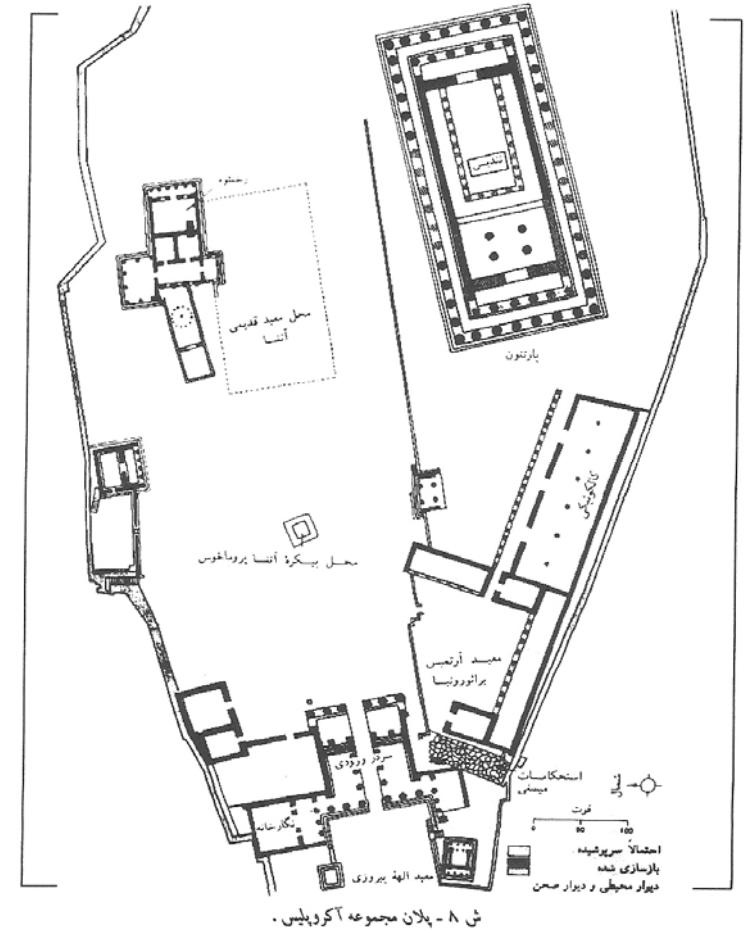

ش ۹ - پلان، نما، مقطع و جزئیات معبد پارتنون در آکروپولیس، آتن.

نکته: در این بنا دو شیوه دوریک و ایونیک با هم تلفیق شده اند و نهایت تناسب شیوه دوریک در این بنا دیده می شود.

همچنین ستون های کناری دارای ضخامت بیشتری هستند. علت ای امر جلوگیری از خطای دید است. زیرا ضخامت بیشتر ستون های کناری از تغییر شکل یافتن آنها در اثر خطای دید جلوگیری می کند.

دروازه پروپالایا: بنا مدخل ورودی آکروپولیس است. نخستین گالری هنری بشر در این بنا قرار دارد

ش ۸ - پلان مجموعه آکروپولیس.

مهمترین بنای مجموعه آکروپولیس **معبد پارتنون** است. این بنا در عصر کلاسیک ساخته شده اند. برای الهی آتنا ایجاد شده است و بر روی بلند ترین نقطه تپه آکروپولیس و مشرف بر سراسر آتن و نواحی اطراف آن بنا شده است. سنگ مرمر سفید مصالح عمده بنا و به شیوه دوریک ساخته شده است.

معبد به شیوه ایونیک ساخته شده و رواق جنوبی آن بر روی ستون های پیکره ها استوار است. این ستون پیکره ها با پوشاک های چین دار طوری قرار گرفته و ایستاده اند که سنگینی بار ساختمان را بر روی پاهایشان به خوبی القا می کنند، پایی که زیر بار نیست از زانو خم شده، برعکس پای دیگر عمودی است پیکره ها، نمادهایی از شش ندیمه الهه بوده اند.

هنر و معماری دوره هلنی

این نام به دوره ای از تاریخ سیاسی و فرهنگی و هنری یونان که مشخصه آن پدید آمدن دولت ها در مناطق امپراطوری یونان پس از مرگ اسکندر بود، اطلاق گردید. این دوره از سال ۳۳۰ ق.م تا ۲۷ ق.م تداوم یافت.

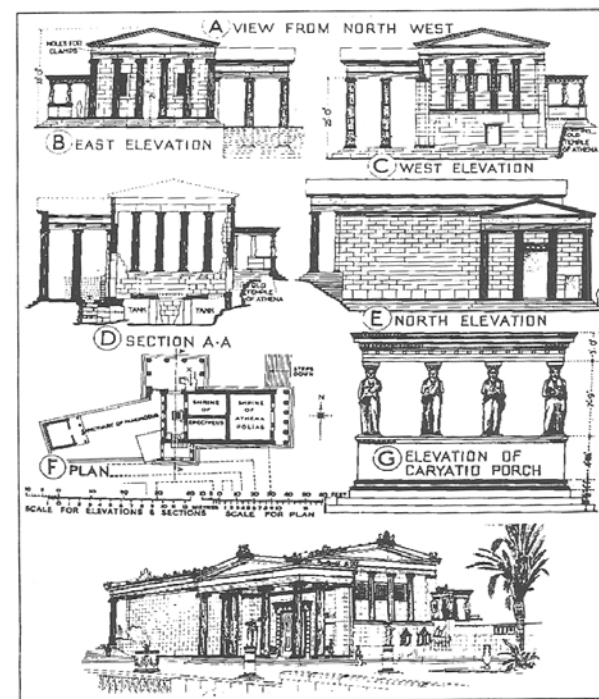
این نام به دوره ای از تاریخ سیاسی و فرهنگی یونان که کاراکنتر آن به وجود آمدن در مناطق مختلف امپراطوری یونان بعد از مرگ اسکندر مقدونی بود الحاق گردید. این دوره از نظر هنری تحت نفوذ عناصر فرهنگی مشرق زمین گردیده و به این ترتیب تمدنی ایجاد گردید که یونانی مابی نام گرفت.

معماری دوره هلنی

مقیاس بزرگ و گسترش استادانه فضاهای درونی از ویژگی های

معبد آتنا (الهه پیروزی): در کنار سر در ورودی قرار دارد این پرستشگاه نخستین و کهن ترین نمونه از شیوه معماری ایونیک است که توسط یونانی ها ساخته شده، هر چند که پیش از این معبد، چند نمونه در دلفی و المپیا ساخته شده بودند.

معبد ارختئوم: از نظر پلان متفاوت با تمامی معابد یونانی است و در میان سایر آثار معماری یونان شاخص تر است و شاید علت آن ناهمواری های زمین زیربنای آن و یا عملکرد چند گانه این معبد بوده است.

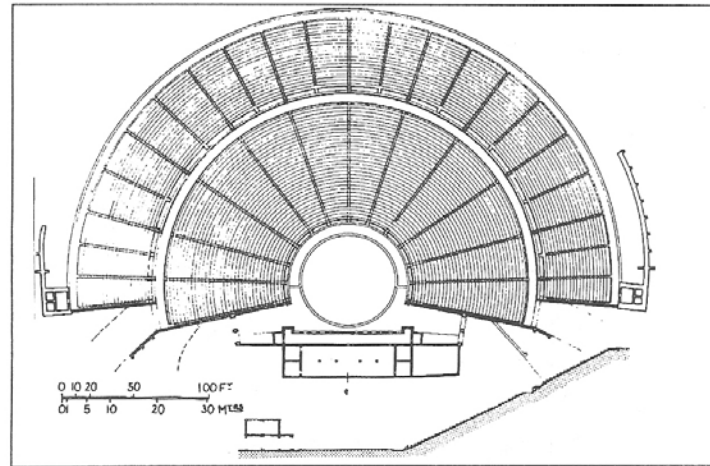

ش ۱۲ - پلان، نما و مقطع معبد ارختئوم، آکرولیس آن.

شهر به تقلید آکروپولیس آتن، مجموعه ای بنا شد که دارای معابد برای خدایان یونانی بود.

معبد زئوس: پسر و جانشین آتالوس اول به عنوان مذبح با شکوهی به یاد پیروزی های پدر بر بالای تل مشرف به شهر پرگاموم بنا کرد و بقایای عمده ای از آن بر جامانده است. برجسته ترین خصوصیت آن کتیبه بزرگی است که منقوش به دیواره صفحه کل ۱۲۰ متر و درازا و ۲ متر بلندی دارد.

تئاتر اپیداوروس: این بنا با اینکه در دوره هلنی ساخته شده به سبک کلاسیک است، نمونه ای از طراحی ماهرانه فضای روباز یونانی است.

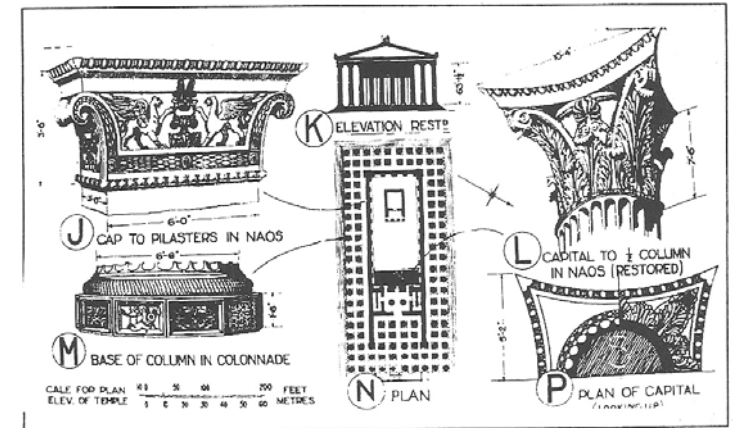

ش ۱۵ - پلان تئاتر اپیداوروس، ۲۵۰ ق.م.

معماری هلنی بود.

از بناهای مهم این دوره می توان به معبد «آپولون» در «دیدوما» نزدیک شهر «میلتوس» در آسیای صغیر (ترکیه) و تئاتر سر گشاده

معبد آپولون: این بنادر شهر دیدوما واقع است. این معبد آیونیک است و طراحی پیچیده فضای درونی تالارهای بزرگ آن مستقیماً به شیوه رومی پس از خود می انجامد و گسست چشمگیری از معماری کلاسیک یونان به شمار می رود که به نمای بیرون ساختمان تقریباً به عنوان یک تندیس تاکید می کرد و درون آن را ساده رها می کرد.

ش ۱۳ - پلان، نما و جزئیات سرستون های معبد آپولون در شهر دیدوما.

شهر پرگاموم: شهر بزرگ عصر هلنی محسوب می شود و در این

از معابد شیوه ایونیک می توان به معبد ارختثوم (ارختئون) در آتن و معبد ارتمیس در افسوس و ... اشاره کرد.

ج- **شیوه کرنتی (قرانتی):** برای نخستین بار از ستون کرنتی در داخل معابد استفاده گردید، ولی اوج گسترش این شیوه در معماری از حدود سال ۳۰۰ ق. م به بعد است که در ستون های بیرونی ساختمان ها مورد استفاده قرار گرفته است. ویژگی آن سر ستونی به شکل کاسه زن رو به بالا، با آرایش برگ کنگری به گرد آن است. بدنه ستون کرنتی هم از بدنه ستون دوریک باریک تر و بلندتر است. ولی قطر آن، مانند بدنه ستون ایونیک از روی پایه ستون به یک میزان بالا میرود. معبدی که به این شیوه ساخته شده، معبد رئوس در شهر آتن است.

در یونان باستان بر خلاف بسیاری از تمدن های کهن توجه کمتری به ساخت کاخ ها و آرامگاه های شاهان شده است، بلکه توجه بیشتر به ساختمان هایی بوده که جنبه دینی و کاربردی داشته است. به طوری که این مسئله در ساخت معابد و قربانگاه ها تئاترها و گنج خانه ها، تولوس ها (بناهای دایره شکل) و ساختمان های مانند اوئون مشخص است.

معماری معابد یونان

شیوه دوریک صلابت و استواری و رسمیت دارد. ویژگی های این شیوه: ستون باریک و بلند با سر ستونی پیچ خورده (حلزونی شکل) است. نسبت ارتفاع به قاعده ستون در این شیوه ۹ به ۱ است. و ۱۰ به ۱ یعنی نسبت به ستون دوریک بلندتر است و تعداد شیارهای قوی بدنه ستون نیز ۲۴ عدد است. مهم ترین عنصری که شیوه ایونیک را از نظام دوریک مجزا می کند، تغییر شکل سر ستون ها است. ستون سنگی به جای اینکه مستقیماً بر روی سکوی پله دار قرار گیرد بر روی پایه ستون دایره شکلی از سنگ یکپارچه تراشیده و دارای فرورفتگی هایی نیز می باشد. این سنگ حجاری شده روی یک لوحه سنگی مربع شکل قرار دارد که به این نوع پایه ستون در شیوه ایونیک توروس گفته می شود.

تفاوت دوریک و ایونیک

۱- سطح جانبی شیارهای ستون در این شیوه به صورت صاف و تراشیده شده و فاقد گوشه است که در شیوه دوریک خلاف آن دیده می شود. ۲- تعداد شیارهای قاشقی بدون سبک ایونیک چهار عدد بیشتر از تعداد شیارهای گوشه دار سبک دوریک است. ۳- در شیوه ایونیک بخش پایینی آن به شکل مربع در انتهای دیواره های متصور دیده می شود در صورتی که در شیوه دوریک ساده رها می گردد.

بیشتر با نقش برجسته ها به ویژه، متوپها، معبد را با موضوعات مختلف پر می نمود.

به طور کلی شروع معابد بسیار ساده بوده یعنی یک سالن مستطیل شکل یا یک رواق که اشکال تکاملی معابد را به دنبال داشت. از معابد اولیه چیزی باقی مانده یعنی معابدی که با مصالح ضعیف و فقیر مانند سنگ نرم، خاک رس و چوب ساخته می شدند. معبد هرا در نمونه ارزنده است.

پلان یک معبد یونانی:

به طوری که عنوان گردیده یونانی ها کاخ ساختند و آنچه از معماری آنها باقی مانده شامل معابد و اماکن عمومی است. پلان معبد به طور مستطیل بوده و در وسط آن بخش اصلی معبد، به صورت یک اتاق مستطیل شکل که اصلا یا نائوس به عبارتی آن با مقصوره می گویند. در داخل این بخش تندیس الهه قرار داشته و این اتاق هسته اصل معبد را تشکیل می داده است. در برخی معابد اصلا (مقصوره) بدون ستون بوده، اما به تدریج یک ردیف ستون جهت کمک نمودن سقف سنگی معبد در دو طرف در امتداد یکدیگر کار گذارده شده اند. معبد دارای یک ایوان ستوندار است که در معماری یونان آن را پرونائوس می گویند. که در فارسی آن رواق قدامی یا پیشین است. در پشت مقصوره یک رواق

پیش از آنکه یونانی ها معبد را به صورت ساختمان بسازند، در مراحل اولیه جهت دعا و نیایش از سنگ چهار گوش مقدس که در فضای بازی قرار داده می شد و گاهی نیز برای آن قربانی می نمودند، به عنوان نیایشگاه از آن استفاده می کردند. اما به مرور زمان و با اعتقاد به اینکه تصور و تجسم خدایان در یک مکان سرپوشیده بهتر میسر خواهد شد و یا اینکه سمبل خدایان جهت پرستش، در یک اتاق بهتر می توان از گزند روح های پلید در امان باشد، به این ترتیب فکر ایجاد معبد به صورت یک مکان سرپوشیده در ذهن آنها شکل گرفت.

تکامل تیپولوژی معابد یونان در رابطه با کاربرد ستون ها است. ستون در معماری یونان به عنوان یک شیوه (نظام) نامیده می شوند.

برای رسیدن به این شیوه ها و پختگی معماری دوره کلاسیک، قرنها بر روی زبان و فرم معماری تحقیق و مطالعه گردیده. اولین معابد ساده و از نظم معماری ضعیف بوده اند.

یونانی ها با در نظر گرفتن معتقدات دینی خود هنر معماری را نیز اکثرا در راستای بنای پرستشگاهی و سایر اماکن مورد اهمیت قرار می دادند. و از نظر تزئین، بر خلاف معابد مصری و هندی که به درون می پردازند، به بیرون معابد توجه خاصی داشته و هر چه

آیناتیس می گویند. و چنانچه این دیوار در قسمت عقب نیز ادامه داشت، معبد را دابل یا دوبله می نامیدند. به طور کلی معابد یونانی به وسیله ردیف ستون های مقابلشان مشخص و نامگذاری می شدند. معبد یا رواق جلوی نامیده می شد. و زمانی که رواق در قسمت عقب قرار داشت آن را به نام آنانیتروستیل می خواندند.

هر معبد نیز به تعداد ستون های قسمت جلو اسم گذاری می شد و ترتیب آنه به شرح زیر است:

الف- هشت ستون

ب- هفت ستون

ج- شش ستون

د- پنج ستون

ه- چهار ستون

و غیره...

خلفی شبیه رواق قدامی وجود داشته که آن را اپیستودوموس می نامند. انتهای دیوارهای رواق های خلفی و قدامی مقصوره به پایه های مربع شکل پایان می پذیرد که آنتا نامیده می شود. به ندرت قسمت پایینی آنتا و بخش تحتانی دیوار اصلا از طرف بیرون با نقوش برجسته هجاری شده تزئین می شود.

در اکثر معابد چهار طرف مقصوره، به ویژه معابدی که از ابعاد بیشتری برخوردار هستند، با یک ردیف ستون در بر گرفته شده که آن را «پریستیلیون» یا می گویند. در بعضی از معابد به جای یک «پریسیتیلیون» دو ردیف کار گذارده شده که به عنوان مثال می توان معبد آرتیس در افسوس واقع در بخش غربی ترکیه امروزی سخن به میان آورده آن را می گفتند.

مقصوره یک بنای سرپوشیده است که دیوارهای آن را با سنگ های تراشیده شده منظم ساخته شده از ملات هم استفاده نشده است. از درگاهی که درست در وسط ایوان ستوندار ساخته شده، به داخل مقصوره می توان راه یافت. به ندرت پنجره در آن تعبیه شده، در سطح دیوار داخلی صلا نقاشی های متحرکی را به معرض نمایش گذارده اند. بعضی از صلاها (مقصوره ها) دو طبقه ساخته شده اند که بر ورود به سالن ستوندار از پلکان استفاده می کردند.

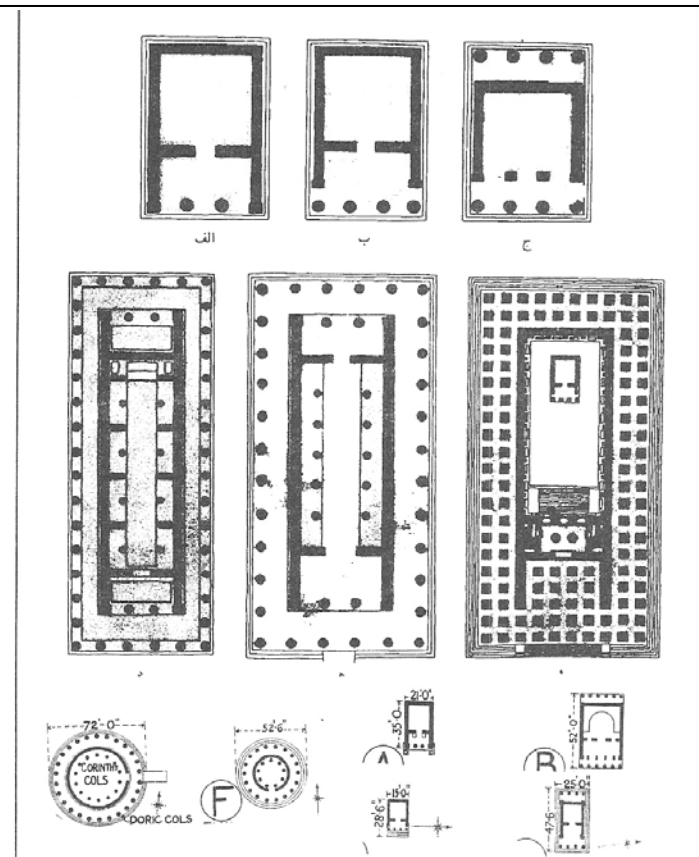
اگر دیوار مقصوره در معبد در بخش جلو ادامه می یافت، آن را

که معابد کهن یونان، غالباً دراز و باریک بودند که نسبت میان دیوارهای خلفی و قدامی با دیوارهای پهلوئی تقریباً یک به سه بود.

معماری یونانی همچون موسیقی کلاسیک، یک تم یا مضمون ساده مرکزی دارد. که مجموعه از شکل های بغرنج اما همیشه مفهوم تر، از بطن آن فرا روئیده اند و با مقایسه ای دیگری می توان گفت که نقشه معبد، همانند آن اختراع بزرگ دیگر یونانی ها یعنی هندسه است که قضاها و دیگر استنباطات جنبی آن در یک مجموعه اصول متعارف ساده و اولیه استنتاج می شوند. در معماری یونان هارمونی و ریتم موزیکالی در تمام قسمت های بنا به چشم می خورد. این تناسبات از پی ساختمان آغاز شده و در سکو و ستون و اسپد و سنتوری تداوم می یابد.

پلان اغلب معابد یونانی مستطیل شکل بوده و در مرکز آن بخش اصلی معبد نیز یک اتاق مستطیل شکل قرار داشته که آن را مقصوره (نائوس) می نامیدند. تندیس الهه در داخل مقصوره که هسته اصلی معبد را تشکیل می داده است قرار می گرفته است.

مقصوره یک بنای سرپوشیده است، که دیوارهای آن با سنگ های تراشیده شده منتظم بدون ملات ساخته شده است. سطح دیوارهای داخلی مقصوره را نقاشی کرده اند. عمده ترین قسمت

ش ۲۱ - نمونه هایی از پلان معابد یونانی.

موضوع مهم در تکامل معبدهای یونان روابط هندسی ابعاد آنها بوده که در روند تکاملی آنها با نزدیک شدن به نسبت های ۲ به ۱ دیوار طولی دو برابر دیوار عرضی را می بینیم. اگر چه هیچ گاه این نسبت به طور دقیق در معابد یونان دیده نشده، ولی تناسب در معماری و مجسمه سازی و هارمونی در موسیقی از نظر یونانیان مقوله واحدی بوده است. البته ذکر این نکته ضروری است

مثال: گنج خانه میفنومی ها در دلفی و المپا

تولوس: این بناها نیز معبد هستند، اما به خاطر شکل پلان شان که دایره است، به تولوس معروفند، معمولا پوشش سقف آنها گنبدی بوده و در ساختمان این گونه معابد بیشتر از هر سه شیوه معماری یونانی استفاده می گردید.

تئاترها: تئاتر را باید از ابتکار یونانیان دانست. یونانی ها تئاتر را دامنه کوه یا شیب تپه طبیعی به شکل نیم دایره احداث کرده اند.

تئاترهای یونانی فاقد سقف بودند مانند اپیداروس

ادئون: بنای کوچکی است که برای برگزاری مراسم و مسابقات و محافل ادبی ساخته می شد. دارای پلان دایره یا چهار گوش که همیشه مسقف بوده است.

آگورا: میدان عمومی شهر که نخستین بار در منطقه ای که به طور طبیعی چند خیابان به هم می رسند، شکل گرفت. این فضا یک فرم هندسی خاص را دنبال نمی کرد. ساختمان های عمومی داخل این میدان ساخته می شدند که یکی از آنها فضای ستوندار و درازی بود که برای مبادله کالا استفاده می شد.

خانه یونانی: در خانه یونانی تمام اتاق ها به حیاط مرکزی متصل و راه دارند. معماری مسکونی یونان درونگرا بوده، چون خواستار آن

معبد سنتوری است که به شکل یک مثلث است که دارای دو طره افقی مایل است. به طور کلی معابد یونان با ردیف ستون های نمای ورودی شان مشخص و نامگذاری می شوند، معبد یا رواق جلوییش به بنای پیش ستونی یا «پروستیل» نامیده می شود، و زمانی که رواق در قسمت عقب قرار می گرفت آن را پس ستونی یا آنفی پروستیل نام می نهادند. انواع معابد با تعداد ستون های مقابلشان (نمای ورودی) عبارتند از: چهار ستونی، شش ستونی، هفت ستونی و هشت ستونی، مسئله مهم در تکامل معبدهای یونانی روابط هندسی، ابعاد آنها بوده که در روند تکاملی شان نزدیک شدن به نسبت ۲ به ۱ دیوار طولی دو برابر عرضی را مشاهده می کنیم.

قربانگاه ها: قربانگاه یا مذبح، در ساده ترین شکل، شبیه به یک اجاق بود که بر روی صفه یا سکویی بلند از سنگ ساخته می شد. در داخل آن حیوانی که جهت قربانی هدیه شده بود، سوزانده می شد تا دود آن به سوی خدایان در آسمان نظاره گر انسان ها بودند متصاعد گردد.

گنج خانه : بناهایی که برای یابود و نگهداری اشیا در کنار پرستشگاه ها ساخته می شدند. این ساختمان ها محلی برای نگهداری اشیا اهدا شده بودند.

Note:

بودند که زندگی خصوصی خود را حفظ نمایند.

در معماری یونان ستون عنصر اصلی شمرده شده و همانند پیمون یا معیار محاسبه معماری برای عناصر دیگر استفاده می شده. در معماری یونان به مقیاسهای انسانی توجه شده و معماری انسانگرا است.

اتروسکی سازماندهی محوری داشتند.

اتروسکها، استاد مسلم فنون مهندسی و طراحی شهری و نقشه برداری بوده اند. اتروسک ها زمانی که با زمین های مسطح مواجه شدند، طرحی را بر اساس نقشه های مهندسی پدید آوردند و شهرهای نو بنیاد خود را با شبکه منظمی از معابر متلافی بر محل تقاطع دو خیابان اصلی برپا ساختند. این دو خیابان به نام های «کاردو» (شمالی- جنوبی) و «دوکمانوس» (شرقی- غربی) شهر را به چهار محله یا ناحیه اصلی تقسیم می کرد. فقط «دروازه آگوست» در «پروجا» دروازه آگوست بعدها در طاق نصرت ها با مقیاس کوچک تر و دگرگون شده در نمای ظاهری نمودار گردید.

رومیان برای هنر یونانی از هر گونه و متعلق به هر دوره تحسینی بیش از اندازه و ستایش انگیز قائل بودند. رومیان آثار اصلی دوره های نخستین تمدن باستانی، کلاسیک و هلنی را به میزان بسیار زیادی به کشور خود وارد می کردند و کپی های به تعداد بسیاری از روی آنها می ساختند. بلکه محصور هنریشان نیز به طور عمده مبتنی بر منابع یونانی بود و به علاوه چه بسیاری هنرمندان رومی از زمان دولت جمهوری گرفته، تا پایان دوره امپراطوری که در اصل یونانی بودند.

بسیاری معتقدند که هنر رومی اصولا نیز همان یونانی در مرحله

معماری روم

کشور روم کشور تازه ای بود که در کرانه های تیبر بنیاد شد. پیش از حاکمیت رومی ها اقوامی به نام اتروسک (آتورویایی ها) در سرزمین های تحت تسلط ساکن بودند.

تمدن رومی متأثر از تمدن های باستانی سومر، بابل، ایران، کارتاز، فینیقی ها و اتروسک ها است.

معماری اتروسک ها: معماری اتروسکی شامل انواع مختلفی از جمله، مقابر، معابد و ... بوده است. یکی از نمونه های بارز این معماری، مقبره ای، صخره ای به نام جروتیری در قرن چهارم است که دیوارها با نقوشی برجسته گچبری شده است.

اتروسکها در فن ساختمان سازی با سنگ مهارت کامل داشتند ولی به دلایل دینی از سنگ در معابد خود استفاده نمی کردند و معابد بیشتر از خشت و چوب ساخته می شود. معابد اتروسکی از نظر شکل و فرم در مقایسه با معابد یونانی، خوش تناسب و زیبا نبودند و جایی برای تزئین باقی نمی ماند در صورتی که معابد یونانی جلایی مانند چهار گوشه های تزئینی داشتند و معابد

روم را تحت تاثیر خود قرار دادند. آنها در زدن قوس و طاق مهارت داشتند و یکی از تفاوت های مهم معماری یونانی و آسیایی غربی، مصری و رومی وجود قوس ها و گنبد در معماری رومی بوده است. معماری رومیان بسیار متنوع بود در واقع اختلاطی از هند اترویکی، آسیای غربی، مصری، و رومی بود. ولی همان طور که ذکر شد با وجود اینکه معماری روم تحت تاثیر اتروسکی و یونان بود اما مشخصه های خاص خود را به دست آورد. معماری روم بر خلاف مصر که معماری جرمی است یک معماری فضا سازی است. هنر و معماری روم به سه قسمت تقسیم شده است.

۱- هنر و معماری روم پادشاهی: بیشتر جنبه افسانه ای داشت.

۲- هنر و معماری روم جمهوری: این دوران دوران برده فروشی (گلاادیاتورها) است این دوره را می توان دوره نفوذ قابل توجه هنر یونانی قلمداد نمود. استقلال هنر رومی از هنر ایده آل جو و آرمان گرایی یونانی در جریان کتیبه سازی از تندیس های یونانی آغاز گردید و بعدها دامنه آن به معماری رسید. معماری در این دوره بیشتر متوجه شهرسازی و برنامه ریزی شهری است و موضوع اصلی کارهای ایشان در ساختن ساختمان ها و ابنه بزرگ و عمومی خلاصه می شدند.

نکته: تفاوت مجسمه سازی در یونان و روم، در یونان مجسمه ها

انحطاط آخریش- یا هنر یونانی استیلای دولت روم بوده است و چیزی به نام شیوه رومی اصولا وجود داشته است، بلکه آنچه از هنر رومیان به دست آمده در سایه حمایت و نظارت رومیان چیزی کاملا متمایز از هنر یونانی است و اگر جز این بود اصولا مشکلی در میان باقی نمی ماند.

امپراطوری روم جامعه ای جهان دوست و فارغ از تعصب ملی بوده که در آن خصوصیات هر قوم و کشوری به آسانی جذب می شد و به پیروی از روم انگاره ای «همه رومی» به وجود می آورد. اغلب شاهکارهای هنر روم امضایی ندارد، زیرا سازندگان از تمام نقاط امپراطوری پهناور گرد هم می آمدند.

معماری رومی

اگر استقلال یا اصالت مجسمه سازی و نقاشی رومی مورد تایید قرار گرفته باشد برعکس معماری رومی آفرینش چنان با عظمت بوده است، که جایی برای چنین شک و شبه ای باقی نمی گذارد.

معماری رومی منحصرنا تابع راه و رسم زندگی عمومی و خصوصی رومیان بوده است، به طوری که در طول زمان هر عنصر معماری که از اتروتسک (آتورویایی) یا یونانی ها به عارتی گرفته می شد در اندک زمانی به مهد تمدن رومی تبدیل می شده است. آتورویایی ها اقوامی بودند، که به روم حمله کردند و هنر معماری

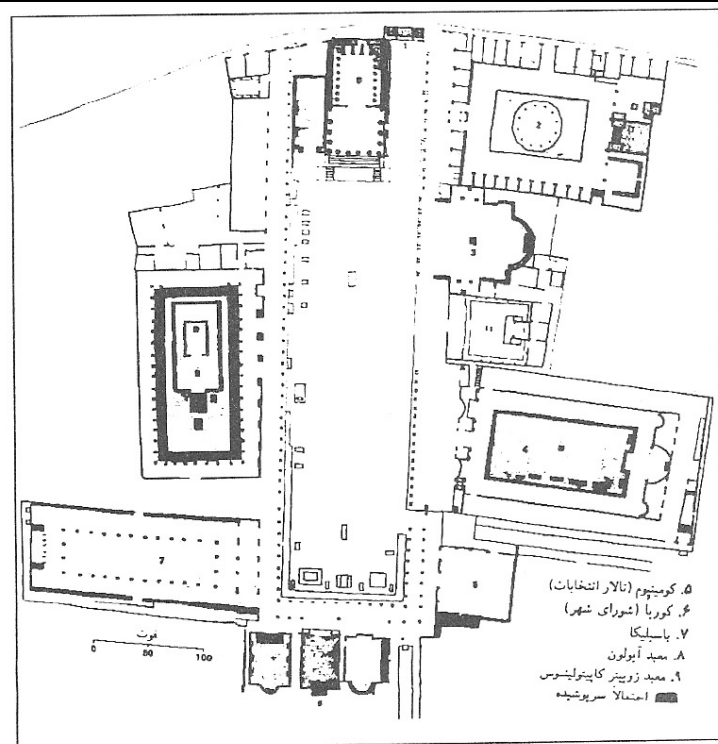
طولانی یابد، چنانکه نمونه های فراوانی از آن معمولا بزرگتر و آراسته به ستون کورنتی بوده تا ۲ قرن پس از میلاد هم در ایتالیا و هم در پایتخت های ایالات تابع امپراطوری ساخته می شد.

معبد سیبول: در سده نخست ق. م در شهر تیولی ساخته شده است در این معبد خصوصیات معماری رومی مشخص تر می گردد و در اینجا ستون های کورنتی بر خلاف ستون های یونانی که از چند قطع سنگ های استوانه ای تشکیل می یافتند یکپارچه هستند و الوار مقصوره اصلی که یونانی ها با سنگ می ساختند در این معبد از بتن ساخته شده است باید خاطر نشان کرد که یکی از موفقیت های عمده در معماری روم دستیابی به ملاتی جدید بود که آن را می توان بتن نامید. این ماده از ترکیب آهک آب و خاک آتشفشانی که در آن منطقه وجود داشته، ساخته می شده است. و برای نخستین بار مسئله فضاهای داخلی از طرف رومی ها بود که مورد تاکید قرار گرفت. معابد رومی دارای فضاهای وسیع تری نسبت به معابد یونانی و مصری بودند. در معماری مصر و یونان بازی با احجام مطلوب است به ویژه معماری مصری که معماری جرمی است. معماری یونانی همواره در تلاش برای بیان زیبایی و مطرح کردن ساختمان به عنوان یک حجم بوده است. ولی معماری رومی با استفاده از فن برتر و بهره گیری از خاصیت بتن موفق به حل و ارائه فضاهای داخلی گردید. فضاهایی با

کمال گرایانه و آن طور که می خواستند می ساختند در صورتی که روم به صورت رئال سعی می کردند چهره مورد نظر را واقعی تر بازسازی کنند.

از بناهایی که در این دوره ساخته می شدند می توان به معابدی همانند معبد «فورتاناویریلیس» و معبد سیبول می باشد. به طور کلی معماری دوره جمهوری سازماندهی شهرها و ساختن بناهای عظیم یادمانی است که از آن نمونه ها می توان به مجموعه پرستشگاه های «سانتوریا» اشاره نمود.

معبد فورتونا ویریلیس: در قرن دوم میلادی ساخته شده با تناسب های ظریفی که در ستون های ایونیک و اسپر خود دارد حکایت از موج عظیم نفوذ هنر معماری دارد که به دنبال استیلای رومیان بر یونانیان به سوی تمدن رومی سرازیر شد. در عین حال بنای مزبور فقط تقلیدی از معبد یونانی نیست. چون که در آن عناصر هنری آتروریانی (اتروتسک ها) نیز به کار رفته است، اصولا رومیان فضای وسیعی را در معابد خویش به وجود می آورند. زیرا آن را نه فقط برای جای دادن پیکره رب النوع بلکه همچنین به منظور عرضه داشتن علایم جنگی و غیره بودن معبد فورتونا ویریلیس تازه ای بود که به فراخور نیازمندی های رومیان به وجود آمده بود نه آنکه به طور اتفاقی از تلفیق عناصر اتروسک و یونانی تشکیل یافته باشد. این شیوه معماری می بایست عمری

ش ۷ - پلان فوروم شهر پومپئی، روم.

شهر پومپئی: این شهر در سال ۷۹ میلادی به زیر لایه ای از گدازه های آتشفشانی کوه وزیوس رفته بود شهری بود که با بیست هزار جمعیت که در آن روزگار شاید اهمیت چندانی هم نداشته است. و در حالیکه به زیر گدازه های آتشفشانی رفت و در کام مرگ افتاد که جنب و جوش عادی مرده جریان داشت. این شهر از آن زمان ۱۶۰۰ سال بعد همچنان در زیر خاکسترهای آتشفشانی بود و کسی که چیزی از آن به یاد نمی آورد از روی

عملکردهای مختلف پدید آوردند. لذا معماری رومی، معماری فضا سازی است.

معبد فورتونا پریمجینا (پالسترنیا): این بنا در پالسترنیا واقع بر تپه های دامنه رشته جبال آپنین در شرق رم است. شکل و حجم این بنا مدت های دراز در زیر شهر قرون وسطایی که بر روی آن ساخته شده بود. تقریبا به کلی از انظار پنهان مانده بود این بنا قدیمی ترین بنایی است که معماری رمی در آن مشهود است و آنچه که معبد پالسترنیا را به صورت چشمگیر با ابهت جلوه گر می سازد تنها بزرگی حجم آن نیست، بلکه انطباق کامل و شایسته آن بنا است که با وضع طبیعی مجاورش پشته ای بلند با موقعیت جالبی همانند آکروپولیس آتن تغییر شکل یافته و استخوان بندی یافته است. شکل های ساختمانی از درون سنگ و خاک بیرون رسته است. این گونه قالب زنی بر فضاهای گسترده هرگز در دنیای یونان کلاسیک امکان پذیر و یا حتی مورد پسند نبود و ساختمان هایی از این قبیل را تنها در معماری مصر باستان می توان یافته و از طرفی روحیه هنری دوران جمهوری روم هیچ وقت بدین گونه تجلی نمی یافته است. بنای مزبور در حوالی سالهای ۷۹-۸۲ پیش از میلاد ساخته شده است.

گردید. خانه هایی که در شهرهای رومی ساخته شد عبارت بودند از:

خانه های رومی: ۱- دوموس: دوموس یا سرای رومی خانه ای اعیانی برای سکونت یک خانواده که بر اساس سنت کهن سرزمین، ایتالیا ساخته می شد. علامت مشخصه آن «دهلیز سرگشاده» یا «نوعی حوضخانه» است که داخل و ورودی مستطیل شکلی در مرکز بنا بدون سقف بود و در اطراف آن اتاق های دیگر خانه قرار داشت:

۲- دستگاہ عمارت: این نوع که محقرتر و بی تجمل تر از «سرای رومی» است، ساختمان عمومی برای اقامت مردم بوده که مسلماً از همان آغاز پیدایش نیاز شهری بوده است. این ساختمان ها در اطراف حیاطی مرکزی به صورت چند طبقه که دارای مغازه و میخانه هایی رو به خیابان بوده، احداث می گردیده و در چنین خانه هایی اجاره نشینی مرسوم بوده است.

۳- ویلا: از خانه بوده که از افراد متشخص در آنها زندگی می کردند.

در این دوره با استفاده از بند و ثروت به تجربه غنی ملل تابع امپراطوری بناهای عمومی و بزرگی که از جمله می توان به آمفی تئاتر اشاره کرد که در حقیقت شکل تکامل یافته تر نیم دایره

بقایای شهر می توان شیوه زندگی رومی مردم در دوره امپراطوری پیش را به طرزی به مراتب کاملتر از آنچه در هر حفاری باستان شناسانه دیگر کشف شده است، بازسازی کرد. تاریخ بنای شهر و بیشتر ساختمان های بزرگش به دوره جمهوری باز می گردد. نقشه شهر پومپئی به شکلی که در بخشهای حفاری شده دیده می شود از نوع نقشهای کمال مطلوب قلعه های نظامی نیست بلکه از نوع نقشه های نامنظم یک شهر رشد یافته است. و بارها مورد تجدیدنظر و اصلاح قرار گرفته بود. این شهر دارای گرمابه ها و کهن ترین آمفی تئاترهاست. پس فوروم روم (میدان شهر روم) فوروم شهر پومپئی مهم ترین نمونه یک مرکز اجتماعات رومی است ولی نقشه اش تا اندازه ای با نقشه فوروم روم تفاوت دارد.

۳- معماری روم در دوره امپراطوری: این دوره ۱۵۰ ساله توأم با صلح و آرامش بود و همین امر موجب گردید که روم به اوج اعتلای خود برسد. در این دوره طرح های بزرگ و بلند پروازانه بیش از هر دوره به دیگری رایج گردید. رومی ها با استفاده از دوران صلح و ثبات اجتماعی توانستند برنامه ریزی و شهرسازی بسیار موفق تری نسبت به گذشته تر در شهرهای روم پدید آورند همین امر موجب پیدایش خانه های ویلایی در اطراف شهرها و در عرض در شهرها ساختن بناهای چند طبقه آپارتمانی متداول

یونانی است.

کولوسئوم: ساختمان دیگری از نظر شیوه معماری ویژگی های بناهای رومی را در خود دارد، بنای مزبور که نمایشخانه سرگشته بزرگی است برای انواع ورزش ها و مسابقات در مرکز شهر روم بود، از نزدیک مشاهده نموده این ساختمان که در سال ۸۰ بعد از میلاد به پایان رسید از نظر حجم یکی از بزرگترین بناهای منحصر به فرد است که در سرار دنیا در عرصه فوق به وجود آمده است به طوری که در روزگار آبادانی اش بیش از ۵۰۰۰۰ تماشاگر را در خود جای می داده است قطر بزرگ پلان این مجموعه ۱۹۰ متر و قطر کوچک آن ۱۶۵ متر و ارتفاع آن ۴۸ متر است. در این بنا هم طاق گهواره ای عادی و هم طاقی مختلط به نام متقاطع که از تداخل دو طاق گهواره ای با زاویه قائمه تشکیل می یابد به کار رفته است. در میان عناصر عمودی و افقی یعنی چوب بستنی از ستون های دیوار که ردیف های بی شماری از هلال ها را در میان گرفته اند. تعادل دل پذیری به وجود آمده است. سه شیوه با سه نوع ستون یونانی بر حسب سنگینی بر روی یکدیگر سوار شده اند.

۱- ستون دوریک ۲- ستون ایوئیک ۳- ستون کورنتی

اگر به ستون ها دقت شود تقلیل تدریجی ستون ها به راحتی قابل

تشخیص است. زیرا سه نوع ستون یونانی در اقتباسی که رومیان از آنها به عمل آوردند، تقریباً کپی یکدیگر شده اند. هلال ها و طاق های قوسی و نیز استعمال ساروج مخلوط با خرده سنگ به رومیان از آنها به عمل آورده اند، تقریباً کپی یکدیگر شده اند. هلالها و طاقی های قوسی و نیز استعمال ساروج مخلوط با خرده سنگ به رومیان اجازه داد که برای نخستین بار در تاریخ معماری فضاهای وسیع در داخل ساختمان به وجود آورند.

پانتئون: نمونه بارز از تحول معماری رومی و استفاده از طاق وقوس بنای پانتئون است که معبد گرد بسیار بزرگی متعلق به ابتدای قرن دوم بعد از میلادی می باشد. داخل این معبد که به طرزی استثنایی سالم ماند، از کلیه ساختمان های رومی دیگر بزرگتر است. مقصوره پانتئون از خارج به طبلی استوانه شکل و ساده می نماید، که گنبدی با فضای خفیف رومی آن را پوشانده باشد. در مدخل آن رواق ورودی عمیقی از آن نوع که در شیوه عمومی معبد سازی رومیان معمول بود تعبیه شده است. به نمای خارجی چندان توجهی نکرده، اما همه توجه را به فضای گنبد دار نموده اند، در داخل آن نقاشی زیبایی به وجود آورده اند و از طریق نورگیری که در سقف گنبد وجود دارد، نور به داخل هدایت می شود.

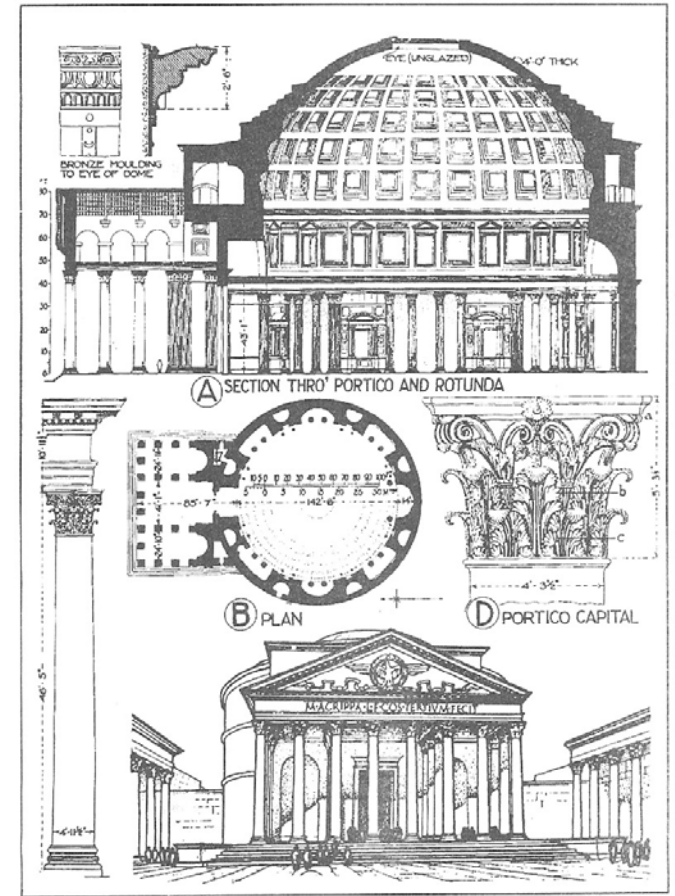
استفاده بنای پانتئون برای تشکیل دادگاه هایی به نام امپراطور به

باسیلیک: سبک پلان باسیلیک از جمله سبک هایی است که در روم وجود داشته است. این شیوه در معماری یونان وجود نداشته است. از ویژگی های مهم این نوع پلان داشتن سالن یک سره و بزرگ بوده که مورد توجه مسیحیان قرار گرفت و به لحاظ تطبیق حالت پلان آن با فرم پلان کلیساها، پلان باسیلیک، سه بخشی یا هفت بخشی بوده است. از باسیلیکای معروف می توان باسیلیکای کنستانتین و اولیپا اشاره کرد.

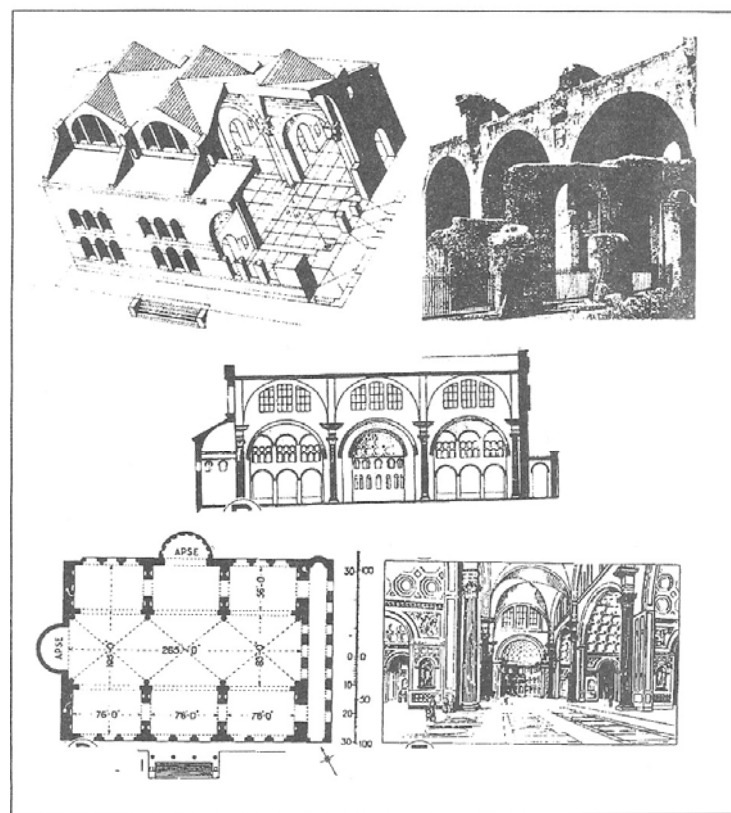
شهر روم دارای چندین باسیلیکا بود که امروزه آثار زیادی از آن به جا نمانده است. نمونه ای از این نوع بناها، باسیلیکای شهر «پتیس ماگنا» در آفریقای شمالی است که بیشتر خصوصیات نمونه اصلی این گونه ساختمان ها را در بر دارد. دارای تالاری دراز که در هر دو انتهای این تالار به تو رفتگی نیمه دایره شکلی منتهی می شود.

باسیلیکا کنستانتین: در شهر روم قرار دارد، حاصل اقدامی متهورانه بوده و در ایجاد نوعی تازه از اتاق بندی، لیکن ظاهرا طرح ساختمانی آن مورد قبول عامه قرار نگرفت، چرا که خلفی از آن به وجود نیامده شاید در نظر مردم بنای مزبور فاقد شوکت و عظمت بود. زیرا شباهت بسیاری با حمام های عمومی داشت تا قرن چهارم میلادی ساختمان های مستطیل شکل یا کلیساهای

اصطلاح عدالت را برقرار می داشت ارتفاع آن ۴۳ متر و ضخامت گنبد ۶ متر در قسمت پایین که در راس به ۱/۴۰ متر می رسد. تریینات داخلی از سنگ مرمر می باشد. و زمانی که به دست مسیحیان افتاد و به کلیسا تبدیل شده و به نام سانتاماریا ولی در حال حاضر به همان نام معروف می باشد.

ش ۱۲ - پلان، نما و مقطع معبد پائتون، روم.

ش ۲۰ - تصویر، پرسپکتیو بازسازی شده، نما، مقطع، پرسپکتیو داخلی و پلان
 باسیلیکای کونستانتین، روم.

باسیلیکای اولیپیا: این بنا ساختمانی بزرگ بود و در موارد گوناگون می توانست انبوهی از مردم را در خود جای دهد. محل معاملات ارزی دادگاه ها، دفترهای تجاری و بازرگانی و ادارات دولتی بود و احتمالاً مرکزی برای خدمات شهری مانند مرکز چند طبقه و بزرگ خدمات شهری امروز در این بنا کتابخانه های متعدد وجود داشت.

صدر مسیحیت به تقلید نمونه قدیمی تر با سیلیکا با سقف چوبی ساخته می شد.

این باسیلیکا توسط کونستانتین ساخته شده، این ساختمان باقی مانده سه دهانه تاق گهواره ای از جبهه شمالی و دیوارهای بتنی با نمای آجری و ضخامت ۶ متر برای نگه داشتن تاق بندی باقی مانده است.

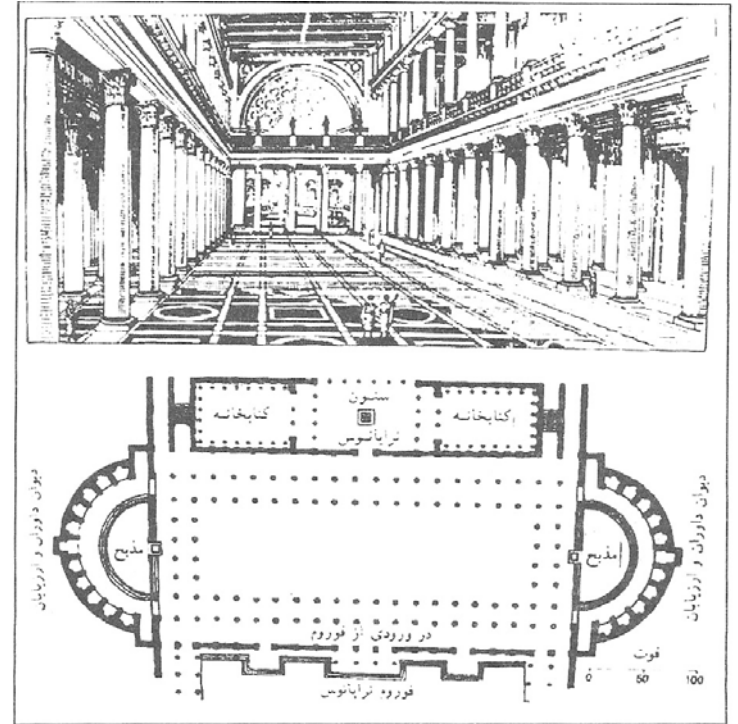
یکی از ویژگی های این ساختمان داشتن دیوارهای پشت بند برای تقویت قوس هاست که مانع از رانش قوس ها می گردند، این پشت بندها پیش درآمد پشت بندهای معماری گوتیک گردید.

شکل نیم دایره و میدان آمفی تئاتر ورزشی به شکل بیضی بوده و نخستین نمایشخانه روم در ۵۵ پیش از میلاد به فرمان قیصر، پمپئی و بزرگترین آمفی تئاتر ورزشی روم با نما کولوسئوم به فرمان امپراطور و سپازین در ۸۰ میلادی برپا شدند.

طاق نصرت: طاق نصرت ابتکار خاص رومیان بود و برای بزرگداشت کشور یا سرداری نام آور و یا به یاد بود پیروزی های وطن برپا و نقوش برجسته به نبشته های تاریخی مزین می شد این نیز یکی از سرمشق ها و میراث هایی بود که روم باستانی برای دوره های بعدی و اقوام دیگر باقی گذاشت.

ستون های یادبود: این نوع آثار معماری در روم برای اولین بار ساخته می شود و که روی آن نقش برجسته هایی از شرح فتوحات و افتخارات ملی نقش بسته است در حقیقت می توان گفت که ریشه آن از بین النهرین و ایران بوده است. چون لوح پیروزی نارامسین و سنگ و سنگ نبشته سر پل ذهاب از آن قدیمی تر است.

ستون یادبود برای سرافرازی امپراطور «تراژن» ساخته شده که ۳۷/۵ متر ارتفاع دارد افتخارات و فتوحات امپراطوری را به صورت نقش برجسته در ۱۵۰ تصویر و از جنس مرمر ساخته شده

ش ۱۳ - پلان و پرسپکتیو داخلی باسیلیکای اولییا، روم.

دروازه بازار: نمونه دیگر از شیوه معماری رومی دروازه بازار از شهر میلئتوس متعلق به ۱۶۰ سال پیش از میلاد می باشد.

نمایشخانه و آمفی تئاتر: در میان بناهای شهری نمایشخانه و آمفی تئاتر از جایگاهی مهم برخوردار است که از قرن اول پیش از میلاد از سنگ ساخته می شدند به تدریج با عناصر تزئینی مانند ردیف ستون و هلال و انواع سنتوری های خمیده و شکسته و راست خط و پیکره ها آرایش می یافتند و تالارهای نمایش به

است. ساخت این ستون در روم بوده و نقوش آن به صورت برجسته و در ما بین نوارهایی که به فاصله ۱/۲۵ متری به طور افقی روی ستون نقش برجسته شکل گرفته است.

حمام: در روم جنبه مقدسی داشته و حمام ها عموماً دارای کتابخانه و باغ و ورزشگاه نیز بوده است. حمام کاراکلا در روم نمونه ای از این گونه حمام هاست.

ساختمان عمومی: ساختمان بزرگ از ساوج و آجر به گرد حیاطی کوچک و مرکز پادگان ها در طبقه همکف مشرف به خیابان و اتاقها و وسایل زندگی برای خانواده های بسیار در طبقات فوقانی بوده اند بعضی از آن دستگاه عمارت تا پنج طبقه ای ارتفاع می یافت و با بالکو نهایی از طبقه دوم به بالا زندگی روزانه پیشه وران و دکاندارانی که در چنین خانه هایی اجاره نشین به سر می بردند، پیوسته توجه به سوی خیابان داشت، چنانکه این حالت هنوز هم در بسیاری از مناطق ایتالیای امروز دیده می شود. به عبارت دیگر خلوت و اندرونی سرای رومی امتیازی بود در خور اقلیت توانگر.

آبروها: ساختن آبروها یکی از شاهکارهای مهندسی در دوره رومی ها محسوب می گردد. رومی ها برای رساندن آب باز مناطق دور دست به شهرها اکثراً از چشمه سازهای کوهستانی که از سرچشمه ها با استفاده از کانال هایی با شیب کم یا بندرگاه تا

طول دهها کیلومتر آب را از سر چشمه به شهر می رساندند. این کانال ها یا جوی ها را بر فراز دیواری از قوس های ممتدی می ساختند، که خرابه های این آبروها هنوز در شهرهای رومی و به خصوص در بعضی از شهرهای ایتالیا دیده می شوند. رومی ها از زمان به قدرت رسیدن تا پایان دوره امپراطوری، علاقه زیادی به ساختن بناهای باشکوه و یادمانی که بیانگر روحیه جاه طلبانه رومی و نشانگر قدرت و عظمت امپراطوری روم باشد، داشته اند. کار اکثر این معماری در ساختن بناهای زیر خلاصه می شود:

۱- پرستشگاه ها ۲- طاق های پیروزی (نصرت) ۳- تئاتر و آمفی تئاتر ۴- ستون های تزئین شده ۵- حمام ها که در حقیقت محل استراحت نیز بوده اند.

و به همه آنها به طور جداگانه اشاره نمودیم.

در اواخر دوره امپراطوری ساختن کاخ های بزرگ و مستحکم بیانگر آغاز زوال قدرت امپراطوری روم است. کاخ بزرگ امپراطوری دیوکلسین در اسپالاتو نمونه جالبی از این تحولات است. در یکی از حیاط های این کاخ شاهد یک سنتوری کاملاً نوین هستند که ترکیب سنتوری یونانی است. و قوس آن تکیه به ستون دارد. و این حرکت در حقیقت یک مرحله تحولی از تیر تکیه به ستون به صورت قوس تکیه بر ستون است و قوس تکیه بر

ستون از ویژگی های معماری قرون وسطاست که برای نخستین بار در این کاخ دیده می شود.

امپراطوری روم در دوره باستانی پسین: دوره آخر امپراطوری روم که از ویژگی های این دوره تحقیق و مطالعه رومی ها درباره پلان مرکزی است. مانند معبد مینرو امریکا و مقابر یادبود برای قهرمانان جنگ ها.

در این دوران امپراطوری رم دچار هرج و مرج و ضعف حکومت مرکزی گردید. و امپراطور دیوکلسین توانست اندکی از اغتشاشات و ناامنی را کاهش دهد. او برای اداره قلمرو امپراطوری در برابر حملات ایرانیان و بربرها، سرزمین پهناور روم را به دو بخش شرقی و غربی تقسیم نمود. روم غربی به دست اروپاییان افتاد و رفته رفته ملت های امروزی اروپا شکل گرفتند، ولی روم شرقی زیر نام امپراطوری بیزانس تا دوره رنسانس که شهر قسطنطنیه به دست سلطان محمد فاتح فتح گردید به حیاط خود ادامه داد.

در دنیای مسیحیت دو مرکز پر قدرت مسیحی در تمام قرون وسطی وجود داشت. یکی شهر رم مرکز ایالت پاپی و دیگر قسطنطنیه مرکز امپراطور بیزانس از زمانی که مسیحیت به عنوان مذهب رسمی قدرت را در قلمرو امپراطوری به دست گرفت دوره تاریخ باستان به پایان رسید.

شد. این تو رفتگی ها که لوکولوس نامیده می شدند، مانند تاقچه هایی که روی یکدیگر کنده می شوند. معمولا اتاقک های کوچکی به نام کوبیکولوم به عنوان نمازخانه تدفینی در دیوارها ساخته می شدند که طاق بندی متفاوتی داشتند. سقف بسیاری از کوبیکوم ها را با نقاشی دیواری به شیوه آیین های رومی تزئین می کردند و این نقاشی ها با اعتقادات آنها کاملا سازگاری داشت سبک این نقاشی ها به صورت امپرسیونیسم شتابان بود.

معماری دوره بازشناسی: معماری این دوره وقتی است که کنستانتین مسیحیت را دین رسمی امپراطوری روم قرار داد و معماری این دوره تحت تاثیر معماری رومی قرار گرفته است. در چنین جامعه ای کلیسای مسیحی در قالب و فرم باسیلیکای رومی شکل می گیرند. زیرا دین مسیح به عنوان یک ایدئولوژی نو به یکباره رسمیت یافته و از زمینه های مختلف اجتماعی و فرهنگی تجربه قبلی نداشته است و نمی توانسته در زمینه معماری سبک خاصی را ارائه نماید. نخستین کلیسای مسیحی که با عناصر معماری رومی پدید آمد، کلیسای سن پیترو در روم است که ترکیبی از خانه های حیاط دار پیشگفته با باسیلیکای رومی است. برای مسقف کردن این کلیسا بر خلاف معماری رومی از طاق و قوس استفاده نشده است و از آسمانه چوبی شیبدار که موجب سبکی و سرعت در ساخت بود، بهره گرفته شده است.

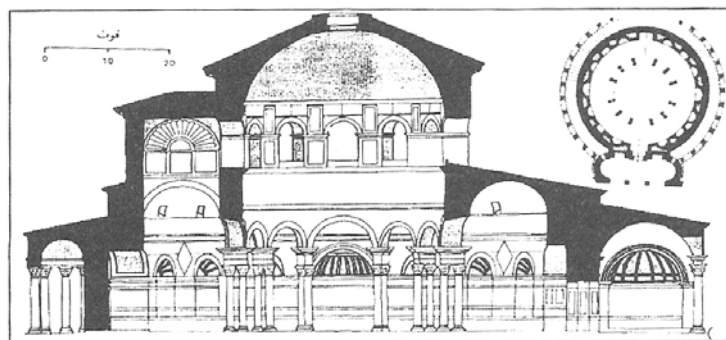
معماری صدر مسیحیت

از زمانی که امپراطور کنستانتین به مسیحیت گروید و آیین مسیح (ع) به عنوان آیین رسمی امپراطور روم اعلام گردید. معماری صدر مسیحیت را می توان به طور کلی به دو بخش پیش از کنستانتین (پیگرد) و پس از کنستانتین (دوره بازشناسی) تقسیم نمود.

دوره نخست (دوره پیگرد): معماری مسیحیان را به علت تعقیب و کشتار به دست رومی ها، دوره پیگرد می نامند. تمام هنر این دوره در مخفی گاه ها و در زیر زمین شکل گرفته است. مهمترین و بارزترین نمونه آثار معماری این دوره، مقبره های زیرزمینی است و به همین علت مقابر دخمه ای نامیده می شوند. از نمونه های مقابر دخمه ای، مقبره دخمه ای کالیکستوس در روم.

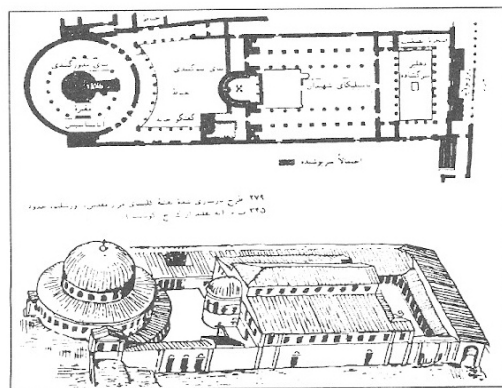
معماری دخمه ها به این صورت بوده است که پس از آنکه قطعه زمینی برای گورستان برگزیده می شد، دالانی به پهنای ۹۰cm تا ۱۳۰ و با فاصله مناسب از سطح زمین، در گرداگرد آن حفر می کردند در سطح دیوارهای جانبی این دالان ها تورفتگی هایی به موازات محور دالان برای نگهداری از اجساد مردگان گشوده می

به وجود آوردن فرم داخلی و تزئینات آن نقش مهمی دارد.

ش ۴ - پلان و مقطع کلیسای ساناکوستانا.

کلیسای مزار مقدس: انواع پلان های مدور باسیلیکایی، طرح های مرکزیز و دوار یکی برای جاودان ساختن کسی و دیگری به منظور تجمع، نخستین به فرمی نسبتا از هم گسسته و در طرح بازسازی شده و کلیسای مزار مقدس مورد بررسی قرار گرفته است.

ش ۵ - پلان و پرسپکتیو کلیسای مزار مقدس.

در واقع اساس و فلسفه پلان ها کلیسای مسیحیت که به شکل صلیب است از اینجا آغاز گردیده است.

به طور کلی در بررسی معماری صدر مسیحیت می توان دو نوع پلان عمده تشخیص داد:

۱- پلان باسیلیکایی که به عبارتی به کلیسای با پلان طولی نیز معروف است.

۲- پلان مدور که به تقلید از پلان های رومی در ساخت کلیساها رواج یافته است که بیشتر در ناحیه شرق امپراطوری قرار گرفت. به ویژه در معماری بیزانس این نوع پلان ها مورد مطالعه قرار گرفته و در ابعاد وسیعی به کار گرفته شدند.

کلیسای ساناکوستانا (آرامگاه دختر کنستانتین) این بنا در اصل منضم به کلیسای رومی «سنت آنیس» در خارج شهر بود. پلان اصلی کاملا متأثر از پلان معبد پانتئون روم است. فقط در این جا از دیوار نازک و به جای دیوار ضخیم از راهروی جانبی استفاده شده است. فضای داخلی آن به دو قسمت مشخص و متمایز تقسیم شده است. یکی تالار گرد و گنبد دار مرکزی است که به وسیله ردیف پنجره زیر سقف روشنی می گیرد و دیگر غلامگردشی با طاق گهواره ای است که همچون حلقه ای به دور تالار مرکزی قرار گرفته است در اینجا تزئینات موزاییک کاری در

اسقف اورشلیم از امپراطوری دستور یافته بود که این باسیلیکا زیباتر از تمام باسیلیکاها در جاهای دیگر شود. بخش گنبد این کلیسا شبیه کلیسای سانتاکونستا است. ولی به طور کلی این بنا ترکیبی از دو نقشه طولی و مرکزی است. این وضعیت با زیبایی و انسجام بیشتر در حدود دویست سال در کلیسای صوفیه در شهر قسطنطنیه در زمان بیزانس تکرار شد.

تلفیقی بودن آن در این است که قلمرو بیزانس همانند یک پل گسترده ارتباط بین دنیای شرق و غرب است.

در پدید آمدن هنر بیزانس و شکل گیری آن سه عنصر عمده نقشی داشته

۱- ضرورت اداری

۲- تاثیرات هلنیستی

۳- فرآیند تاثیرگذاری های معاصر از پادشاهان ساسانی

معماری بیزانس یک معماری متنوع و گسترده است چه از نظر پلان و چه از نظر مصالح بناها گاهی از سنگ و گاهی از آجر و گاهی تلفیقی از هر دو با هم یعنی در فواصل معین سنگ و در فواصل معین آجر به کار رفته است. این موضوع در بناهای استانبول (قسطنطنیه) به وضوح مشاهده می گردد. شاید بتوان گفت که یکی از دلایل تنوع در معماری بیزانس طول زمان دوره آن است. زیرا با طول زمان به تجربیات آنها نیز افزوده می گردید و علت دیگر گستردگی تحت قلمرو با شرایط اقلیمی متفاوت و همچنین نمونه هایی از قبل وجود داشته است.

معماری بیزانس به دنبال معماری روم است در اصل به مقدار زیادی از پلان های رومی را اقتباس نمود یکی از این نمونه ها

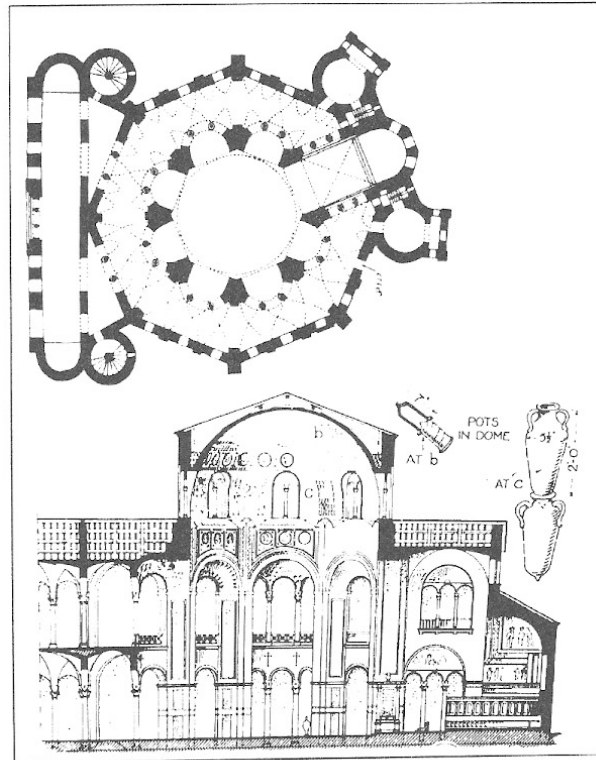
معماری بیزانس (روم شرقی)

امپراطوری روم دارای وسعت بسیار گسترده ای بود که از بین النهرین تا انگلستان گسترش داشت. این قلمرو وسیع باعث ایجاد مشکلاتی در کنترل امور کشور می شد تا اینکه در سال ۳۱۵ میلادی امپراطوری بزرگ روم به دو کشور روم شرقی و روم غربی تجزیه گردید.

فرمانروایی روم شرقی (شامل شبه جزیره بالکان و آسیای صغیر یا ترکیه امروزی به دست امپراطوری آکاردیوس افتاد که شهر بیزانس (استانبول امروزی) را با همان نام قدیمش پایتخت خود قرار داد. وی که فکر اولویت اسقف روم (پاپ) بود دین رسمی امپراطوریش را با عنوان کلیسای ارتودوکس از کلیسای رومی جدا ساخت، و از آن روم شرقی با نام امپراطوری بیزانس صاحب تاریخ و تمدن و هنر خاصی شد و از قرن پنجم تا قرن پانزدهم میلادی به حیات خود ادامه داد.

هنر بیزانس یک هنر تلفیقی از هنر شرق و غرب است و حالت

این قرن امپراطوری روم به نام ژوستی نین به کمک همسرش ملکه تئودورا آثار زیادی از خود به جای گذاشته است. برخی از آثار تخریب شده را تعمیر کرده و برخی از آثار رومی معابد و حمام های رومی را که تسخیر نموده با استفاده از هنر موزاییک تزئین کرده و به صورت کلیسا در آورد. بهترین گنجینه یادگاری نخستین عصر طلایی کلیسای سان ویتالیه در شهر راونا ایتالیا است.

ش ۱ - پلان و مقطع کلیسای سان ویتالیه ، راونا .

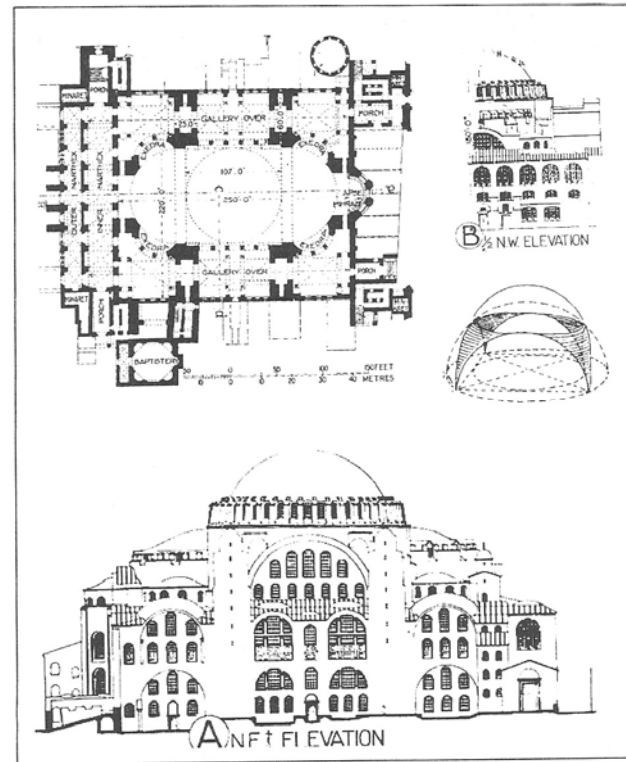
پلان ها با پلان باسیلیکاست که تمامی پلان ها بر اساس این پلان طرح ریزی و ساخته می شدند، و دیگر مقابر رومی بود که پلان دایره شکل داشت و همچنین این پلان، پلان مرکزی نامیده می شود و بعضی از حمام ها پلان هشت ضلعی داشت . پلان دیگر پلان صلیب باز بود که در بیزانس هم مورد توجه بود و علت اینکه صلیب باز نامیده می شد، این بود که هم از داخل و هم از خارج به شکل صلیب مشاهده می شد.

از اواسط دوره بیزانس یونانی ها بر این معماری افزودند و آن صلیب یونانی بسته نامیده می شد و علت اطلاق این نام آن بود که با افزودن حجره ها و اتاق ها به آن حجم مکعب شکل دیده می شد در صورتی که ساختمان اصلی به شکل صلیب دیده می شد.

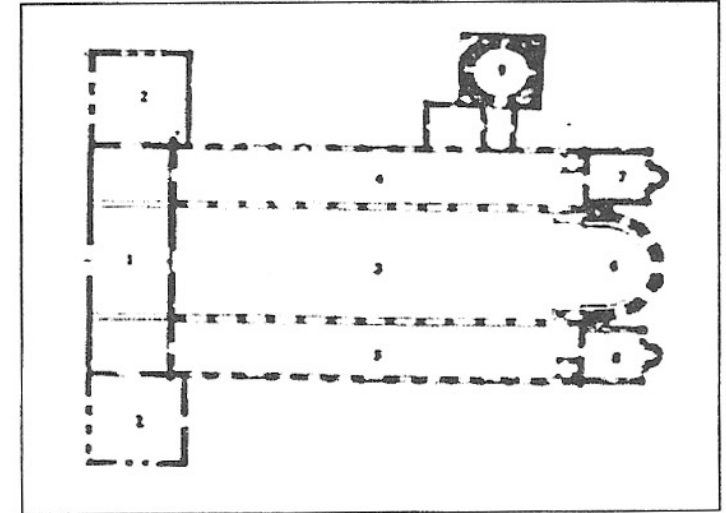
پلان دیگری که مورد توجه بوده به شکل مربع بود که از معماری ایرانی سرچشمه گرفته شده که اصطلاحاً کبیریون نامیده می شود و از آتشکده های ساسانی نشأت گرفته است. این آتشکده ها دارای پلانی هستند که گنبد درست بر روی چهارپایه آن قرار می گیرد و از چهار طرف باز است که اصطلاحاً چهار طاقی نامیده می شود که در معماری بیزانس کم دیده می شود.

سده ششم میلادی را عصر طلایی هنر بیزانس می نامند. زیرا در

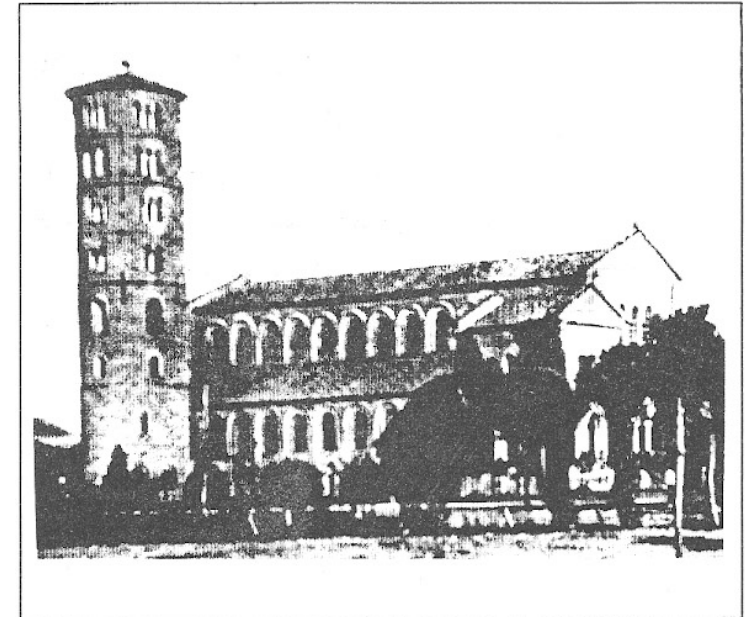
مهمترین بنای باقیمانده از دوران فرمانروایی ژوستینیان در قسطنطنیه (استانبول) کلیسای ایاصوفیه مقتبس از اصل یونانی (هاگیا صوفیا) به معنی کلیسای حکمت مقدس می باشد و شاهکار معماری آن دوران و بلکه یکی از کامیابی های ساختمانی هر عصر و زمانی به شمار می آید. این بنا که در سالهای میان ۵۳۲ تا ۵۳۷ میلادی ساخته شد چنان شهرتی یافت که حتی نام معمار آن یعنی آنتمیوس ترالسی و اپیداروس در خاطره ها مضبوط مانده است.

ش ۵ - پلان و نمای کلیسای ایاصوفیه ، استانبول .

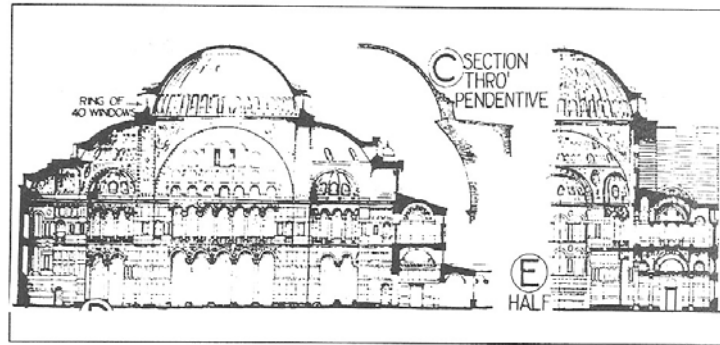

ش ۳ - پلان کلیسای سان آپولیناره کلاسه ، راونا .

شکل ۳ - نمایی از کلیسای سان آپولیناره کلاسه ، راونا .

یابد.

ش ۶ - مقطع و نیمی از مقطع کلیسای ایاصوفیه ، استانبول .

در حالیکه بر دو جانب آن دو نیم گنبدی ضمیمه شد، و صحن را به شکل بیضی بزرگ درآورده است. متصل بر این نیمه دو نیمه کلیسای مستطیل شکل گنجانده شده است. گنبد بر روی چهار طاق قوسی که سنگینی آن به چهار جزر کوه پیکر واقع در چهار گوشه مربع مرکزی منتقل می سازد قرار گرفته است به طوری که دیوار واقع در زیر طاقی ها به هیچ وجه خاصیت حمال یا نگدارنده وزن بنا را ندارد. انتقال تدریجی از بدنه چهار گوش مستطیل از طاق های قوسی به لبه مدور گنبد به وسیله سه گوش هلالی (سببه کلاهچله) کروی شکل مرسوم به طاسچه انجام می پذیرد و از این دو واحد ساختمانی فوق چون گنبدی معرفی می گردد. این تدبیر تازه در معماری ایجاد گنبد هایی بلندتر و سبک وزن تر از گنبد های قدیمی را که بر رو شالوده ای گرد یا چند ضلعی منظم نصب می گردید (مانند پانتئون) درباره

ابعاد حیرت انگیز این ساختمان، که در بناهای غیر فلزی نمی توان تصورش را کرد. توجه انسان را به خود جلب می کند ابعاد نقشه همکف آن ۹۱*۷۲ متر قطر گنبدش ۳۱ متر و ارتفاع گنبدش از سطح زمین نزدیک به ۵۶ متر است. از لحاظ مقیاس با ساختمان هایی که تاکنون در بررسی معماری روم پیش از مسیحیت و روم دوران مسیحیت دیدیم پانتئون، حمام های کاراکایی و با سیلیکای کنستانتین، رقابت می کند. در دنیای بیرونی، گنبد عظیم آن بر کل بنا مسلط است. ولی اجزا و شکل بیرونی آن پس از تکمیل بنای اولیه تاکنون شدیداً دگرگون شده است. با افزودن دیوارهای پشت بند عظیم بر طرح اصلی و چهار مناره رفیع ترکی پس از پیروزی عثمانی ها در سال ۱۴۵۳ میلادی و تبدیل ایاصوفیه به یک مسجد اسلامی. این بنا در سده بیستم از حالت یک بنای مذهبی درآمد و امروزه به صورت موزه در معرض دید مردم سراسر جهان قرار دارد.

نقشه ساختمانی ایاصوفیه نمایشگر ترکیبی منحصر به فرد از عناصر گوناگون است بدین معنی که بنا دارای محور طولی کلیساهای مستطیل شکل صدر مسیحیت است. لیکن قسمت مرکزی یا صحن از محوطه ای چهار گوش واقع در زیر گنبدی عظیم تشکیل می

آویخته شده و تماسی با استوانه بنا ندارد. گاهی تصور می شود که این بنا از نور خورشید در خارج استفاده نمی کند بلکه نوری در داخل بنا وجود دارد که نور خود چیزی جز نور خارج نیست.

شایان ذکر است که بنای ایاصوفیه شرق و غرب و گذشته و آینده را در ترکیبی فاخر و شکوه‌نمند به یکدیگر پیوند می دهد. پیکره جسیم این بنا که چون تلی بزرگ بر زمین استوار گردیده است، با طبقاتی سوار شده بر روی هم تا ۵۶ متر ارتفاع می یابد و قطر گنبد دایره ای شکل آن به ۳۱ متری می رسد و اطراف آن پنجره هایی قرار گرفته است.

در میان آثار معماری موجود در هنر بیزانس بیشتر بناهای مذهبی هستند، کاخ های شاهی خیلی زیاد نیستند و تنها بناهای مذهبی به جای مانده اند زیرا مردم به کاخ توجه چندانی نداشتند.

در قلمرو امپراطوری بیزانس در جنوب ترکیه به قطعه جالبی از نظر معماری برمی خوریم که درست بر اساس همان وسعت جزیره قلعه ای بر برج دیده بانی سنگین ساختند و وسعت آن به حالتی است که تصور می شود که قطعه از درون آب سر درآورده است. این قطعه به نام قلعه دختر که احتمالاً نام آن از ایران الهام گرفته شده است، زیرا در دوره ساسانیان در فیروزآباد فارس نیز قلعه ای به همین نام و مشخصات موجود است به طور کلی و خلاصه می

اینکه گنبد متکی بر طاسچه ها در کجا و چه زمانی اختراع شد اطلاعی در دست نیست.

بنای ایاصوفیه نخستین نمونه به مقیاس بزرگ است که از آن شیوه معماری بر جای مانده است. مسلماً این روش ساختمان در زمان خود اهمیت به سزایی داشتند، در عالم معماری عنصری نوینی را به میان آورده است زیرا می دانیم که از این پس گنبد متکی به طاسچه ها در معماری بیزانس عنصر و عاملی اساسی گردید به علاوه چندی بعد معماری روم غربی را نیز به زیر نفوذ خود گرفت. عامل دیگری که در بنای ایاصوفیه تاثیر داشتند در واقع نقشه ساختمانی و روش شمع زنی به بدنه جزرهای اصلی و نیز مقیاس بزرگی که در ایجاد آن مجموعه به کار رفته همه یادآور باسیلیکمای کنستانتین است که بلند پروازانه ترین اقدام امپراطور روم به استفاده از معماری طاق قوسی و عظیمترین یادگار ساختمانی باقیمانده از فرمانروایی که مورد احترام خاص ژوستینی نین قرار داشت (کنستانتین) شمرده می شد.

در این بنا آنچه بیننده را بیش از هر چیز تحت تاثیر قرار می دهد کیفیت و کمیت نوری است که وارد بنا می شود. حمل پنجره ای که زیر گنبد تعبیه شده است چنان می نماید که گنبد با چنین عظمتی روی انواری استوار است که از طریق پنجره وارد می شود. شاید بیننده تصور کند گنبد به وسیله زنجیر طلایی از آسمان

فضای بسته یکی از عمیق ترین اسرار مسیحیت را جلوه می دهد که تماما در یک سکوت ناشناخته غرق شده است. این نقاشی نمی خواهد یک واقعه تاریخی را مجسم نماید، بلکه قربانی مقدس را عرضه کرده است که کشیشان و مومنین در سکوت عجیب فقط مصلوب و قربانی را در افکار خود منزل داده و به روح مقدس متوجه شوند.

هنر بیزانس ریشه در شرق دارد. هنر معماری در روم شرقی (بیزانس) تا قرن ششم میلادی تحت تاثیر مسیحیت آغازین بود.

به علت وجود ملت های مختلف که تابع این امپراطوری بودند تنوع بناهای معماری نیز وجود داشت. ساختمان هایی که در هر یک از مناطق تحت قلمرو امپراطوری ساخته شده اند در مصالح ساختمانی تابع امکانات محلی است و البته بر اساس برنامه ای مدون ساخته شده اند. در شمال غربی ایتالیا، آجر، در شهرهای ساحلی و روی زمین های صخره ای در سوریه و فلسطین و بخشی از آسیای صغیر (ترکیه) از سنگ استفاده شده است.

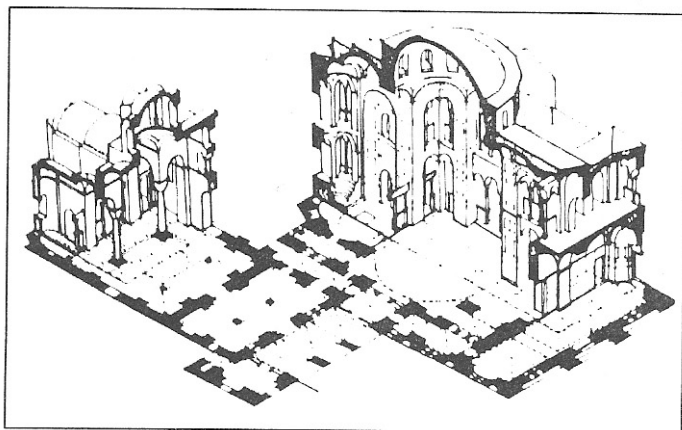
الف- کلیساهایی که با پلان با سیلیکای (پلان محوری) ساخته شده اند.

ب- کلیساهایی که بر اساس یک پلان مرکزی ساخته شده اند.

توان گفت که هنر بیزانس ریشه ای شرقی داشت و سایه آن بر هنر غرب گسترده گردید.

نقاشی در بیزانس

با اینکه معماری بیزانس پیشرفت قابل ملاحظه ای در قرن هشتم و نهم داشت، نقاشی و مجسمه سازی خیلی عقب افتاده و فراموش شده بود. در این زمان عقاید شمایل شکن فوق العاده مورد توجه قرار گرفت چه احکام کتب مقدس مذهب را مغایر با ترسیم نقاشی و مجسمه ها در خانه خدا می دانستند. بدین ترتیب هنرمندان اجبارا می بایست بیزانس را ترک کرده و به غرب یا جایی که امکان فعالیت داشتند بروند و یا در بیزانس باقیمانده و فعالیت هنری خود را موقوف نمایند. لذا آثار هنری چون نقاشی به مقدار خیلی کم و فقط در زمینه غیر مذهبی به وسیله اشخاص گمنام انجام می شد. تا قرن یازدهم بعد از میلاد که اولین آثار نقاشی موزاییک بیزانس را در کلیسای سان آپولیناره کلاسه در یونان پیدا می کنیم در اینجا نشانه ای از سادگی و افتخار و شکوه کلاسیک را به وسیله هنرمند بیزانسی می بینیم که با زهد و ایمان بیزانس مخلوط شده است. مسیح مصلوب یا یحیی و مریم پدیده ای به وجود آورده اند که با تمام سادگی نقاشی نقاش تابلوی مورد نظر را کامل و تمام شده ارائه داده است. با اندوهی فراوان و یحیی به مصلوب اشاره می کنند تا اهمیت آن را بیشتر نمایند. سکوت و

ش ۷ - پرسپکتیو برشی کلیساهای تئوتوکس و کاتولیکون در شهر هیوسیوس لوکاس .

دو نوع پلان عمده در دوره بیزانس پسین رایج گردید که یکی پلان «صلیب باز» و دیگری «صلیب بسته» بود.

لازم به ذکر است که به چند نمونه کلیساهای دیگر «کلیسای سان آندریو»، «کلیسای هویپ سیم»، «کلیسای سان افسوس»، «کلیسای هاگیا صوفیا» در مولونیکا.

ج= کلیساهایی که بر اساس ترکیب دو پلان محوری و مرکزی شکل گرفته اند (ایا صوفیه)

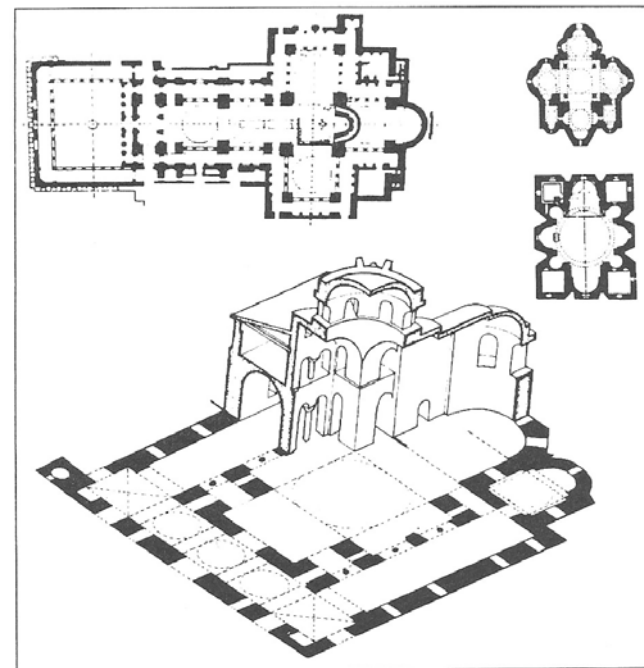
کلیسای ایاصوفیه: یونانی «هاگیا صوفیا» به معنی کلیسای حکمت مقدس است. این بنا که در سالهای ۷-۵۳۲ میلادی ساخته شده است. چهار منابع رفیع دارد امروزه به صورت موزه در معرض دید مردم سراسر جهان قرار دارد.

به طور تدریجی از بدنه چهار گوش متشکل از این اتاق ها به لبه مدور گنبد به وسیله سه گوشه های کروی شکل موسوم به تاسچه انجام می پذیرد و آن پس گنبد های متکی به تاسچه ها در معماری بیزانس عنصر و عاملی اساسی گردید.

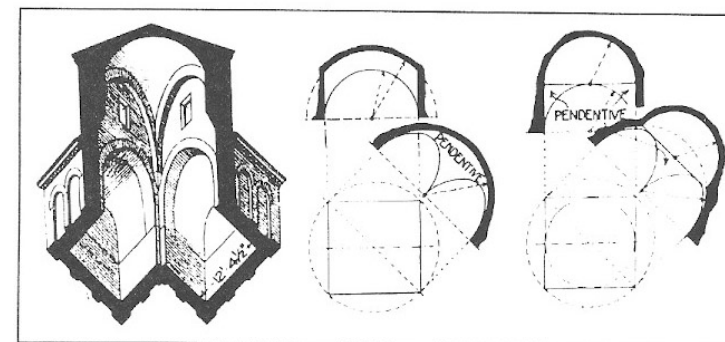
معماری دوره بیزانسی پسین: دومین عصر طلایی بیزانس نامید. ساختمان های این دوره از بیزانس (بیزانس پسین) به شکل مکعب گنبددار است. مکعب بر روی نوعی استوانه یا بدنه مدور نهاده شده و بالا رفته است. کلیساها از نظر حجم، کوچک، عمودی و چهار دهانه اند و بر خلاف ساختمان های پیشین بیزانسی، سطوح دیوار بیرونی شان با نقش برجسته تزئین شده اند. در یکی از این نمونه بناها، کلیسای تئوتوکس.

در تمدن سومری دارد.

همزمان با این دوره در ایران دوره ساسانی هم موزاییک کاری جالب توجهی در ایوان موزاییک شهر نیشابور یافت شده است که احتمالاً نشانی است بر تاثیرگذاری متقابل، آنها شمال سازی را در خانه خدا مغایر با آیین مسیحیت می دانستند و به همین دلیل به نقاشی روی آوردند.

ش ۹ - پلان کلیسای ای (۱) سان آندریو (۲) هویسم (۳) سان افسوس و پرپکتیو هاگیا سوفیا.

ش ۱۰ - نمونه هایی از نحوه مسقف کردن بناهای بیزانسی.

موزاییک کاری: یکی از هنرهای ویژه بیزانس هنر موزاییک کاری است این هنر سابقه طولانی در سرزمین های شرقی، به خصوص

بعضی از متخصصین هنر قبل از زمان شاهان (قبل از قرن نهم میلادی) را قبل از رومانسک و چند نسل بعد از آن را ابتدای رومانسک و بالاخره بین سالهای ۱۰۵۰ و ۱۲۰۰ را به نام هنر سبک رومانسک می‌شناسند، این تاریخ مقارن شروع دومین عص طلایی بیزانس است که معماری بیزانس همراه با دین مسیحیت تا روسیه پیش رفت و پایان آن سال ۱۲۰۴ است که جنگ‌های صلیبی بین مسیحیون و ترکان عثمانی شروع شد و بالاخره منجر به شکست مسیحیون گردید.

معماری رومانسک (رومی وار): اوضاع و احوال اجتماعی پیش از قرون وسطی در دوره‌های یونان و روم موجب شده بود که آثار هنری، به طور کلی معماری به رشد و تداوم و ماندگار قابل ملاحظه‌ای برسد. پس از جنگ‌های صلیبی پدید آمد که آن را رومانسک می‌گویند این تحولات شامل: ۱- تثبیت مقام کلیسا به عنوان رهبر مردم ۲- ایجاد وضعیتی مناسب برای برقراری روابط تجاری با شرق ۳- آزادی و استقلال شهرها ۴- راه‌های ارتباطی تجاری با کشورهای مشرق زمین مانند شریان‌های اصلی انتقال اندیشه‌های و علوم جدید به اروپا قلمداد می‌گردید و این عوامل موجب گردید که اروپاییان نگرشی تازه به هنر و اندیشه‌های یونان باستان داشته باشند. در خلال این تغییرات، تحولات هنری در اروپا پدید آمد را رومانسک نامیدند در حالیکه وامدار اصولی از

معماری رومانسک

هنر معماری رومانسک

رومانسک اصطلاحی است که نخستین بار در سده نوزدهم برای مشخص کردن ساختمان‌هایی به کار برده شد که ظاهراً در جهت رسیدن به یک گونه تکمیل شده در سده سیزدهم به نام گوتیک سر می‌کردند. گویا هلال‌های مدور و دیوارهای سنگین و تناور آنها مختصر تشابهی به معماری روند باستان داشته است. همان طوری که که زبان‌های رشد‌یابنده «رومانس» به زبان لاتین مربوط می‌شدند این سبک در طی عمر دوپست ساله ساله‌ای تغییرات پر دامنه‌ای پیدا کرد. امروزه مورخان معماری آن را سبکی فی‌نفسه کامل می‌پندارند و معتقد نیستند که پیش‌درآمد ناقصی بر سبک گوتیک بوده باشد. بدین ترتیب، معماری رومانسک علیرغم تنوع‌اش، به سادگی قابل شناخت است و نخستین معماری حقیقی متعلق به سده‌های میانه به شمار می‌رود.

شناخت.

گسترش و اعتلای معماری سبک رومانسک در اروپا به طور مشخص در چهار کشور، فرانسه، انگلستان، آلمان و اسپانیا قابل بررسی است. در هر یک از این کشورها معماران رومانسک با ظرافت و نوآوری خاصی معماری این دوره را با شرایط، مقتضیات و خصوصیات کشور خود وفق داده و همین امر سبب شد تا ویژگی های خاص در سبک رومانسک هر یک از این کشورها قابل ملاحظه باشد.

معماری رومانسک به شیوه های گوناگون و متنوع در کشورهای مختلف اجرا گردیده است. چنانچه فقط در کشور فرانسه بیش از ده شیوه (سبک) از این معماری (رومانسک) وجود دارد.

سبک رومانسک در فرانسه: با توجه به شرایط خاص بومی، معماری رومانسک در این کشور به فرم ها و اشکال مختلفی تقسیم گردید که در میان آنها می توان هفت نوع مختلف از کلیساهای رومانسک را در سراسر فرانسه شناخت.

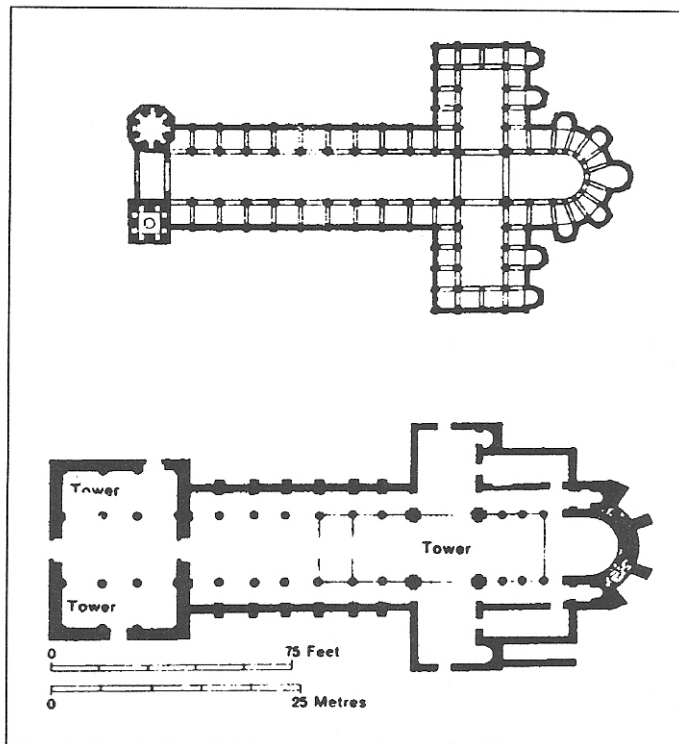
هنر رومی بود اما خود به تنهایی هنری محض و اصیل قلمداد می شد.

نکته قابل توجه در معماری رومانسک توجه و تأمل احترام و جایگاه ویژه معنوی و مذهبی کلیساها که عملکردهای مختلف (سخنرانی مواعظ، محل تجمع، و تصمیم گیری) به آن اضافه شد.

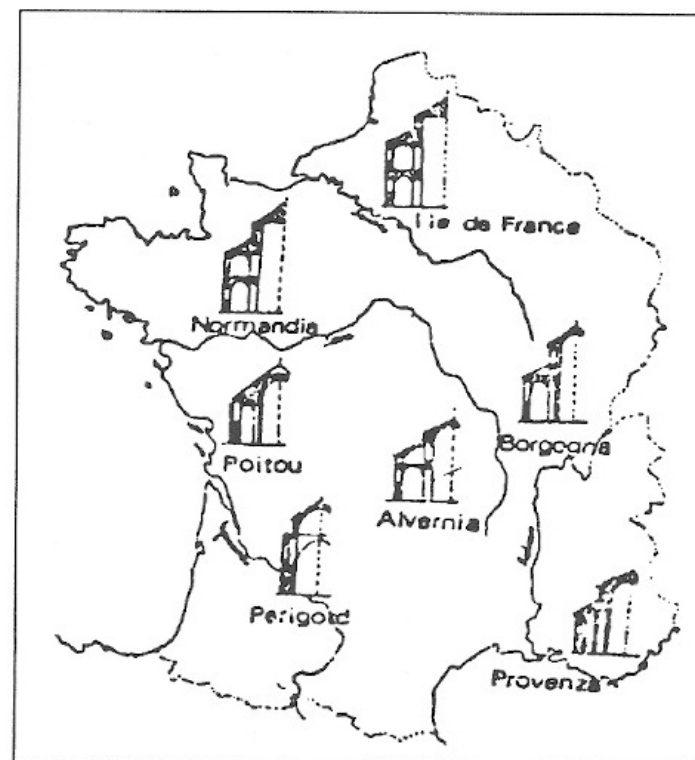
از طرف دیگر به نظر می رسد که در حقیقت معماری این دوره تقلیدی از معماری روم باستان به دلیل استفاده از قوس های هلالی و نیمه مدور و ستون های رومی و استفاده از نقشه های باسیلیکای رومی و طاق های گهواره ای می باشد به این دلیل این دوره معماری را رومانسک می نامند و این دوره سالهای سده میانی تا سده دوازدهم میلادی ادامه یافت.

در این دوره کلیسا سازی با اقتباس از نقشه باسیلیکای رومی مرسوم گردید و با اضافه کردن یک بازوی عمودی به بازوی افقی پلان کلیساها را به شکل صلیب رومی درآوردند و ساختمان به طور متقارن نسبت به یک محور افقی درآمد و نمای اصلی آن در جهت غرب ساختند به طوری که محراب آن به طرف مشرق قرار می گرفت.

به طور کلی ویژگی های معماری رومانسک را می توان در به کارگیری قوس نیم دایره در سقف و استفاده از جرزه های سنگین

ش ۴ - بلان و مقطع کلیسای سان مارتین توروس و پلان کلیسای کلونی ۲.

ش ۳ - شکل های مختلفی از معماری رومانسک فرانسه در مناطق مختلف.

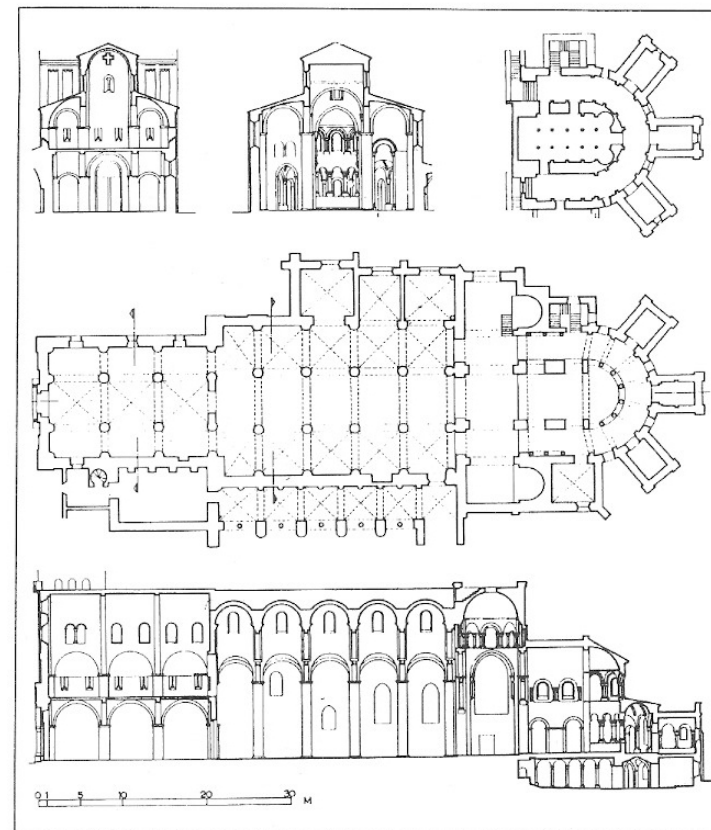
در معماری رومانسک فرانسه می توان به دو کلیسای «سن مارتین توروس» که در محراب آن فضاهایی به نام نمازخانه به شکل یک نیم دایره که نیم استوانه ای به آن الحاق گردیده، و دوم کلیسای «کلونی دوم»، که محراب آن دارای نمازخانه های دندانان ای است، اشاره کرد.

راهروهای جانبی را مرتفع تر ساخته اند و همین امر موجب گردیده که داخل کلیسا تاریک شود، چون این امر مانع از ایجاد پنجره در روی تالار مرکزی می گردید. از این نمونه ها می توان به کلیسای «سان مارتین در لیموگز» «کلیسای سن فوی» «کلیسای سرنن» در تولوز، «کلیسای سانتیاگو» «کلیسای سن اتین» در کان فرانسه اشاره کرد.

سبک رومانسک در ایتالیا: معماری رومانسک در ایتالیا تحت تاثیر عوامل مختلف دارای تفاوت هایی است که به طور کلی می توان این سبک را در مناطق مختلف ایتالیا به شرح زیر خلاصه نمود:

الف - شمال ایتالیا: معماری رومانسک در این ناحیه به معماری رومانسک آلمان نزدیکتر هستند.

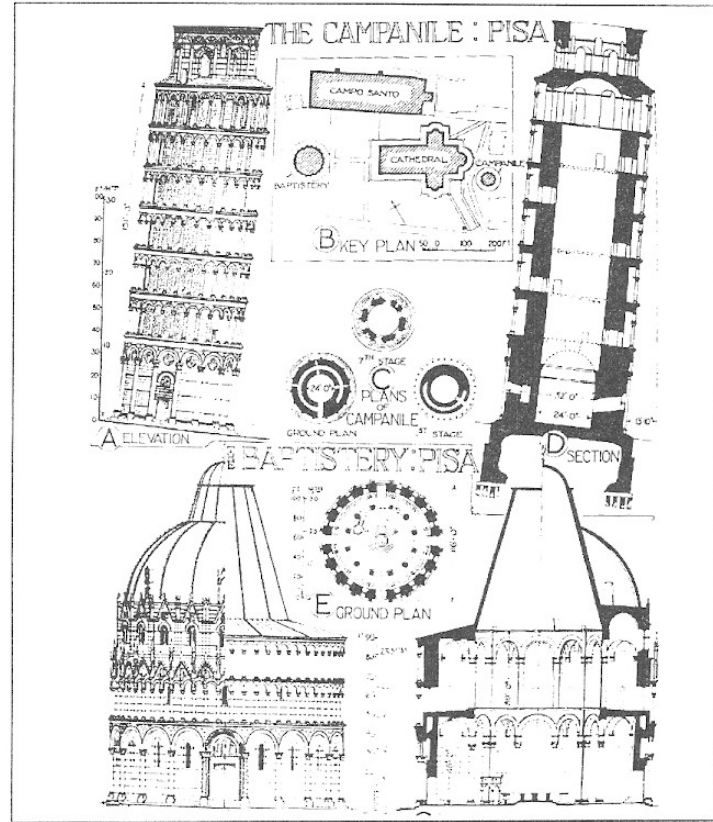
شاید دقیقا نتوان تاثیرات معماری رومانسک آلمان و لومباردی را بر یکدیگر مشخص نمود. سبک های تزئینی به کار گرفته شده و در نمای کلیسای اشپایر آلمان به شیوه لومباردی و به ویژه از کلیسای سن آمبرجو در میلان اقتباس شده است. به عنوان مثال قوس های زیر قرنیز هر طبقه از برج های کلیسای اشپایر و همچنین پنجره های قوسی در این کلیسا منشا لومباردی دارند. به عبارتی از کلیسای سنت آمبرجو تقلید شده اند.

ش ۵ - نمونه ای از پلان کلیسا (سان فیلیبرت) که دارای نمازخانه های مختلف باشد .

از ویژگی های معماری رومانسک می توان به طولانی شدن محراب کلیساها اشاره کرد که به خاطر نمازخانه ها که برای دسترسی به آنها وجود راهروهایی که پیرامون محراب را فرا گرفته و به طول و درازای این نوع بنا افزوده است.

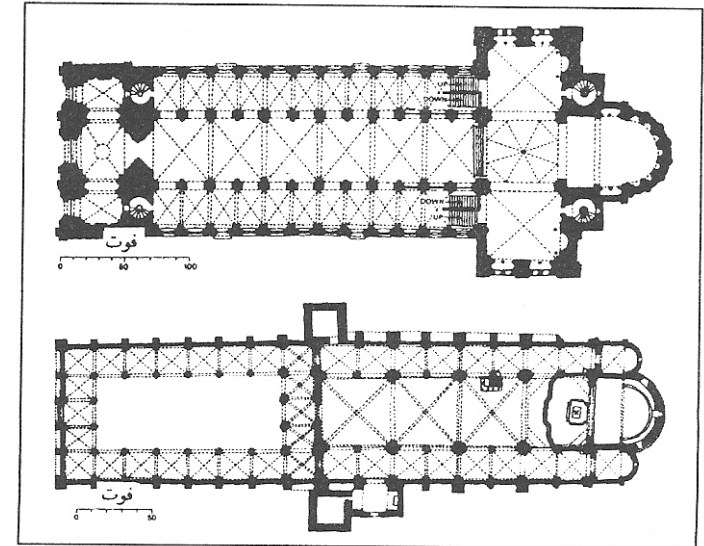
نکته دیگر درباره سبک رومانسک فرانسه این است که برای جلوگیری از رانش دیوار تالار مرکزی و اصلی کلیسا، دیوارهای

ش ۷ - پلان ، مقطع و نمای کلیسای پیزا .

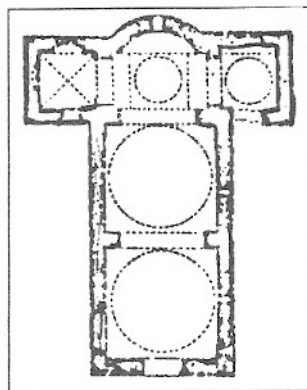
این کلیسا که روحیه بناهای صدر مسیحیت مانند سقف خرابایی و پلان باسیلیکای در آن هویدا است. پوشش راهبروهای جانبی با طاق های قوسی متقاطع فراهم آمده است. به خاطر موقعیت جغرافیایی خاص شهر پیزا در کنار دریا و ارتباط این شهر با نقاط دیگر به ویژه شرق عناصر معماری بیزانس و معماری اسلامی در معماری کلیسای جامع این شهر با هم آمیخته اند در این کلیسا

ب- مرکز ایتالیا: کلیساهای منطقه جنوبی ایتالیا هنوز از سقف های خرابای چوبی که از سنت های مسیحیت آغازین بود، استفاده می کردند. این مسئله در قسمت های مرکزی ایتالیا چشمگیر بود و نمونه باز این سبک جنوب ایتالیا کلیسای پیزا است.

ش ۶ - پلان کلیسای اشپایر و پلان کلیسای سنت آمروجو .

ها رومانسک را بیش از همه جا مورد توجه قرار دادند و این به آن دلیل بود که این سبک و شیوه معماری کاملاً متأثر از معماری رومی بود و آن را «رومی وار» بنامیم بهتر است.

معماری رومانسک در انگلستان: ویژگی های معماری رومانسک در انگلستان دیوارهای ضخیم و ستون های داخلی قطور که اغلب استوانه ای هستند و پلان این بناها دارای پلانی طولی و به عبارتی بسیار کشیده اند و بازوهای عرضی نسبت به بناهای دیگر سبک رومانسک بیش از حد معمول بیرون کشیده شده اند، محراب در این کلیساها به شکل ادامه پلان و بسیار طولانی است، وجود نمازخانه های رادیالی در برخی از کلیساها نشانه نفوذ معماری کلونی است همچنین برج های مربع با سقف های مسطح بر روی محل تقاطع در صحن و بازوهای عرضی از دیگر ویژگی های معماری رومانسک در انگلستان است و بر خلاف کلیساهای

برج و راهروی اصلی یا صحن اصلی با تاثیر از شیوه های معماری مسیحیت آگازین در سقف های خریای چوبی ساخته شده و این سقف فشارهای محوری به راهروهای جانبی وارد نمی آورد. ولی با این حال پوشش راهروهای جانبی با طاق های قوسی متقاطع فراهم آمده است. ردیف ستون های گورنتی در صحن کلیسا بیانگر تسلط معماری رومی و پایبندی ایتالیائیها به عناصر معماری کلاسیک است.

درباره برج ناقوس معروف این کیسا نیز که ۴.۲ متر از خط قائم انحراف دارد و به خاطر نشت پی اش به این شکل درآمده، باید متذکر شد که از برج های کلیسا شهر راونا تاثیر گرفته است که تکرار قوس ها در طبقات این برج از ظرافت جالبی برخوردار است و به طور کلی تکرار قوس ها در نمای کل مجموعه ارتباط و پیوند جالبی به کل مجموعه داده است.

جنوب ایتالیا: جنوب ایتالیا در این مقطع زمانی زیر سیطره حکومت نرمان ها اداره می شد و معماری رومانسک در این بخش تحت تاثیر معماری ایالات نرماندی فرانسه بود و در معماری این منطقه تاثیر معماری نرماندی به وضوح نمایان است و مهمترین ویژگی آن سقف های شیبدار چوبی است. در کلیسای «سن جووانی دلی ارمیتی» وجود گنبدهای با قوس نعل اسبی و دیگر ویژگی های معماری اسلامی تاثیر معماری اسلامی است. ایتالیایی

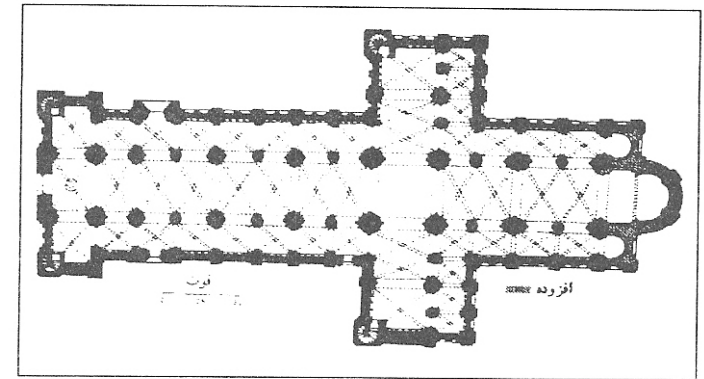
همانطوری که اشاره گردید معماری رومانسک در هر یک از کشورهای اروپایی دارای ویژگی های خاصی بود و همین امر موجب گردید سبک هایی در این معماری پدید آمد که به اختصار به بررسی هر یک از آنها می پردازیم.

۱- **سبک لومباردی:** قسمت های شمالی آلمان در سده های میانه به لومباردی مشهور بود. از ویژگی های معماری رومانسک لومباردی می توان به عناصر تزئینی نظیر ردیف های قوس های زیر قرنز لبه بام، بالکانه پله پله قوسدار زیر شیروانی و گچبری های مشخص کننده طبقات برج ها و همچنین طاق های متقاطع سراسر راهرویی جانبی صحن و ... اشاره کرد. از کلیساهای معروف این سبک می توان «کلیسای اشپایر» در آلمان و «سان آمبروجو» در ایتالیا نام برد.

کلیسای اشپایر: این بنا از کلیساهای دیگر این دوره که متعلق به سبک لومباردی آلمان می باشد. سقف این کلیسا تخت و چوبی بود و سپس بازسازی شد و در این موقع بود که برای هدایت نور بیشتر در کلیسا از طاق جناغی چهار بخش متقاطع استفاده کردند که این طاق ها بر روی قوس های نیم دایره ای سوار می شد این طاق امکان تعبیه کردن پنجره را در زیر طاق می داد چرا که در زیر طاق گهواره ای چنین امری امکان پذیر نبود . (به

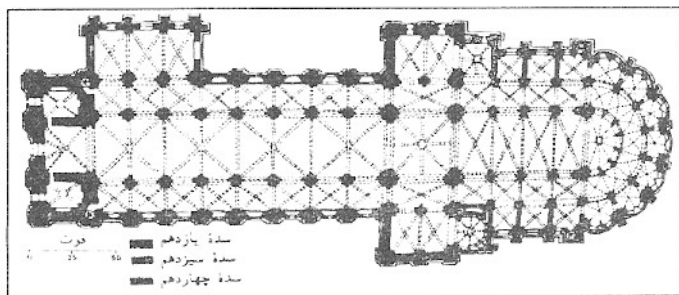
باسیلیکایی در ایتالیا و دیگر نقاط، نمای کلیساهای در پشت برج ها مخفی می شوند و وضعیت داخلی کلیسا را نمی توان از نمای بیرونی تشخیص داد.

کلیسای دورم: از بناهای دوره رومانسک است که در شمال انگلستان واقع شده است این کلیسا به خاطر داشتن قوس هایی که در طاق بندی به کار گرفته شده است معروف است. نخستین بنایی که قوس های متقاطع در آن از حالت قوس های نیم دایره خارج گردیده و شکل قوس های نوک تیز گوتیک رابه خود گرفته است این کلیسا دارای یک صحن اصلی و دو راهروی جانبی و محفظه زیر گنبد اصلی (مربع متقاطع) است و نقش ها و طرح های مورد استفاده در این بنا انتزاعی هستند.

ش ۱۰ - پلان کلیسای دورم .

در اثر استفاده از دریچه های بزرگ قوسی، سرآغازی برای کاربرد پنجره های وسیع گوتیک است.

ش ۱۱ - پلان کلیسای سنت اتین .

۳- **سبک توسکان:** بناهایی که با شیوه های توسکانی ساخته شدند، بسیار تحت تاثیر ویژگی های باسیلیکای صدر مسیحیت هستند به همین دلیل رومانسک سبک توسکان به رومانسک محافظه کار مشهور است. از بناهای این سبک می توان به گروه کلیسای پیزا شهر پیزای ایتالیا و کلیسای «سن مینیاتو آل مونته» در فلورانس اشاره کرد.

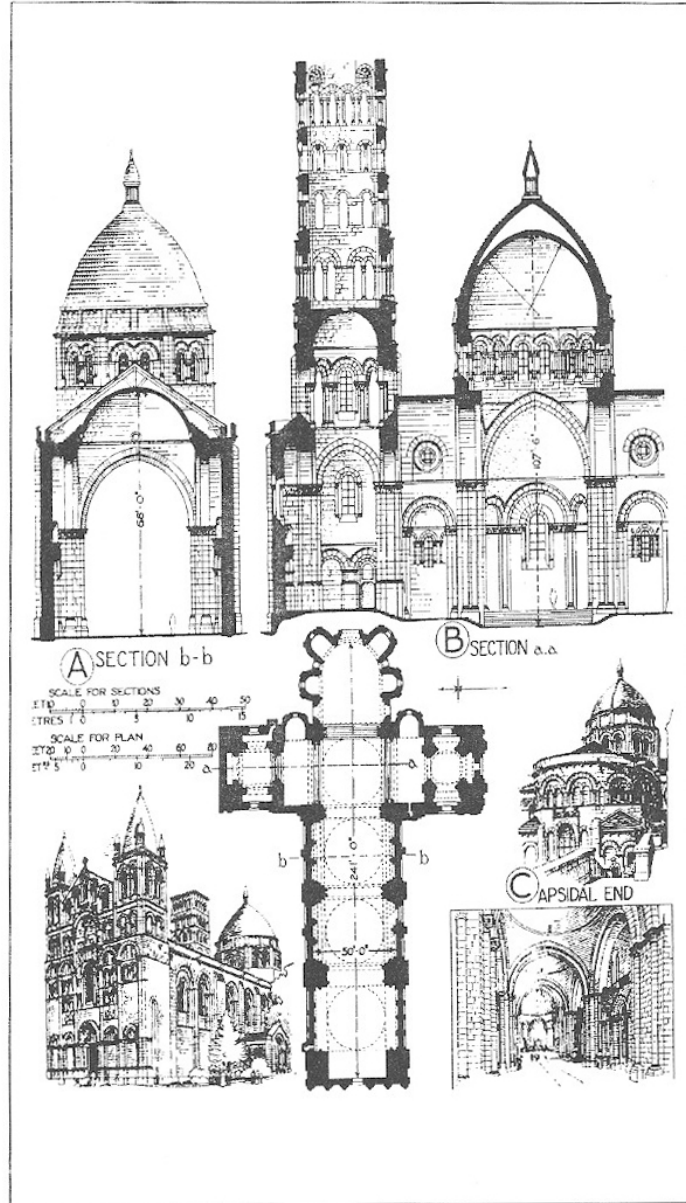
معماری رومانسک در ابتدا در بخشی از ایتالیا آغاز کردند و به همین نام خوانده شد. معماران این سبک به آسانی ویژگی های سنتی معماری خود را رها نکردند و در واقع خصوصیات معماری رومانسک را با آن در آمیختند چنانچه بناهایی که با شیوه های توسکانی ساخته شدند بسیار تحت تاثیر ویژگی های باسیلیکای

دلیل نیروهای وارده از سقف به پاکار قوس ها و این امر ابداع بزرگی در زمینه معماری محسوب می گردد.

کلیسای سن آمبروجو: از کلیساهای دیگر این دوره سن آمبروجو است که دارای دهلیز سرگشاده ای است با یک هشتی دو طبقه در قسمت ورودی که در انتهای شرقی صحن یک برج هشت ضلعی قرار دارد و دارای دو برج کوتاه و بلند است که برج کوتاه متعلق به سده دهم و برج بلند متعلق به سده دوازدهم می باشد. این کلیسا متعلق به سبک آلمانی- لومباردی می باشد.

۲- **سبک نورماندی:** به مناطق جنوبی آلمانی: نورمان (نرمان) گفته می شده است. این سبک دوران تکامل خود را در فرانسه طی نمود «سنت اتین: در کان فرانسه پدید آوردند.

کلیسای سن اتین: این بنا متعلق به سبک نورمان از دوره رومانسک می باشد که در شهر کان فرانسه ساخته شده است در نمای این کلیسا دو برج بلند قرار دارد که در این برج تقسیم بندی های سه بخش وجود دارد و از قوس های نیم دایره ای در آنها به کار رفته است و عناصر عمودی در این برج ها به خوبی به چشم می خورد در کلیسای سن اتین عناصری مانند جرزه های خوشه ای گوتیک هستند کاسته شدن از سطوح دیوارهای داخلی

ش ۱۳ - پلان ، نما و مقطع کلیسا سان پیر آنجلوم ، سبک آکتین .

صدر مسیحیت هستند، به همین دلیل رومانسک سبک توسکان به رومانسک محافظه کار مشهور است.

از بناهای بازر این سبک می توان به گروه کلیسای پیزا در شهر پیزای ایتالیا و کلیسای سن مینیاتو آل مونته در فلورانس اشاره کرد. کلیسای جامع پیزا دارای پنج دالان است، در نگاه نخست به کلیسای مسیحیت آغازین شباهت دارد، ولی بازویی برآمده گنبد بالای تقاطع پیوسته مرمرین غنی و بالکانه های چند قوسی نمای آن ویژگی هایی هستند که به سبک رومانسک تعلق دارد.

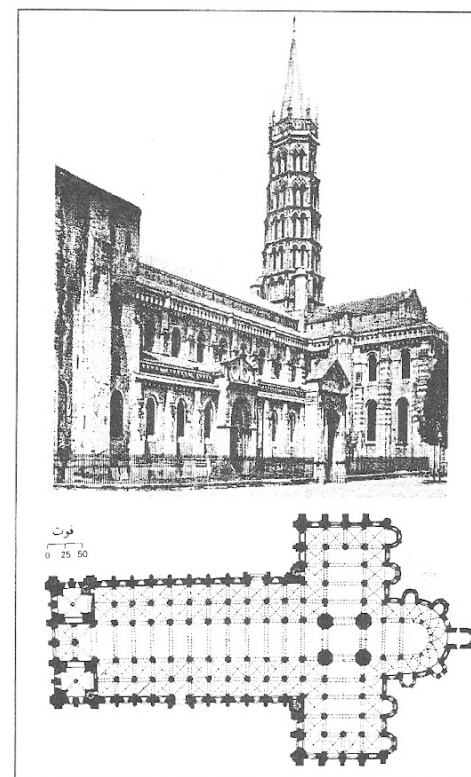
۴- سبک آکتین: اکتین نام منطقه ای در جنوب فرانسه است. ویژگی های این سبک: ایجاد گنبد بر روی کلیساها متأثر از معماری بیزانس و عدم راهروهای جانبی است، همچنین سقف اصلی اغلب کلیساهای این سبک چوبی بوده و سقف های گنبدی به عنوان پوشش زیرین و دوم اجرا می شده است کلیساهای این سبک و این ناحیه از نظر ارتفاع کوتاه تر از کلیسای واقع در فرانسه هستند شیوه «کلیسای سن پیرانگلوم» این کلیسا یک بازوی عرضی نسبتا بلند دارد که از ویژگی های بارز این کلیسا و سبک آکتین است.

کلیسای سن سرنن: بارزترین بنای این دوره کلیسای سن سرنن که متعلق به سبک کلونی می باشد در جنوب فرانسه در یا در شهر تولوز واقع شده است شکل ظاهر ساختمان مانند یک بلوک با گروهی از احجام هندسی بزرگ، ساده و قابل تعریف، چهار گوشه، مکعب و چند استوانه است. نقشه اصلی این کلیسا بر اساس باسیلیکا است ستون این کلیسا به صورت طاق گهواره ای ساخته شده و تمام بنا سنگی است و در این بنا برای جلوگیری از نیروی رانشی که از طرف صحن به خارج وارد می شود اطاق های پشتبندی ساخته شده این ساختمان دارای یک برج پنج طبقه بر روی مربع متقاطع می باشد که دو سویش را جرزه های عظیم گرفته اند و خودش با قوس های عظیم و سنگین مشخص می شود. به عنوان یک واحد برابر سراسر کلیسا مورد استفاده قرار گرفته است. در این طرح اندازی مربع وار هر بند صحن دقیقا برابر یک دوم مربع متقاطع و هر یک از مربع های راهروهای جانبی صحن برابر یک چهارم مربع متقاطع است. این نسبت در دیگر بخشهای ساختمان نیز رعایت شده است.

پیکرتراشی و ارتباط آن در معماری رومانسک

پیکرتراشی در این دوره از ویژگی خاصی برخوردار است چرا که برای اولین بار در این دوره بود که پیکرتراشی با معماری رابطه

۵- سبک کلونی - بورگونی: کلیسای سن سرتن فرانسه به این سبک ساخته شده و شرایط لازم برای ایجاد یک سقف سنگی با استفاده از طاق گهواره ای نیم دایره ای را داشته است. مشخص شدن نمازخانه در نمای بیرون ساختمان که حجمی مشخص را نمایان کرده است از ویژگی های معماری سبک کلونی- بورگونی است کلیسای سن سرنن را به حق باید یکی از شاهکارهای معماری رومانسک محسوب نمود.

ش ۱۴ - نما و پلان کلیسای سن سرنن ، پاریس .

پیدا کرد (البته قبلا بوده) و در حقیقت می توان گفت که پیکره ها در این دوره برای تعریف بنا بوده و بیشتر جنبه ترسیم سازی داشته تا واقع گرایی زیرا که تمام پیکره ها و نقوش این دوره را اشخاص مذهبی و مراسم مذهبی تشکیل می داده و از لحاظ هنری پیکره های این دوره از ظرافت بالایی برخوردار نبوده و بیشتر در سر ستون ها بر پای ستون های و در حاشیه و کنار درگاه ها قرار داشتند. معروف ترین پیکره های این دوره را می توان آرمیای نبی و یا نقش مسیح را در پادشاهی نام برد.

نقاشی نیز در این دوره از ظرافتی که قابل انتظار بود برخوردار نگردید. و بیشتر به تقلید از نقاشی های دوره روم بوده ولی با این تفاوت که برای تعریف مراسم و اشخاص مذهبی به کار می رفته و بیشتر جنبه گراور یا چاپ سنگی را داشته و اصول پرسپکتیو نیز در نقاشی های این دوره خوب به کار نمی رفته و نقاشی ها فاقد بعد فضایی بود.

نفرین بر آنکه این واژه را ابداع کرد. این ها به خطا گمان می کردند که «گوت ها» مبتکران این سبک بوده اند و بدین ترتیب مسئولان اصلی نابودی سبک عالی و اصیل نیز همین ها هستند. لیکن انسان ها سده های سیزدهم و چهاردهم از کلیسای گوتیک به نام هایی چون اوپوس مدرنوم (اثرنویین) ای «اوپوس فرانسیگنوم» (اثر فرانکی) یاد می کردند آنان نور این کلیساها بناهایی را بر شهرهایشان سایه گستر کرده بودند، آنان با اطمینان به ایمان خویش بود که کلیساهایشان را تصویر واقعی شهر خدا یا اورشلیم آسمانی می دانسته و ساختن آنها را بر روی کره خاکی، امتیاز خویش به شمار می آوردند.

درباره هنر و معماری گوتیک می توان کتاب مفصلی تحریر کرد، لذا پیش از ورود به مبحث معماری و ویژگی های لازم است که محیط اجتماعی که هنر و سبک گوتیک پدید آمد را با جامعه سبک رومانسک مقایسه نماییم. میان محیط و دیدگاه گوتیک و رومانسک تضادهای شدیدی وجود دارد جامعه رومانسک زیر سلطه تردیدهای ذاتی گرایش های حرج و مرج طلبانه نفوذ نئودالیسم بود بارون های بزرگ روستاها و دیرهای بزرگ از استقلال نسبتا کامل برخوردار بودند و ستیزهای میان ایشان برای دستیابی به امتیازات بیشتر به جنگ دائمی منجر می شد.

جامعه دوره گوتیک نیز فئودالی بود، اما فئودالیسمی نسبتا

معماری گوتیک

در سال های ۱۱۵۰ منطقه به وجود آمدن گوتیک منطقه، خیلی کوچک و می توان گفت پاریس و اطراف آن یعنی محل نفوذ مستقیم پادشاهان فرانسه می شد. یک صد سال بعد تمام اروپا از سیسیلی تا ایسلند گوتیک شده بود و تنها تکه های کوچک رومانسک در گوشه و کنار به چشم می خورد. هر چند که صلیبیون و آثارشان به خاورمیانه رسیده بود.

آغاز پیدایی هیچ شیوه را به دقت شیوه گوتیک نمی توان تعیین کرد. و همان طوری که عنوان شد این هنر ابتدا از منطقه کوچکی به نام پاریس و حومه آن آغاز گردیده و بعد فرانسه و سپس تمام اروپا را فرا گرفت. هنر گوتیک در میان سالهای ۱۱۳۷ و ۱۱۴۴ پا به عرصه وجود گذاشت معماری گوتیک در اصل تکامل یافته رومانسک قرن ۱۴-۱۳ میلادی است.

از طرفی برخی معتقدند که «واژه گوتیک» از نخستین بار منتقدان عصر رنسانس که عدم انطباق هنر گوتیک با معمارهای یونان و روم کلاسیک را خوار می شمردند به عنوان یک اصطلاح تمسخر آمیز به کار بردند. ی

این دوران است پلان بناها بر اساس باسیلیکا می باشد که با معیارهای دقیق و پیچیده معماری ساخته، شده اند و معماران گوتیک به کم حساب دقیق و رعایت اصول فنی و مهندسی قادر شدند این گونه ساختمان های عظیمی را ابداع نمایند و یکی از عوامل مهم معماری آنها، پوشش سقف به کمک اطاق های مقاطع درونی است که این نوارهای متقاطع اصطلاحاً اِژیف خوانده می شود، انجام می گرفت. در معماری انگلیس این نوارها از ویژگی تزئینی برخوردار است و در نتیجه معماران گوتیک موفق گردیدند دیوارهای کور که عنصر اصلی، ساختمانی است. به حداقل برسانند و بناها را بر اساس استخوان بندی و اسکلت بندی اهمیت پیدا کرد. دیوارها جای خود را به پنجره های وسیع و پر از نقش و نگار و مزین به شیشه های رنگین دادند و طاق های جناغی متداول در معماری اسلامی، جایگزین طاق های هلالی که قبلاً در معماری رومانسک (رومی وار) معمول گردیده بود قرار داد.

در ضلع خارجی (نما برج های و ابسته به بنا مشاهده می گردید که غالباً به صورت قرینه هستند و به تنهایی از ویژگی خاص معماری برخوردار است. وجود پنجره های وسیع در کاتدرال ها (کلیسا) جای کافی برای تزئینات داخلی به صورت موزاییک که قبلاً وسیله تزئین به شماری رفت باقی نگذاشت. بلکه تزئینات به کمک شیشه های رنگین صورت می گرفت و غالباً به وسیله قرار

سازمان یافته تر بر این جامعه تسلط داشت. در پاره ای نقاط، بارون ها توانسته بودند خودشان را تا مقام شاهی برسانند و حکومت سلطنتی، خصوصاً در انگلستان و فرانسه، شدیداً می کوشید استقلال ارباب های کوچک تر و کلیسا را محدود کند. حکومت متمرکز، استقرار یافته بود و وجود نظم قانون، همه گروه های اجتماعی را آسوده خاطر مطمئن می ساخت. شهرهای سرایانوساز یا پی ریزی شده بر بقایای شهرهای کهن رومی، تدریجاً رونق می گرفتند و قدرتمند می شدند. این شهرها پس از آنکه به منظور دفاع مشترک با یکدیگر متحد می شدند، غالباً چنان قدرتی پیدا می کردند که می توانستند از شاهان و امپراطوری سر پیچی کنند. جامعه رومانسک زیر نفوذ مردان بود، در جامعه گوتیک زنان اهمیت تازه ای پیدا کردند. خنیاگران دوره گرد ترانه هایشان را کمتر در وصف شاهکارهای قهرمانان جنگ و بیشتر در وصف عشق، زیبایی و بهاران می خواندند. عشق درباری و گسترش شوالیه گری، کیش پرستش مریم باکره و تعالیم و سرمشق علمی قدیس فرانسیس، همه در جامعه گوتیک تاثیر داشتند. شیوه هنر گوتیک نخست در کشورهای اروپایی گسترش یافت. عصر طلایی هنر گوتیک، قرن ۱۴-۱۳ میلادی می باشد. در معماری گوتیک دیواره ها به حداقل می رسد و آنچه که در معماری گوتیک جلب توجه می کند. ارتفاع و شکوه بناهای سنگی

های میانه است و به عنوان شیوه ای هنری، شایسته مقایسه با هر شیوه و سبک دیگری است سوژر که در شکل گیری گوتیک بسیار موثر بود معتقد بود که باید کلیسایی ساخت که مملو از نور باشد، و همین امر در ایجاد پنجره های بزرگ کلیساهای گوتیک تاثیر بسزایی داشتند.

معماری:

با توجه به مطالب ذکر شده می توان ادعان نمود که این دوره معماری در اروپا طی سده های سیزدهم و چهاردهم شکل گرفته و شکل گیری آن در این دو سده مراحل را طی نموده است که به نظر می رسد آن را در سه دوره گوتیک آغازین، گوتیک پیشرفته و گوتیک پسین بررسی نماییم.

الف: گوتیک آغازین: معماری گوتیک در فرانسه است که کلیسای سن دنی یکی از بزرگترین و قدیمی ترین بناهای عصر گوتیک محسوب می گردد. این کلیسا هم آثار رومانسک در آن مشهود است و هم گوتیک و لیکن کلیسای دوره انتقال است.

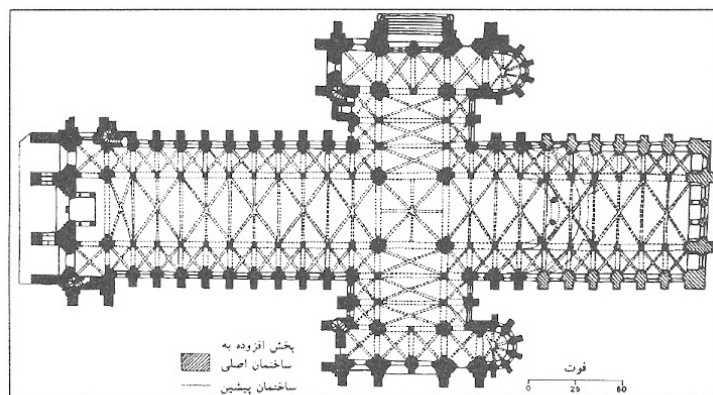
دادن شیشه های رنگین در کنار هم طرح های زیبا و هماهنگ پدیدار می گشت.

حجاران گوتیک مهارت خود را در تزئین خارجی بناها به کار برده اند، تزئینات داخلی به وسیله مجسمه های نقش برجسته سنگی انجام می شد و موضوعات حجاری از کتاب انجیل و تورات آمده و تصاویر پیامبران و قدیس ها و شاهان و ملکه هایی بدان افزوده شد و تصویر فرشتگان بیش از پیش مورد توجه قرار گرفت.

هنر حجاری گوتیک در اصل بازگشت به طبیعت است و هنرمندان با همه توجه شدید به طبیعت سازی نقوش خیالی و حیوانات افسانه ای را نیز به کار بردند این موجودات افسانه ای گاهی نیمه تنه انسان و نیمه فیل و سایر موجودات هستند گاهی هم به سر ناودان ها و بر ارتفاع برج ها و گوشه کنار مناسب کلیسا ملاحظه می کردند گاهی در زیر پای مجسمه ها صورت کوچکترین منقوش است که گاهی جنبه سمبلیک و رمزی دارد از جمله نقش شیر در در زیر پای حضرت عیسی غلبه وی بر مفاسد را می رساند.

واژه گوتیک منسوب به گوت ها اصطلاحی است که معماران عصر رنسانس به تحقیر به معماری قرون وسطایی اروپا به مرکزیت فرانسه اطلاق کردند. درحالیکه معماری گوتیک آفریده نبوغ سده

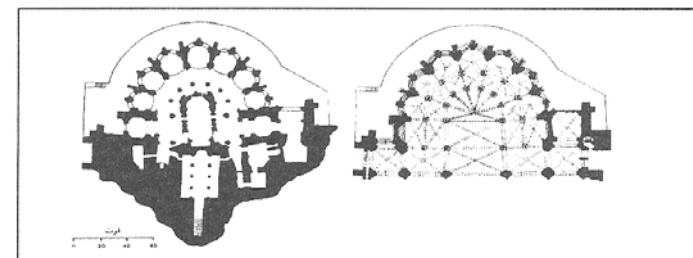
ساختمان که در حدود ۱۱۶۰ آغاز گردید و کمی پس از ۱۲۰۰ میلادی تکمیل شد. بسیاری از ویژگی های رومانسک را در خود حفظ کرده است. ولی همین ویژگی ها را با تدبیرهای ساختمانی جدید گوتیک طاق جناغی و قوس نوک دار درآمیخته است. جایگاه خوانندگان کمی پس از تکمیل کلیسا توسعه یافت و نقشه کنونی که نسبتا دراز و باریک و انتهای شرقیش چهار گوش است، حال و هوایی آشکار انگلیسی دارد.

ش ۲ - پلان کلیسای لائون ، پاریس .

کلیسای نوتردام پاریس یکی دیگر از کلیساهای گوتیک است. که معماری گوتیک آغازین دارد و نیم نگاهی به گوتیک پیشرفته دارد که نیمه دوم قرن دوازدهم میلادی را فرا گرفت و به انگلستان نیز نفوذ یافت.

در نقشه این کلیسا پنج راهرو قابل ملاحظه است که در آن شیوه

ش ۱ - پلان نمازخانه کلیسای سن دنی ، پاریس .

در این کلیسا طاق جناغی، با توجه به خود قوس های متقاطع یا اریب در زیر طاق گهواره ای خیلی آسان شناخته می شود، این قوس ها نقش آرماتور یا مسلح کننده ای را دارد که به عنوان چهار چوبی برای استخوان بندی ساختمان عصر گوتیک مورد استفاده قرار گرفته اند. در غلام با گردش ها و نمازخانه های کلیسای دیر سن دنی ازطاق جناغی استفاده شده است، به طوری که بنا به اعتقاد و گفته سوژر، کل کلیسا با نوری حیرت انگیز و پیوسته می درخشید آنچه سوژر را به ابداع ساختمان گوتیک، در این ساختمان زیبا که سیلی از نور در آن سرازیر شده بود رهنمون کرد، نظریه نور بود.

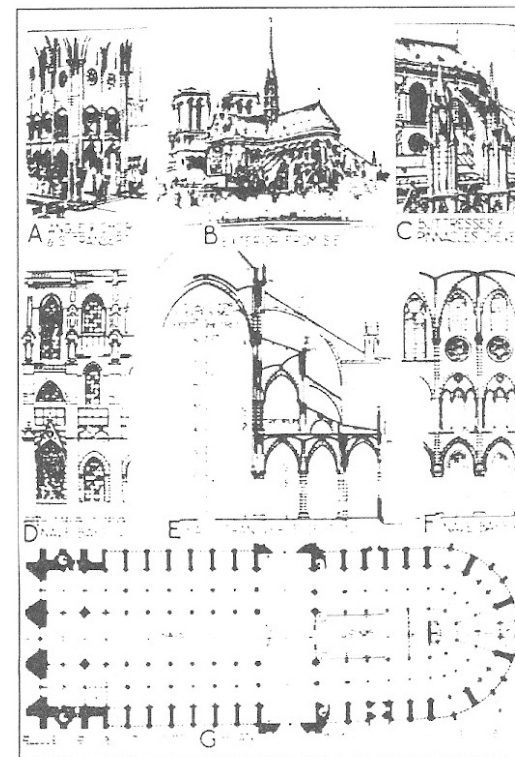
یکی دیگر از آثار معماری گوتیک آغازین، کلیسای لائون است که در سال ۱۱۶۰ ساخته شد. در این دو کلیسا آثار رومانسک کاملا هویدا است.

کلیسای لائون: از بناهای معماری گوتیک می باشد، این

ب- معماری گوتیک پیشرفته: در حقیقت گوتیک پیشرفته از زمانی آغاز گردید که در سال ۱۱۹۴ میلادی آتش سوزی در شهر شارتر رخ داد و کلیسای این شهر که تقریباً مدت کوتاهی پیش از این واقعه تکمیل شده بود، به جز سرداب، برج های غربی، و سر در شاهی بین آنها یکبار دیگر ویران شد. کلیسای جدید، بلافاصله آغاز شد و بخش بزرگی از آن تا سال ۱۲۲۰ میلادی به پایان رسید. این کلیسای جدید شارتر را معمولاً نخستین نمونه ساختمان های گوتیک پی گرفته و نخستین کلیسایی می دانند که استفاده از پشت بندهای معلق یا بازویی در آن پیش بینی شده بود (پشت بند معلق، این تدبیر ساختمانی بی نهایت مفید و مشخص کننده گوتیک به نظر می رسد که در سال ۱۱۸۰ برای حائل بندی دیوارهای صحن کلیسای نتردام پاریس و کمی پس از آن برای کلیسای لائون مورد استفاده قرار گرفته باشد) در کلیسای شارتر پس از آن آتش سوزی بزرگ، ابعاد کلی ساختمان جدید با در نظر گرفتن برج های باقیمانده در بخش غربی و نقشه برداری در بخش شرقی که به دلیل صرفه جویی در هزینه ها به عنوان پی مورد استفاده قرار گرفت. تعیین شدند.

ویژگی معماری گوتیک پیشرفته: بلندی و سبکی کم سابقه و باریکی جرزها و نازکی دیوارها، کشیدگی برج ها و منارها و تیزی سر مناره ها، تکرار و تاکید قائم های ساختمانی بودند، بدان میزان

بلوک بندی رومانسک با شیوه طاق زنی شش بخشی صحن در دوره گوتیک آغازین ترکیب شده است. بازویی اصلی، کوتاه است و از حد راهروهای جانبی بیرونی فراتر رفته است. صحن اصلی به روش گوتیک آغازین چهار بخشی است یک سه دهانه به شکل رشته نقش های گل سرخی دارد. ردیف پنجره های زیر گنبدی با پایین آوردن نقش های گل سرخی دارد، سه دهانه تا حدی بالا بالکانه، پایین تر آورده شده اند.

ش ۳ - پلان، نما، مقطع و پرسپکتیو کلیسای نوتردام، پاریس.

چشم می خورد نوع سازماندهی فضاهاست. آخرین طراحی مربعی، که در کلیساهای گوتیک آغازینه به کار بسته می شدند، جای شان را به یک شبکه بلوک بندی چهار گوش دادند، که در آینده به اصل معماری گوتیک پیشرفته مبدل خواهد شد. در مقابل هر بخش چهار گوش صحن (هر واحد) فقط یک مربع تنها دیده می شود. این روش بلوک بندی جدید را تغییری در طراحی اتاق همراه است. طاق بندی گوتیک پیشرفته در مقایسه با اسلاف خود، محوطه نسبتاً کوچک تری اشغال می کرد. حائل بندیش آسانتر بود. یعنی چهار بخشی است. حتی از نظر بصری هم تاثیر قابل توجهی داشت چون دیگر تصور نمی رفت که هر یک از واحدهای اصلی و کناره هم حجم های جداگانه ای باشند و همچنین دیگر اثری از روش ستون بندی در این بناها دیده نمی شد. هر چند صحن اصلی دارای مفصل بندی قابل توجهی بود، ولیکن به صورت وسیع و پیوسته جلوه گر است.

که حالت خیزی رو به آسمان، یا فضایی محصول آویخته بر پیکر کلیسا بخشید. و هم علاوه بر سطح دیوار هایشان سراسر از شیشه بندی منقوش پوشیده شده بود تا نور بیشتری به فضای گسترده شبستان بتاباند. و نقش برجسته کاری از ردیف هیاکل کوچک اندام قدسیان بر قوس های مکرر درگاه های ورودی و مشبک کاری بر سنگ و تزئینات سطحی افزایش یافت که اینها خصوصیات گوتیک مشعشع یا شعاع سان است.

از نمونه های بارز این معماری کلیسای جامع آمین و سنت شاپل در پاریس است که دو عنصر مهم گوتیک به شیوه ای بارز در آنها به کار گرفته شده.

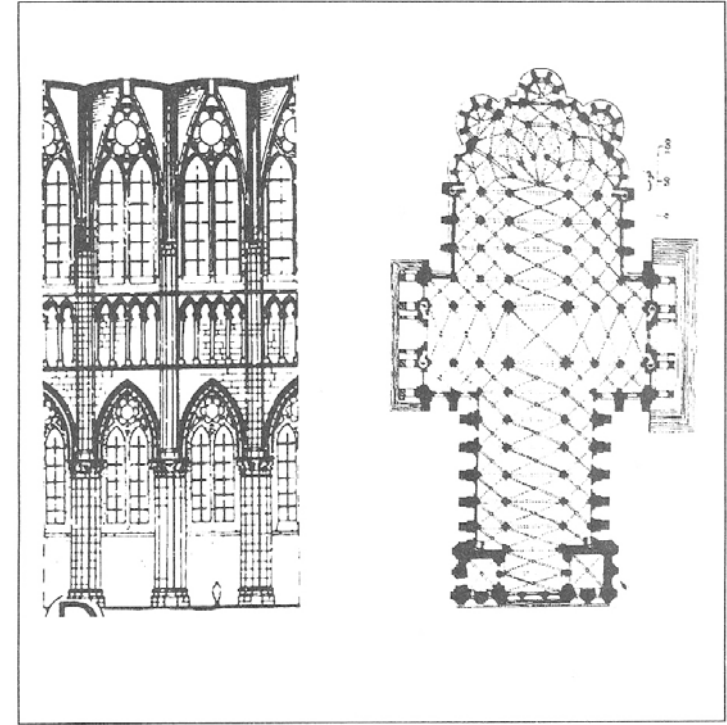
نخست عنصر ساختمانی که عبارت است از جرزه های پشت بند توام با پشت بندهای معلق (شمع های شمشیری) برپا شده و در دو جانب بیرونی پیکر اصلی کلیسا برای پایداری در برابر رانش بسیار بلند و استحکام بخشیدن به بدنه نازک و سبک دیوارها، و دیگر عنصر تزئینی که عبارت است از گستردگی شیشه بندی منقوش به درونخانه است.

کلیسا شارتر: این کلیسا که از دو بازوئی عرضی و طولی تشکیل یافته است. به نظر می رسد که بخش انتهایی شرقی با صحن اصلی کلیسا برابر باشد و مهمترین چیزی که در این کلیسا به

که در این میان پنجره های کلیسای شارتر درست به اندازه ارتفاع قوس های اصلی است این امر در نمای کلیسای لائون و شارتر قابل مقایسه است.

نکته دیگری که درباره گوتیک پیشرفته باید گفت، استفاده از شیشه های منقوش و رنگی است که با همه تلاش به علت رنگی بودن شیشه ها، داخل کلیساها تا حدودی تاریک هستند.

کلیسای آمین: یکی از بناهای قابل توجه پس از کلیسای شارتر است. این بنا در سال ۱۲۰۰ آغاز و طی سالهای ۱۲۳۶ و ۱۲۴۰ تا سال ۱۲۷۰ تکمیل شد. پلان آن از نقشه کلیسای شارتر اقتباس شده است. در کلیسای آمین هدف اصلی هم از لحاظ فنی و هم به خاطر زیبایی ایجاد ارتفاعی سرگیجه آور بوده است. استخوان بندی ساختمانی و منطق درونی روش ساختمانی به حداقل کاهش هزینه است. منطق درونی روش ساختمانی داخل کلیسا در شکل بندی ها، که چون غشاهایی کشیده و نازک است، سراسر دیوار در بالای ردیف طاقی شبستان به صورت ردیف پنجره درآمدن است. که تاکید بر عمودیت و شفافیت را می توان در تحول طراحی ناماها به شیوه گوتیک مترقی نیز جستجو کرد. نوری که سیل آسا از پنجره های زیر طاق به درون می تابد، باعث «بلندتر نمایاندن طاق می شود و در همان حال خطوط کرانی ساختمان را محو می کند، نتیجه این کار چیزی است خیالی که

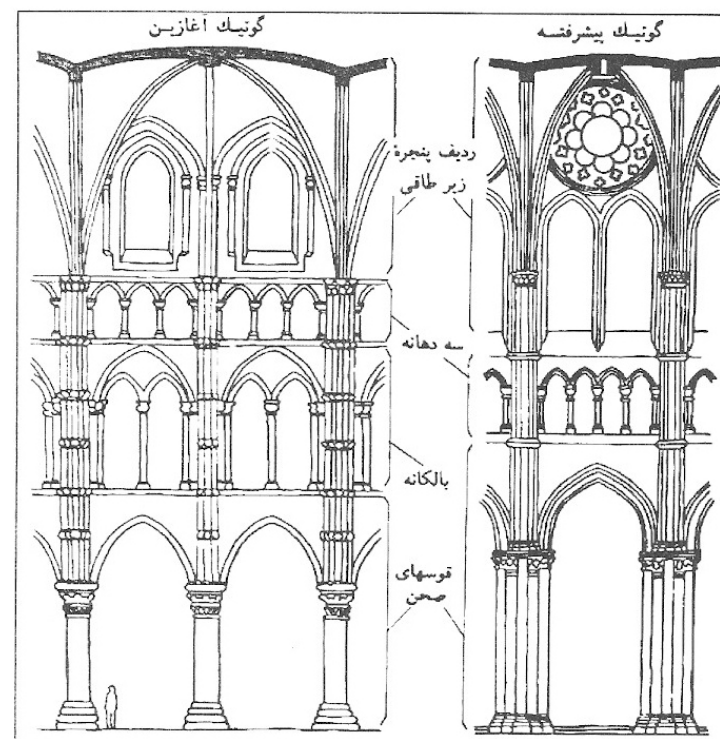

ش ۵ - پلان و بخشی از نحوه تاق بندی سقف کلیسای شارتر .

ویژگی های گوتیک پیشرفته در این است که با طراحی دیوار صحن نور بیشتری از طریق ردیف پنجره های بزرگتر شده زیر طاق به درون صحن راه می یافت. با استفاده از پشت بندهای بازویی، بالکانه خطابه از بالای راهروی جانبی حذف شد. این بالکانه در سبک های رومانسک در دیواره سه بخشی و جدید گوتیک پیشرفته مرکب از یک ردیف قوس، سر دهانه و ردیف پنجره های زیر طاقی بر پنجره های بزرگ زیر قوس تاکید شده

سیزدهم، دوره ای آمیخته با ظرافتکاری های بزرگ پدید آمد که سبک «مشعشع» نامیده می شود. این سبک بر نیمه دوم سده سیزدهم مسلط بود و در بار لویی (سن لویی) در پاریس که آواز عدل گستره سلحشوری، و دینداریش در سراسر اروپا پیچیده بود و تصور کمال مطلوب «قدیس شاه» در سده های میانه به شمار می رفت، ارتباط داشت. نمونه زیبا متمایز کننده سبک مشعشع نوین، کلیسای سنت شاپل در پاریس است. در این جا تحلیل رفتن دیوار و کوچک شدن تنه ستون ها تا نقطه ای ادامه یافته است که بیش از سده چهارم کل بنا را شیشه منقوش تشکیل می دهد. عناصر نگهدارنده را چنان کوچک کرده اند که به سختی می توان آنها را چیزی بیش از جرزه های میانی بزرگی پنداشت که پنجره های غول پیکر به ابعاد تقریبی ۵.۱۴ و ۵.۴ متر را از یکدیگر جدا می کنند، این پنجره ها در نوع خود تا آن روز بزرگترین پنجره های طراحی شده بودند با آنکه بیشتر بخشهای کلیسای مزبور در سده نوزدهم بازسازی شد پس از صدمه دیدن در جریان انقلاب فرانسه بخش عمده ای از شیشه منقوش اولیه اش (از سده سیزدهم) که نور را تصفیه می کند و فضای داخل را با هوای گل سرخ و بنفش غیر زمینی می کند که سالم مانده است. در میان سطوح رنگارنگ سنگی و باریکه های درخشان موزاییک تزئینی، تندیس های حواریون کار گذاشته شده اند. این تندیس های چند

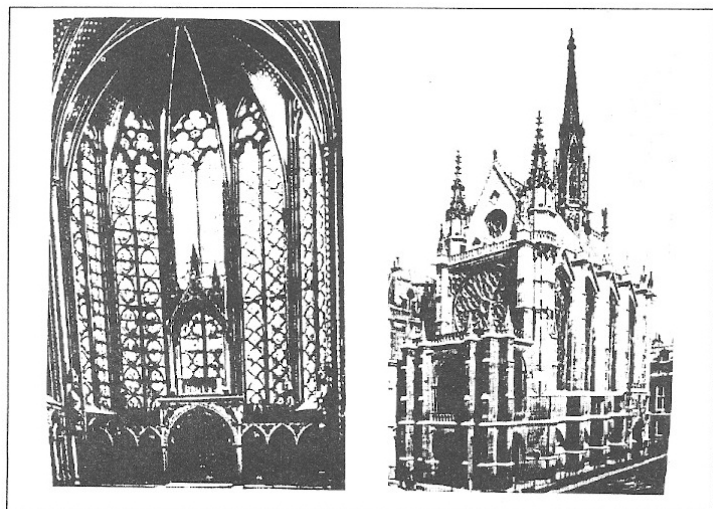
ساختمان بزرگ دیگری را در نظر مجسم می سازد که سراپا با کلیسای آمین تفاوت دارد و نور در آن نقش مشابهی بازی می کند و آن ساختمان ایاصوفیه در شهر استانبول است در این ساختمان نه تنها حجم ساختمان در اثر نبوغ و جسارت نوآورانه ساختمانی کاهش یافته بلکه آنچه بر جای می ماند از لحاظ بصری به وسیله نور حالتی غیر مادی پیدا می کند.

ش ۶ - مقایسه نمای کلیساهای شارتر و لائون ، فرانسه .

سبک مشعشع: از دل سبک با شکوه نیمه نخست سده

دانست.

ش ۸ - نماهایی از بیرون و داخل کلیسای سنت شاپل .

معماری گوتیک در انگلستان

در معماری گوتیک آغازین در انگلستان پنجره های بسیار بلند و نوک تیز و طاق هایی به همین روش پدیدار شد که سبک نیزه ای نام گرفت که نمونه آن کلیسای سالزبری است.

رنگ، روی سقف هایی تقریبا مستقل از معماری قرار گرفته اند. و حالت های مربوط به هر یک با محورهای چند گانه شان، حکایت از آهنگ های زیبای پیکرتراشی اواخر سده سیزدهم و اوایل سده چهاردهم دارند.

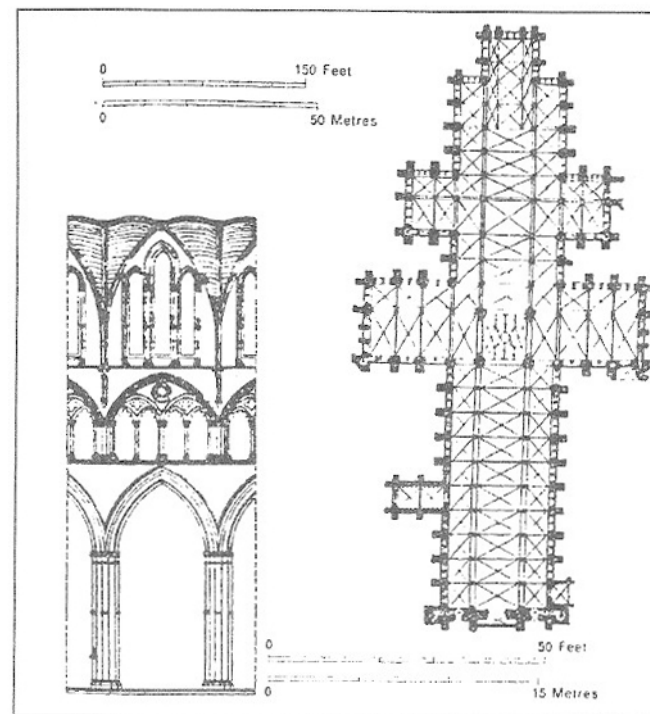
سبک گوتیک پسین گذار از معماری تشتت به گوتیک پسین شعله آسا است (نقش و نگاره های نوک تیزش چنین نامیده شد) در سده چهاردهم به وقوع پیوست، این سبک در اواخر سده پانزدهم به اوج شکوفایی رسید این دوره از دوره های دشوار در تاریخ فرانسه عصر شاهان بود معماری نرماندی معمولا از آثار سبک معماری شعله آسا است. یکی از نمونه های بارز کلیساهای این دوره کلیسای سن مالکو است.

به طور کلی سبک معماری گوتیک در کشورهایمانند انگلستان، فرانسه، ایتالیا و آلمان هر کدام به نحوی ویژگی مخصوص به خود را داشتند از این گونه بناها که در کشورهای فوق الذکر ساخته شده اند می توان از کلیسای سالزبری در انگلستان، کلیسای سنت الیزابت در ماربورگ و کلیسای فلورانس در ایتالیا می توان نام برد.

کاتدرال آمین نیز گنجینه گرانبهایی از سبک معماری گوتیک به شمار می آید که نهایت دقت و ظرافت در آن صورت گرفته است و می توان آن را بهترین نمونه اوج اعتلای هنر گوتیک فرانسه

کلیساها به همین دلیل می بینیم که اولین و بهترین آثار معماری گوتیک تیمچه های بزازان بود.

کلیسای سن الیزابت: از بناهای این دوره در آلمان است، که راهروهای جانبی بخش عمده ای از نقش حائل بندی لازم برای طلق مرکزی را انجام می دهد در نمای کلیسای سنت الزابت اثری از آن همه پشت بند معلق دور تا دور بنا به چشم نمی خورد، و تا اندازه ای عاری از تزئین به نظر می رسد. فضای داخلی کلیسا که نور بیرون از شیشه های دو ردیف پنجره داخل می شود و آن را روشن می کند، یکنواخت تر و روشنتر، پهن تر و یکپارچه تر از فضای داخلی دیگر کلیساهای کوچک است. پیدایش کلیسای تالاردار که معماران گوتیک دوره پسین در بیشتر نقاط می ساختند سرآغاز فصل اصلاح دینی در آلمان بوده است.

ش ۱۰ - پلان و نمای داخلی کلیسای سالزبری در انگلستان.

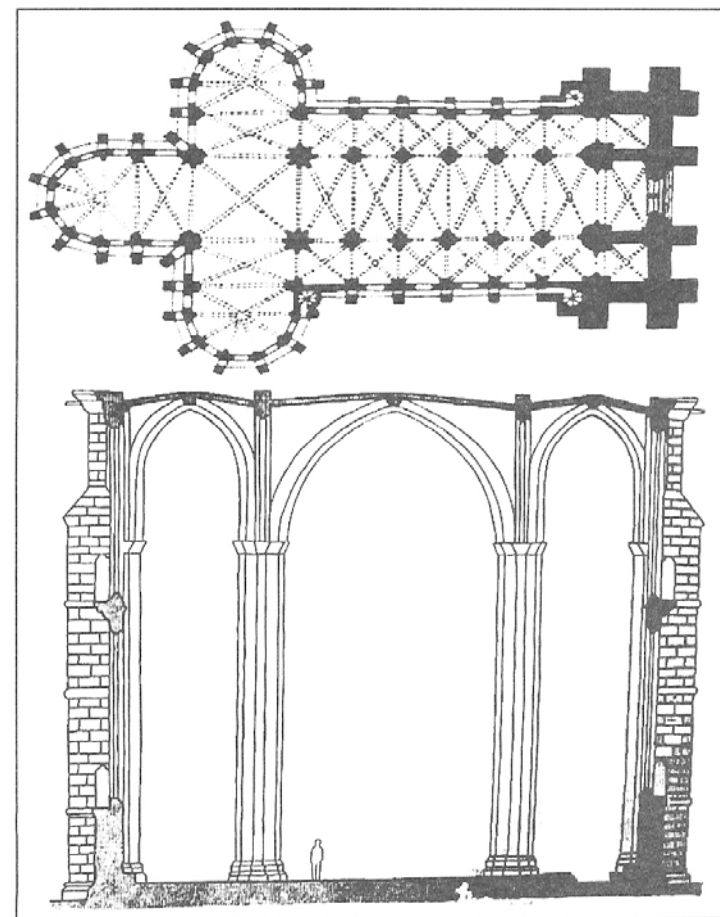
پلان بنای سالزبری دارای دو بازوی عرضی دارای یک راهروی اصلی و دو دالان کناری است. اگر عناصر نوک تیز معماری نداشت قطعاً تصور می شد که یک کلیسای رومانسک است.

معماری گوتیک در آلمان: در ابتدای گسترش معماری گوتیک، سرزمین فلاندر اسلوب و روشهای معماری فرانسه را اقتباس نمود. معماری این ناحیه غیر مذهبی بود و معماران آن بیشتر توجه خود را معطوف به ساخت کاخ ها و ابنیه شهری نمودند تا ایجاد

ایتالیایی ها به علت داشتن اقلیم متفاوت نسبت به کشورهای دیگر اروپای شمالی از پنجره های بسیار بزرگ استفاده کردند.

معماران گوتیک ایتالیا به جای استفاده از پشت بندهای گوتیک، دیوارهای ضخیم، کمربندهای آهنی را ترجیح می دادند. از طرفی در معماری گوتیک ایتالیا برای تقویت نیازی به مناره های مخروطی یا طاق های نوک تیز نبود، زیرا این عناصر را صرفاً برای تزئین به کار می بردند. ایتالیایی ها علاقه ویژه ای به حفظ معماری و المان های رومی و بعضاً یونانی داشتند، زیرا وقتی به آثار معماری رنسانس می نگریم، این وضعیت به وضوح قابل مشاهده است.

کلیسای فلورانس: این بنا که در سال ۱۲۹۴ میلادی توسط «آرنولفودی کامپیو» آغاز گردید. آن چنان بزرگ بود که آلبرتی گفته است «سایه اش تمام توسکان» را می پوشاند. این کلیسا کمترین تشابهی با کلیسای گوتیک ندارد. بسیاری از ویژگی های معماری گوتیک در این بنا دیده نمی شود، یعنی از پشت بندهای معلق و پنجره های پرشکوه زیر گنبدهای اثری نیست. روی دیوار صرفاً در نقاطی پنجره های روزنه مانند کوچکی تعبیه شده است. سطوح این ساختمان نیز مانند سطوح دیوارهای کلیسای سان مینیاتوآل مونته به شیوه قدیمی توسکان، با طرحهای هندسی مرمر نشان تزئین شده اند. صرف نظر از یک پنجره قوس جناغی و

ش ۱۱ - پلان و مقطع عرضی کلیسای سنت الیزابت.

معماری گوتیک در ایتالیا

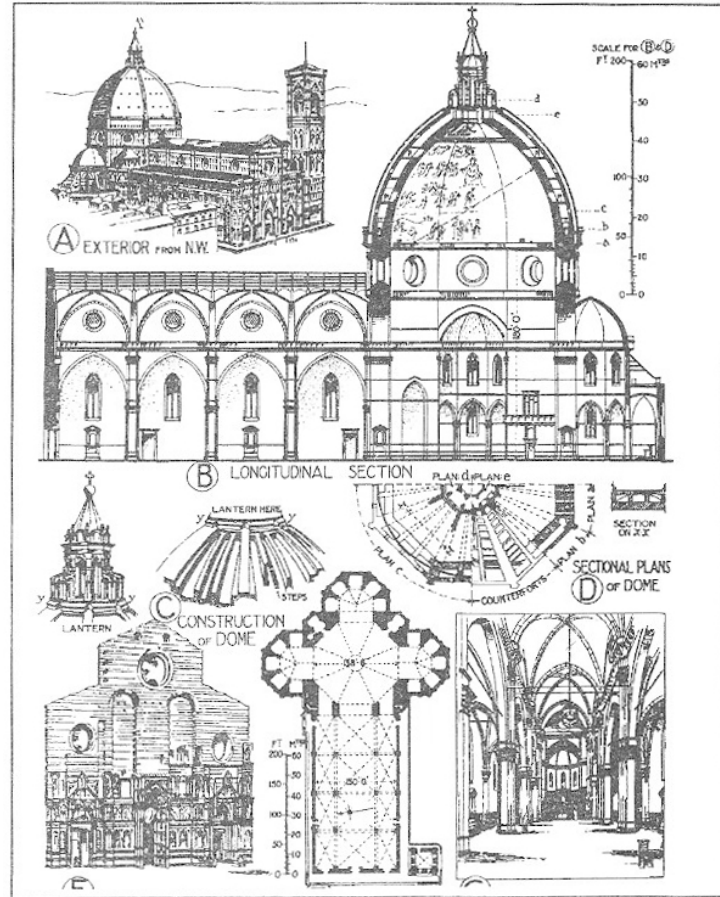
ایتالیایی ها سبک گوتیک را با اکراه پذیرفتند. اما بناهایی چون کلیساهای «اورویتو» و «سینا»، «آسیزی»، و «فلورانس» را پدید آوردند که آمیزه ای از سه هنر بیزانسی، رومانسک و گوتیک بود.

در ایتالیای دوره گوتیک علاوه بر بناهای فوق الذکر می توان به کاخ مردم در شهر سینا و کاخ دو گاله در شهر ونیز اشاره کرد. کاخ مردم که به عنوان مرکز دنیوی اجتماع یعنی تالار شهر به اندازه کلیسای شهر موضوع غرور مردم به شمار می رفت. کاخ سینا که به عنوان یک مسئله سیاسی تحسین مردم را برانگیخته بود، به بناهای هم دوره اش از تقارن بیشتری برخوردار است. دریک طرفش برج رفیعی دارد که همراه با برج ناقوس کلیسای فلورانس یکی از نخستین برجهای ناقوس در ایتالیا محسوب می شود و محل خبررسانی برای مردم شهر در روستاهای اطرافش بوده است.

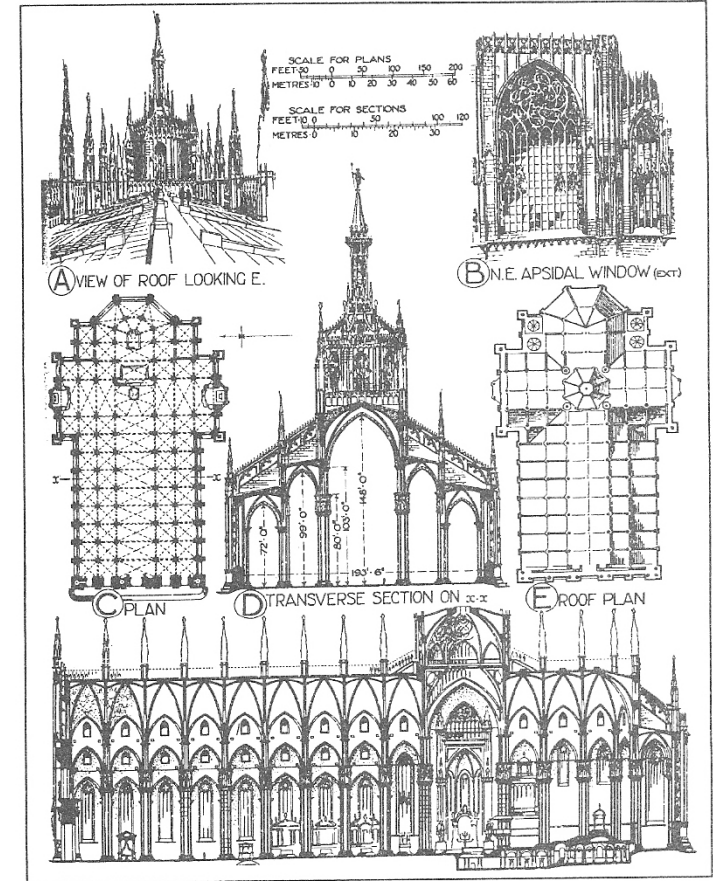
پوشیده بودن صحن کلیسا با طاق های جناغی عناصر بسیار اندکی می توان یافت که این ساختمان را ساختمانی گوتیک نشان دهد، از نظر ارتفاع هم نسبت به ساختمان کلیسای گوتیک فرانسه کم ارتفاع است و تمام تاکیدها بر خطوط افقی تا خطوط عمودی است.

هم آمیختن با آسمان در آنها دیده نمی شود. گنبد با آنها در نظر دارای قوس جناغی است، ولی تفاوت آشکاری با برج های محل تقاطع در کلیساهای دیگر گوتیک دارد. گنبد این کلیسا یک بنای یادمانی است، که مورخان معماری غالباً استفاده از آن را در دوره رنسانس معرفی می کنند. برج ناقوس کلیسای فلورانس که در سال ۱۳۳۴ میلادی توسط جوتوی نقاش طراحی شد، به شیوه ایتالیایی، جدا از کلیسا قرار گرفته است، بی آنکه بیهوده به نظر برسد، این برج از پایه مستقل است.

از نقشه ساختمانی کلیسای فلورانس چنین برمی آید که صحن آن بعدها بر مربع متقاطع افزوده شده است. به بیان درست تر صحن کلیسا نخست بر طبق نقشه های اصلی آرنولفو ساخته شد و مربع متقاطع در اواسط سده چهاردهم از نو طراحی شد، تا بر فضای داخلی کلیسا افزوده شود. محوطه زیر گنبد، در شکل کنونی اش، نقطه کانونی این طرح به شمار می رود.

ش ۱۳ - پلان ، نما ، مقطع ، پرسپکتیو و جزئیات کلیسای فلورانس .

ش ۱۲ - پلان ، مقطع ، نما و پلان بام کلیسای میلان ، ایتالیا .

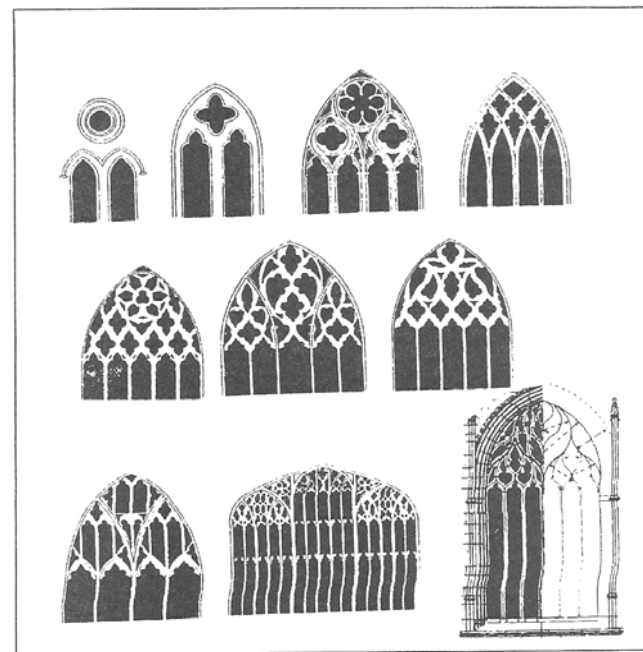
پیکر تراشی در معماری گوتیک

اوج معماری گوتیک در پیکرتراشی استفاده از هنر پرشکوه و با جاذبه ای است که به شیشه منقوش معروف شده است. در هیچ دوره دیگری شیشه را با یک چنین ظرافت و زیبایی و حتی

شیشه منقوش در معماری گوتیک

از شیشه رنگی در آغاز سالهای قرن چهاردهم میلادی برای تزئین پنجره های کلیساها استفاده شد. تکامل آن به احتمال فراوان تدریجی بوده است. و تکمیل این روش به سده های دهم و یازدهم بازمی گردد. نخستین پنجره هایی که شیشه های آن تاریخ دارد، در شیشه های جایگاه خوانندگان دیر سن دنی ۱۱۴۴ میلادی است، که مهارت قابل توجهی در آن به کار بسته شده است و احتمالاً پیدایش پنجره دارای شیشه منقوش ویژگی مشخص سبک گوتیک مخصوصاً در اروپای شمالی بوده است. چون در آنجا حذف بخش وسیعی از دیوارها سطح چندانی را باقی نمی گذاشت که مناسب با نقاشی های دیواری باشد.

مهارتی به کار نبرده اند. در معماری این دوره تغییر شکل پنجره ها با استفاده از شیشه منقوش از آغاز تا پایان قابل توجه و تامل است که روند تکاملی آن در شکل‌های زیر مشخص است. نقطه اوج پیکر تراشی گوتیک را در بعضی از تندیس های کلیسا رایمز می توان دید و از همه مشهورتر در این کلیسا مجموعه ای به نام ملاقات وجود دارد که در آن صحنه حضرت مریم دارای شخصیت کاملاً متمایزی است که آن هم به خاطر انحنایی که به بدن داده شده و به صورت موزونی بدن را برگردانده و به سوی ملاقات کنندگان متمایل است.

ش ۱۷ - نمونه هایی از پنجره های گوتیک .

سرعت پیش رفت.

رنسانس در ایتالیا با معماری شروع شد. خرابه های آثار رومی در برابر چشم ها بود بنابراین به تقلید از آنها پرداخته، هنر گوتیک را کنار گذاشتند، طاق رومی ستونبندی، سبک های قدیمی یونانی و گنبد سازی مورد توجه قرار گرفت و سه مکتب متمایز به وجود آمد فلورانس که از همه ساده تر و نماینده معروف آن برونلسکی روش قدما را (کلاسیسم) با سبک و قالب جدید رواج داده لمیناردی که تزئینات بیشتری داشت و موسس و پیشه ای آن برامانته بود و بالاخره مکتب ونیزی که تحت تاثیر معماری بیزانس قرار گرفت و رافائل و میکل آنژ سبک جدید را به مرحله کمال رساندند از معروف ترین بناهای این عصر می توان کلیسای سن پیتر در روم گنبد و قصر پی تی در فلورانس صومعه پاوی، قصر دوج ها در ونیز و... نام برد.

در خارج از ایتالیا، رنسانس به زحمت راهی برای خود باز کرد. سبک گوتیک با تزئینات زیاد به ویژه در معاری رواج داشت و به کندی تغییراتی در آن راه می یافت. و حال آنکه معماری غیر مذهبی به سرعت تحت تاثیری روشهای جدید قرار می گرفت. قصرهایی که برای زندگی تجملی و آسایش مناسب بود و جانشین قصرهای برج و بارودار قرون وسطی شد. در فرانسه قصرهای لوور و توئیلدی و عمارات باشکوه بلوا، سن ژرمی فونتن بلو در اسپانیا

معماری رنسانس

چهار واقعه بزرگ که مقدمه شروع قرون جدید محسوب می شود. اکتشاف، رنسانس، رفورم و تشکیل یک سیاست اروپایی رستاخیز و تجدید حیات علمی و ادبی یونان و روم در قرن چهاردهم و در ایتالیا شروع شد و سپس به سایر کشورهای اروپایی راه یافت تسلط ترکان بر قسطنطنیه این پیشرفت را تسریع کرد، چون یونانیان فراری که به ایتالیا می آمدند در معرض فرهنگ و تمدن یونانی که تا آن موقع درست شناخته نشده بود تاثیر به سزایی داشتند. نهضت اومانسیم به وسیله دانشمندان و نویسندگان قرن چهاردهم که معروف ترین آنها یکی از ایتالیایی ها به نام پیک دولامیراندال بود شروع شد و در نتیجه اختراع چاپ که مخصوصا الدمانوس در رواج آن کوشید و همچنین بر اثر افکار علمی لئوناردو ونسی انتشارات فلسفی لوفورد تا پل فرانسوی، آثار مطالعات زبان شناسی و اجتماعی و هنری روشن و آلمانی و به خصوص تالیفات اراسم هلندی که به طبع و تفسیر کتاب مقدس و انتشار کتاب در ستایش دیوانگی پرداخت و در آن از وضع اجتماعی و زندگی روحانیان با لحنی استهزا آمیز انتقاد کرد و به

بودند برای همین بازرگانان ایتالیایی از جمله خاندان مدیچی سجایای کلاسیک هنررومی را دوباره احیا کردند و به سوی دوره جدیدی از هنر رفتند که نشأت گرفته از احساسات خاص دوره روم بوده و سعی کردند با ترکیب و تلفیق این هنر با مسائل روزمره و هنر موجود تحولی جدید در هنر به وجود آورند و همواره استعداد هنرمندان مورد تشویق قرار می گرفته و خود را از سیر تحول هنر گوتیک خارج کرده و به دوره جدیدی از هنر که بعدها در رنسانس (تولد مجدد) نامیده می شد روی آوردند.

رنسانس آغازینه در ایتالیا، در زمینه پیکرتراشی و نقاشی رشد قابل ملاحظه ای یافت. پیکره در این دوره با دوره رومانسک و گوتیک فرق داشته و دیگر پیکره در این دوره برای تعریف بنا نبود و محل قرارگیری مجسمه ها نیز از سردرها و سرستون ها به داخل ساختمان کشیده شده و تا حدودی در حجاری پیکره ها وقت و ظرافت بیشتری نسبت به گوتیک و رومانسک شده بود.

نقاشی دوره رنسانس نیز به سبک بیزانسی در روم شرقی شده و به بیرون از نقاشی سبک بیزانس بوده و رنگ مایه ها نیز با اقتباس از آن دوره بوده و جنبه قدیس سازی را داشته است.

ب- رنسانس میانه سالهای ۱۴۰۰-۱۵۰۰ میلادی

این دوره از هنر ایتالیا را هنرمندانی چون برونلسکی، دوناتلو،

قصر هایدمبرگ، در پی بناهای شهرداری لیدوانورس به همین ترتیب بنا شدند در تزیین باغ ها به وسیله مجسمه چشمه غار و سلیقه مخصوصی به کار رفتند.

البته در خارج از اروپا هنرهایی ملی مستقلا به پیشرفت های خود ادامه می دادند. معماری اسلامی به وسیله ترک ها در بالکان نفوذ کردند. در هندوستان معماری پیشرفت قابل ملاحظه ای داشت، درد کن هنر بومی مورد توجه بود و در شمال بر اثر نفوذ ترکان هنر مخصوص که نتیجه اختلاط هنر هندی و اسلامی بود، برای ساختمان مسجد معمول گشت.

اما به طور کلی می توان دوره و سبک رنسانس را از نظر هنر و معماری به سه دوره آغازین، میانه و پیشرفته تقسیم نمود.

الف- رنسانس آغازین سالهای ۱۲۰۰-۱۴۰۰ میلادی

ب- رنسانس میانه سالهای ۱۴۰۰-۱۵۰۰ میلادی

ج- رنسانس پیشرفته سالهای ۱۵۰۰-۱۶۰۰ میلادی

الف- رنسانس آغازین سالهای ۱۲۰۰-۱۴۰۰ میلادی

هنرمندان ایتالیایی که همواره تحت تاثیر هنر روم باستان و یونان

شیوه و تکنیک های جدید نیز در فن ساختمان سازی، نقطه عطف (نقطه قوتی) در معماری این دوره محسوب می گردد.

از بناهای این دره کاخ مدیچی به طرح میلکوتسو که بر اساس خانه های ییلاقی رومی که دارای یک حیاط مرکزی بوده می باشد قیصر روچلای به طراحی آلبرتی بوده که این ساختمان ها در این دوره ساخته و اشتیاق زیادی را در ساختن بناهایی به این شکل (یعنی خانه هایی با حیاط مرکزی و تا سه طبقه) را به وجود آوردند و در حقیقت نیروی ابتکار معماران رنسانس در ساختن انواع ساختن ها شهری و تالارهای عمومی و صنفی و به خصوص کاخ های اعیانی پر تجمل بوده است.

از بناهای دیگر این دوره (رنسانس)، کلیساهای سان فرانچسکو-سانتاماریانورلا سان آندرثا می باشد، پیکرتراشی در این دوره جنبه واقع نمایی داشته و از طرف دیگر با پیدا کردن تعدادی پیکره از روم و یونان وی بردن به نوع کار آنها و واقع نمایی این پیکره ها تاثیر بسزایی در هنر حجاری گذاشت و پیکره سازی به صورت واقع نمایی را در میان حجاران زنده کرد و ظرافت در کار آنها به وجود آورد از پیکره های این دوره می توان پیغمبر را نام برد.

نقاشی در این دوره به مرحله تکامل یافته ای رسیده بود چون با

میلکوتسو و ... به وجود آوردند در این دوره تحول بزرگی در معماری رنسانس به وجود آمد و معماران بزرگی چون برنلسکی سهم به سزایی در این راه داشته اند، وی با روی آوردن به هنر روم اقتباس از ساختمان های صدر مسیحیت و یونان و روم باستان دست به احیای هنر معماری زده و معماری را نه دروغ بلکه با نبوغ و نوآوری احیا کرد.

از بناهایی که توسط این معمار ساخته شده می توان کلیسای فلورانس بیمارستان کودکان سر راهی در نمازخانه پاستی را نام برد که از خصوصیات معماری رومی برخوردار است البته کلیسای فلورانس را به دلیل استفاده از طاق متقاطع به سبک گوتیک نسبت می دهند ولی کل بنا خصوصیات هنر رومی را دارا می باشد و این دوره استفاده از قوس های مدور هلالی و ستون های رومی و سایر خصوصیات معماری رومی احیا گردید. به عنوان مثال یکی از بناهایی که کاملاً خصوصیات این معماری را داراست. می توان بیمارستان کودکان سر راهی را نام برد و یا طرح بناها و جزرها و فضاهای ساختمان های این دوره البته با شیوه ای جدید اقتباس یافته از معماری روم است.

در این دوره بود که طرح بناها بر اساس تقارن مرکزی یعنی متقارن بودن تمام اجزای بنا نسبت به یک مرکز مرسوم شد و بعضی از بناها اقتباس یافته از پانتئون روم بوده البته استفاده از

اروپا بوده، چرا که تاریخ هیچ وقت شاهد شروع یک چنین تلاش و منشور و حرکتی در زمینه تمام علوم به خصوص هنر نبود. در این زمان، هر انسانی که قدرت پیشرفت را داشت تشویق می شد و ارتقا می یافته تا جایی که هم تراز با پادشاهان نیز می توانست باشد و رنسانس را در این دوره در حقیقت آخرین یادگار نخستین تلاش انسان غربی برای پیدا کردن نظم در طبیعت می دانند و هنرمندان این دوره علاقه زیادی به انسان گرایی (امانیسم) داشته و انسان و بدن او را به عنوان شاخص و سبیل برای کارهای هنری خود می دانستند و از آن الگو گرفته است. این انسان گرایی و الگوپرستی در هنر میکل آنژ به اوج کمال خود می رسد، چرا که تا قبل از این دوره (در رومانسک و گوتیک و رنسانس آغازین) به انسان به دیده حقارت و ترحم نگریسته می شد و همانطوری که از پیکره های این دوره پیداست و انسان موجود کاملی که بدون هیچ قدرت قادر به انجام امور هست می دانستند و او به تنهایی می تواند تعالی و پیشرفت نماید چنانچه از پیکره های این دوره مشهود است.

هنر این دوره را افرادی چون میکی آبند برناردتی میکل آنژ لئوناردو داوینچی رافائل سانتی دوناتو برامانته آنتونیو پالادیو آنتونیو راسانگری به اوج کمال خود رساندند.

معماری در این زمان بر اساس ساختمان متمرکز به یک نقطه

کشف اصول پرسپکتیو توسط برونلسکی هنرمندان با فضاها و نقاط گریز و خصوصیات حجمی اشکال، بیشتر آشنا شدند و استفاده از پرسپکتیو جز اصلی و مهم نقاشی محسوب می شد شخصیت های تابلوهای این دوره را نیز شخصیت های مذهبی تشکیل می داد و شخصیت هایی نیز مانند پیکرتراشی، ظاهری واقع نما داشته اند و اکثر تابلوهای این دوره، نقاشی های دیواری بوده که توسط فرسک و یا فرم بخشیده می شدند.

از نمونه آثار این دوره می توان مسیح مرده، تحویل دادن کلیدهای ملکوت آسمان پطرس یعقوب را در راه شهادت می باشد. یکی از ویژگی های معماری این دوره، استفاده از عناصر افقی مانند طره یا هره چینی یا سنتوری ها و هره های افقی برای تاکید بر خطوط افقی بر خلاف معماری گوتیک که تاکید بر خطوط عمودی می داشت، بوده و استفاده از طاق نماها از خصوصیات ارز معماری این دوره می باشد.

ج- رنسانس پیشرفته سالهای ۱۵۰۰-۱۶۰۰ میلادی

با شروع سده شانزدهم رنسانس وارد مرحله تکامل یافته ای بود که رنسانس مترقی و پیشرفته نام داشت و این به دلیل نوعی تعالی طلبی و آرمانگری نوین در ذهن هنرآفرینان این دوره بوده است. این دوره از رنسانس در حقیقت نقطه عطفی در تاریخ هنر

(تقارن نقطه ای) بوده و به طرز ظریف و بالایی پیشرفت و ترقی نمود و از بدن انسان در طرح بناها تقلید شد بر خلاف تقارن محوری که در دوره های رومانسک و گوتیک متداول بود.

از بناهای معماری این دوره معبد تمپه تو به طراحی دوناتو برامانته می باشد. این بنا که برای مشخص کردن محل به صلیب کشیدن پطرس ساخته شد و بیشتر شبیه به معابد کوچک پیش از مسیحیت در روم بوده و به عنوان الگوی کلاسیک یک ساختمان گنبد دار دوره رنسانس محسوب می شود. بعد از اجرای این معبد، طرح کلیسای سن پیترو جدید به جای باسیلیکای کنستانتین یا کلیسای سان پیتروی قدیمی برمانته واگذار شد.

برامانته طرح این بنا را بر اسا تقارن مرکزی نسبت به یک نقطه و یا صلیب یونانی (شکل به علاوه+) طراحی کرد ولی موفق به اجرای آن نشد از دیگر کارهای او کلیسای سانتاماریا دلاکونسولا می باشد.

کاخ فارنزه از بناهای دیگر این دوره است که اثر انتونیو راسانگلیو است. اما مهم ترین و شاخص ترین معماران این دوره میکل آنژ مکی باشد وی که در سالهای آخر عمرش به معماری روی آورد تحولی بنیادی در معماری رنسانس به وجود آورد و بعدها پدر سبک باروک شناخته شد. هنر میکل آنژ به شیوه هنر سده

پانزدهم آغاز شد و در دوره رنسانس متریقی به اوج خود رسید و کمال مطلوب خود را دریافت کرد و در پایان به سبک باروک گرایش پیدا کرد.

وی که در سن پنجاه سالگی مامور بازسازی تپه کاپیتوله شد تصمیم گرفت که نظم و تقلید از بدن انسان را در طرح خود بنگنجد در روی این تپه دو ساختمان قدیمی که متعلق به روم باستان می بوده قرار داشت، که یکی ساختمان سناتورها و دیگری کاخ شهرداری بود که بین این دو ساختمان یک زاویه ۸۰ درجه وجود داشته میکل آنژ هم برای ایجاد تعادل در طرح کلی برای همین تصمیم گرفت که ساختمان دیگری که از لحاظ نما با ساختمان های دیگری هماهنگ باشد و دارای زاویه ۸۰ درجه با آنها باشد وی برای تصویب طرحش با این دلیل که معماری باید تا آن حد از شکل بدن انسان پیروی کند که اجزای هر ساختمان را به طور متقارن در پیرامون یک محور مرکزی و یگانه قرار دهد و تناسبی چون میان بازوها و بدن و یا چشمه ها و بینی را داشته باشد و با این مدعا توانست کارفرمایان را متقاعد کند. پس از آن فوراً به طراحی یک ساختمان دیگر در مجاورت دو ساختمان قدیمی روی آورد که بعدها موزه کاپیتون نام گرفت و طرح یک میدان بیضی شکل را در بین این سه ساختمان ارائه داده که در مرکز آن پیکره سوار بر اسب مارکوس اورلیوس قرار دارد.

حجاری با الهام از دو منبع پیشرفت کرد. یکی بازگشت به اصول قدیم و دیگری پیروی و تقلید از طبیعت و در واقع بیشتر در جستجوی عظمت و اصالت بود. بزرگترین پیکر تراش این دوره میکل آنژ است که در معماری و نقاشی نیز شهرت فراوان داشت وی در فلورانس به دنیا آمد و بیشتر ایام عمر خود را در رم گذراند. آثار عمده او پیکره های داود و موسی و آرامگاه پاپ ژول دوم و مدیچی ها می باشد در این آثار، روح عظمت و نیرو، اجتماع کفر و ایمان، تأثیری ملال انگیز و در عین حال نشاط آور محزون ولی با شکوه و آسمانی جلب نظر می کند.

کشور ایتالیا در کشورهای اروپایی به ویژه اسپانیا به خوبی مشهور بود. در فرانسه اصالت و ابتکار بیشتری در آثار ژان گوژان که آرامگاه ها، چشمه سارها و کتیبه هایی ساخته اند به چشم می خورد در انگلیس نیز تقلید از ایتالیایی ها محسوس بود.

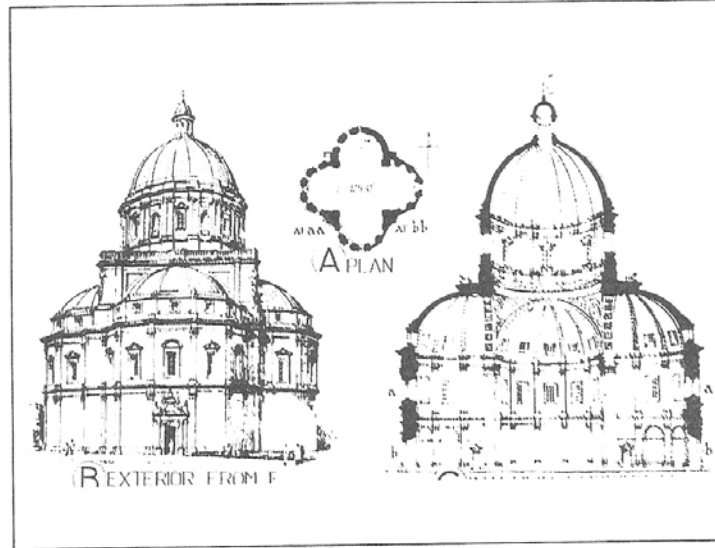
درباره نقاشی همه باید عنوان نمود که نقاشی نیز در ایتالیا به مرحله کمال رسید. در این زمینه برعکس معماری و پیکرسازی با سرمشق های قدیم نادر و کمیاب بود و هنرمندان ناچار به تقلید از طبیعت پرداختند مکتب های متعددی در این کشور به وجود آمد که پیش از همه باید از مکتب لمباردی و پیشوای آن، لئوناردو داوینچی که قدرت و قریحه ای بی نظیر داشت و بر تمام هنرها و جمیع علوم زمان خود واقف بود یاد کرد وی در میلان به سر می

پس از موفقیت میکل آنژ در طرح تپه کاپیتوله با متوقف شدن اجزای بنای کلیسای سان پیترو و به خاطر مرگ برامانته، اجرای این کلیسا و طرح بازسازی آن به میکل آنژ واگذار شد. میکل آنژ با احترامی که برای برامانته قائل بود تغییرات زیادی در طرح نداد و بیشتر در نمای آن تغییراتی را به وجود آورد و نمای این بنا را به شکل تندیس وار درآورد لازم به توضیح است که تندیس وار کردن از خصوصیات معماری میکل می باشد و آنژ مشغول اجرای آن شد و با طراحی که روی گنبد آن داد آن را به صورت زیباترین گنبد جهان درآورد.

پیکر تراشی در این دوره نیز با اسم میکل آنژ رقم می خورد، مهارت او در پیکر تراشی پیش از نقاشی و معماری بود. پیکره های او صلابت و سختی و در عین حال از ظرافت بالایی برخوردار است.

از پیکره های معروف میکل آنژ، موسی و داود می باشد، از نقاشیان این دوره می توان گفت که کارهای رافائل و میکل آنژ و لئوناردو داوینچی سهم بسزایی در معرفی نقاشیان سبک رنسانس پیشرفته داشته اند و از آثار آنها می توان مدرسه آتن که آثار رافائل بوده و شام آخر و لبخند ژکن اثر لئوناردو داوینچی را نام برد.

به طور کلی می توان درباره پیکره تراشی و حجاری گفت که

ش ۱ - پلان ، نما ، مقطع ، کلیسای سانتا ماریا دلا کونسولا .

معماری رنسانس:

معماری که در این زمان بر اساس (تقارن نقطه ای) بود، بر خلاف تقارن محوری که در دوره های رومانسک و گوتیک متداول بود، میکلانژ از بزرگترین معماران رنسانس است اما پدر سبک باروک هم خوانده می شود. میکلانژ، که در سن پنجاه سالگی مامور بازسازی تپه «کاپیتول» شد. در روی این تپه دو ساختمان قدیمی که متعلق به روم باستان بوده قرار داشت، که یکی ساختمان سناتورها و دیگری کاخ شهرداری بود که بین این دو ساختمان یک زاویه ۸۰ درجه وجود داشته است. میکلانژ هم برای ایجاد تعادل در طرح کلی برای همین تصمیم گرفت که ساختمان

برد و در فرانسه از دنیا رفته کار اساسی در نظر او تجسم صور یا استفاده از سایه روشن و دقت و درستی تصاویر و نقش ها بود. وی از تاثیر رنگ ها نیز غافل نبود و رنگ های تازه ای ابداع کرد. موضوع های مورد توجه او آثار مذهبی قدیمی بود که با ایجاد تغییراتی در آنها، روحیات و عواطف هر فرد را جداگانه مورد مطالعه و دقت قرار می داد. معروف ترین پرده های نقاشی او آخرین شام عیسی با حواریون، ژوکنده مریم بر تخته سنگ، پیام حاملگی مریم به وسیله جبرئیل می باشند.

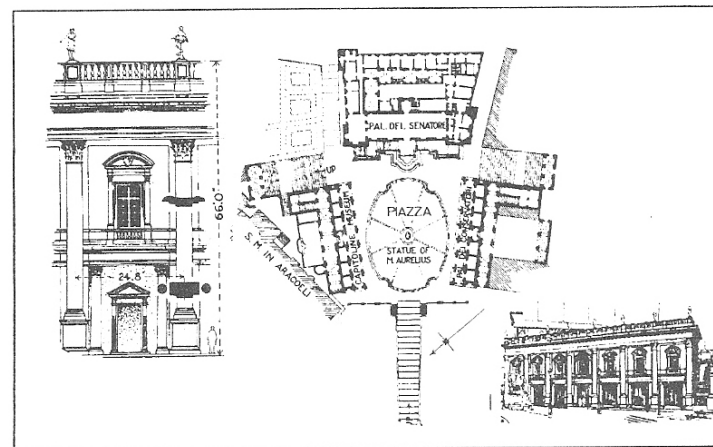
در مکتب فلورانس، میکل آنژ مقام اول را داشت، نقاشی های دیواری نمازخانه سیکستین از آثار اوست. موسس مکتب رومی رافائل بود. که در اورین به دنیا آمد و سالهای آخر زندگی را در رم سپری کرد و در رم به نقاشی تالارهای واتیکان (آموزشگاه آتن، پاناس و ...) و ترسیم چندین تصویر از مریم که حالتی فوق العاده آرام و مطبوع دارند پرداخت، چهارمین مکتب بزرگ نقاشی ایتالیا، مکتب ونیزی است که در تاسیس آن هنرمندان متعددی دخالت داشتند جیور جیون، مخصوصا در رنگ آمیزی ماهر و هواخواه، هماهنگی و شادی و زیبایی و همچنین دلنواز و پرشور و لذت طلب بود (ونوس، کنسرت روستایی) تی سی ین از نظر انتخاب الوان و علاقه به لذات جسمانی شبیه وی بود.

معماری رنسانس آرمان معماری رنسانس بر اساس نقطه مرکزی بود نقشه های دوره رنسانس عموماً به شکل چهار گوش (صلیب یونانی) به صلیب رومی (مستطیل) طراحی و طاق و گنبد بر قسمت مرکزی آن بسته می شد.

در تمام نماها و بناها و به ویژه دیوارهای داخلی دوران رنسانس از عناصر معماری کلاسیک روم یعنی موارد زیر استفاده می شد جرز سنگین، قوس نیم دایره و ستون تو کار و گچکاری و حاشیه بندی نیم گرد، طره ها- هره یا رده گیر که به ویژه از جهت تاکید بر خطوط افقی تعبیه می شد.

از آنجا که به کار بستن «نقشه متمرکز» در معماری با مفهوم ساختمان کلیسایی و نیازمندیهای آیینی آن مغایرت داشت، نقشه بنای مستطیل (محوری) در طول زمان برای ساختن کلیسا مرجع شمرده می شد، لیکن این نیت پیوسته مدنظر بود که از ترکیب دو نوع نقشه متمرکز و محوری، معماری نوینی با هر دو خاصیت به وجود آید.

دیگری که از لحاظ نما با بناهای دیگر هماهنگ باشد و دارای زاویه ۸۰ درجه با آنها، ایجاد کند. که بعدها موزه کاپیتول نام گرفت و طرح یک میدان مغناطیسی شکل را در بین این سه ساختمان ارائه داد، که در مرکز آن پیکره سوار بر اسب «مارکوس اورلیوس» قرار دارد.

ش ۲ - پلان و جزئیات میدان کاپیتول، اثر میکل آنژ

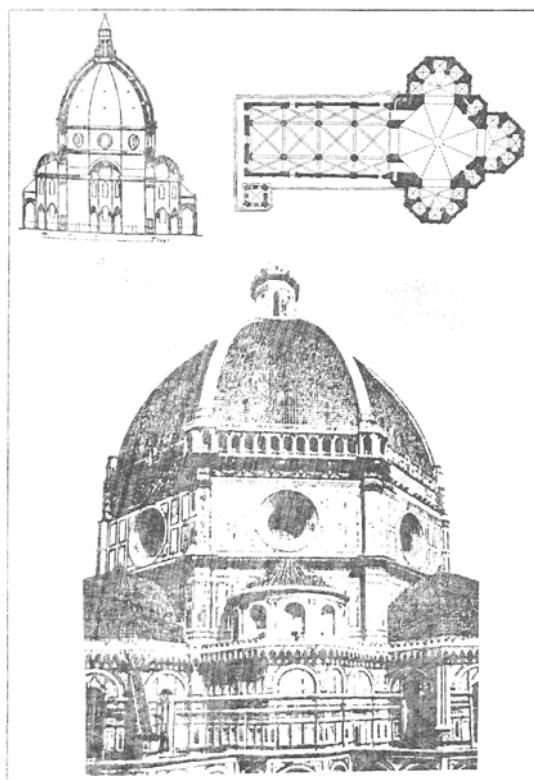
میکلانژ پس از موفقیت در تپه کاپیتول طرح بازسازی کلیسای سان پیترو را به عهده گرفت.

با طرحی که روی آن انجام داد، آن را به صورت زیباترین گنبد جهان پدید آورد، پیکرتراشی در این دوره با نام میکلانژ رقم می خورد تندیس های معروف میکلانژ پیکره های موسی و داود است. پی بردن به پرسپکتیو در دوران رنسانس اتفاق افتاد خصوصیات

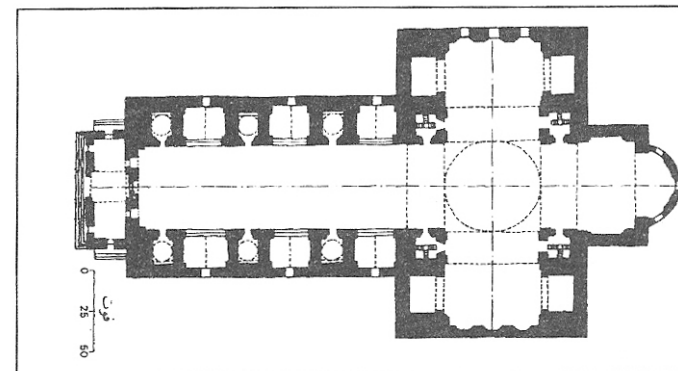
آثار برجسته معماری رنسانس

۱- گنبد کلیسای فلورانس (سانتارماریا دلفیوره) این اثر توسط برونلسکی معمار برجسته رنسانس و با نبوغی استثنایی فرم ایجاد گنبد را حل کرده است.

شایان ذکر است که این معمار در ایجاد این گنبد تحت تاثیر معماری گنبد سلطانیه (دوره ایلخانی) قرار گرفته است.

ش ۵ - پلان، نما و سطح کلیسای سانتاماریا دلفیوره، فلورانس.

ش ۳ - پلان کلیسای سان آندرئا، اثر آلبرتی.

ساختن خانه های بیلاقی به پیروی از رسم روم باستان برای دولتمردان معمول گردید. این خانه ها در بیرون شهرها و میان باغ ها یا مناظر طبیعی با سراسراهای ستوندار و مهتابی های بزرگ و نیز در هماهنگی کامل با محیط ساخته شدند.

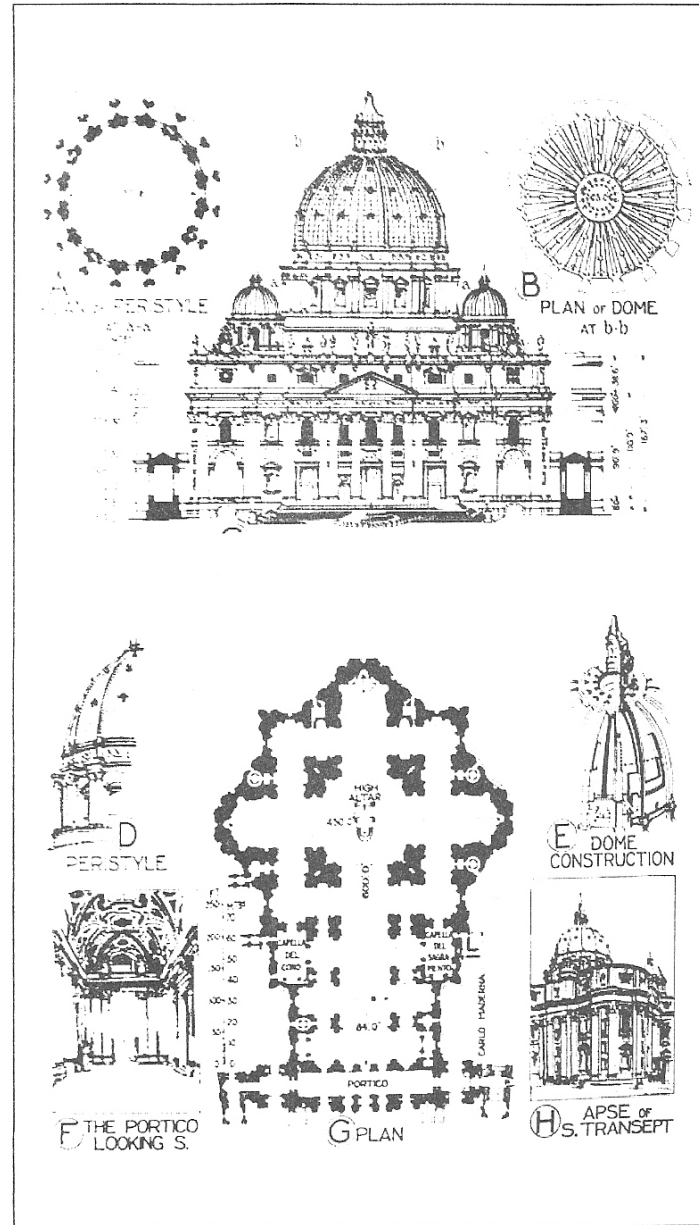
- استفاده از پیکره در داخل ساختمان به جای نماسازی شیوه گوتیک

- در اواخر دوره رنسانس پیشرفته، نماها به صورت تندیس وار درآمدند.

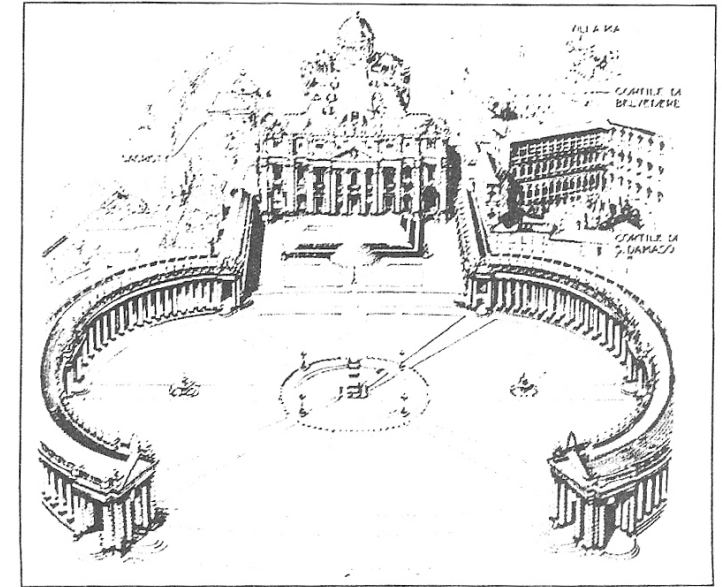
- معماری رنسانس بر خلاف گوتیک در بناهای غیر مذهبی و تجملی و قصر سازی رشد کرد.

توجه به تقارن در رنسانس

۲- تپه کاپیتول: این مجموعه توسط میکلانژ و در سال ۱۵۳۹
تجدید بنا شد.

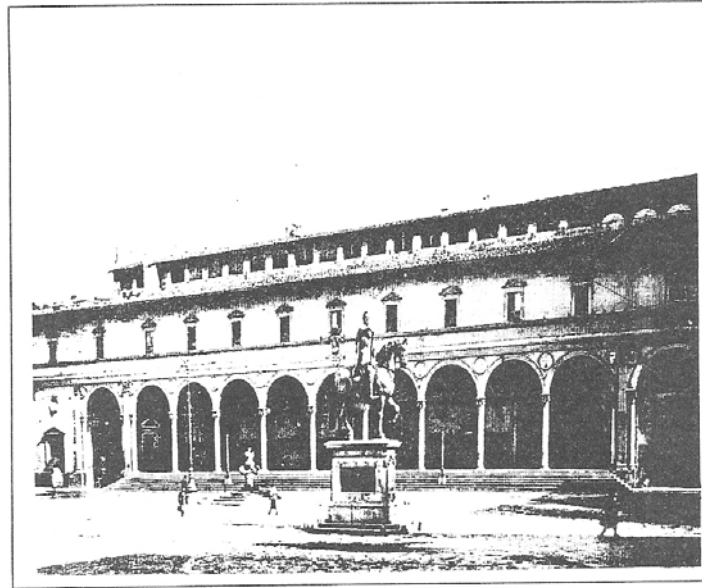

ش ۷ - پلان، نما، مقطع و جزئیات کلیسای سن پیترو، رم.

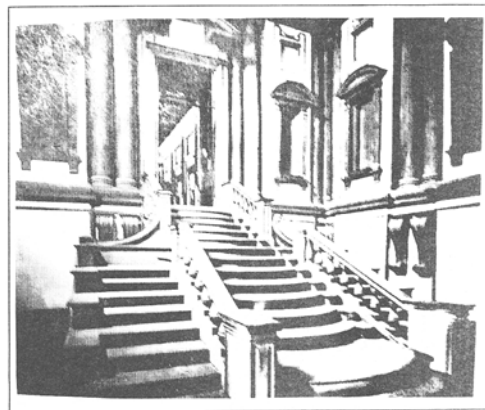
ش ۶ - پرسپکتیو میدان سن پیترو، رم.

۳- کلیسای سن پیترو در روم: این کلیسا چند سال پس از
اجرای تپه کاپیتول با نظارت میکلانژ ساخته شد.

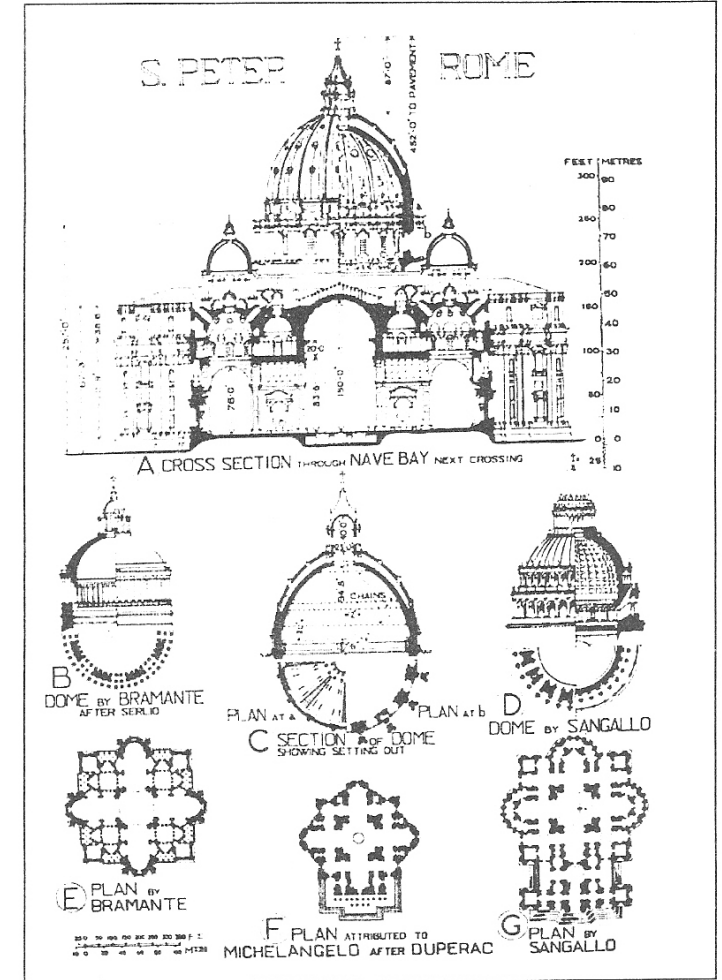

ش ۹ - نمایی از بیمارستان کودکان سرراهی ، اثر برنلسکی .

۵- دهلیز کتابخانه لورنستو: این دهلیز توسط میکلانژ طراحی شد.

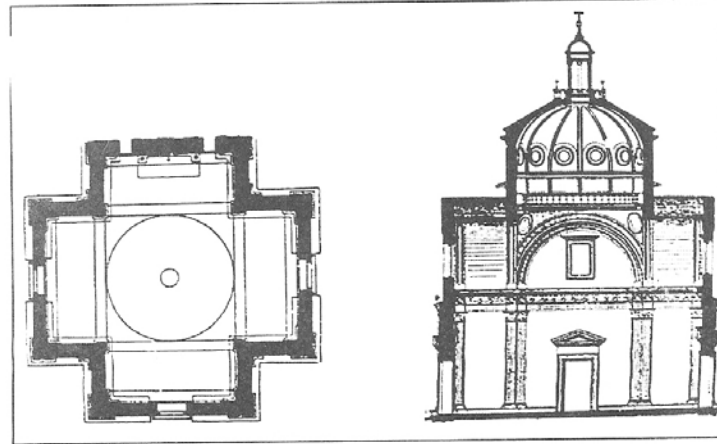

ش ۱۰ - نمایی از دهلیز کتابخانه لورنستو ، میکلانژ .

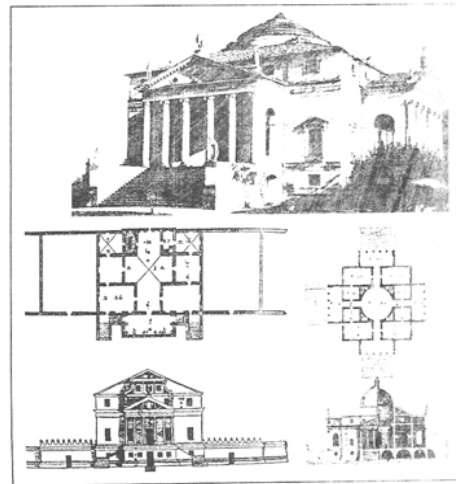
ش ۸ - روند طراحی پلان و گنبد کلیسای سن پیترو ، رم .

۴- بیمارستان کودکان سر راهی: (۱۴۲۴-۱۴۱۹ م) از اولین بناهای رنسانس است. مهم ترین قسمت ایوان این بنا است.

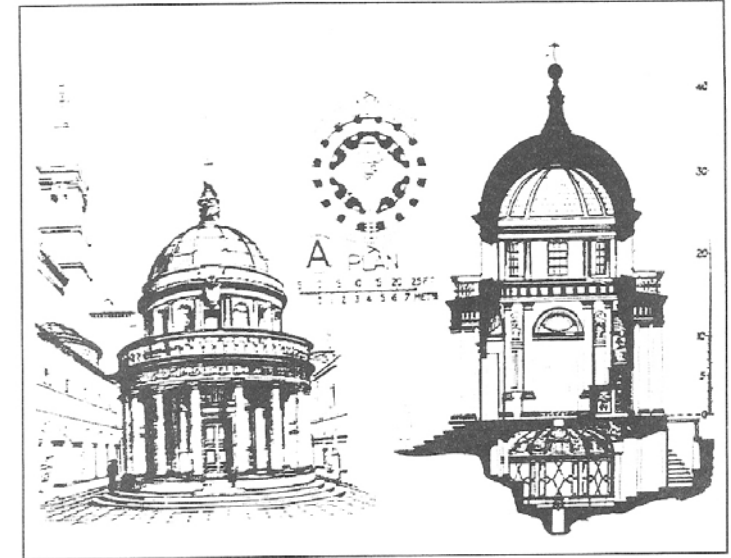
ش ۱۲ - پلان و مقطع کلیسای سانتا ماریا دله کالجری ، داسانگلو .

۸- ویلای روتوندا (۱۵۵۴ - ۱۵۵۰): این ویلا یکی از معروف ترین ویلاهای عصر رنسانس است که توسط (اندرئا پالادیو) بر روی تپه ای ساخته شده است این ساختمان با پلان ویژه اش کمال مطلوب معماران رنسانس بود.

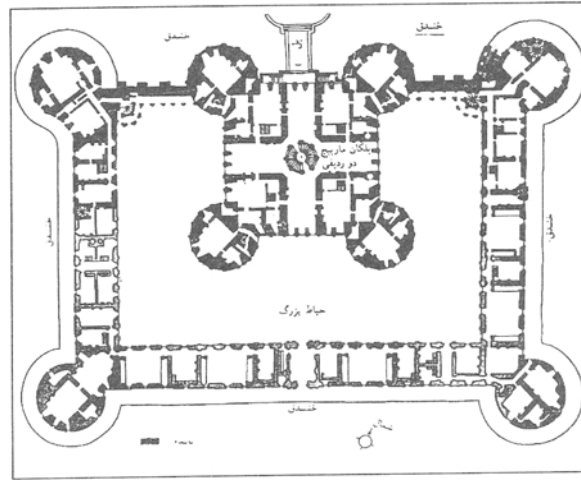
ش ۱۳ - پلان ، مقطع و نمای از ویلای روتوندا ، پالادیو .

۶- تمپیه تو (۱۵۰۲-۱۵۰۳م): که ظاهرا به یک معبد کوچک دوران پیش از مسیحیت شباهت دارد.

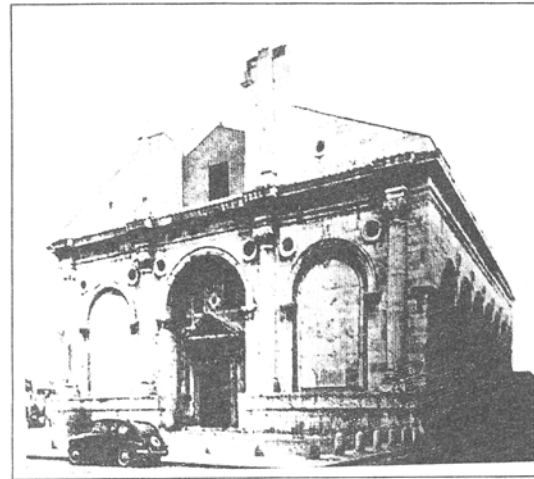
ش ۱۱ - پلان ، مقطع و پرسپکتیو معبد تمپیه تو ، برامانه .

۷- کلیسای سانتاماریا دله کارچری (۱۴۵۸): این بنا از روی یک پلان صلیب یونانی ساخته شده است.

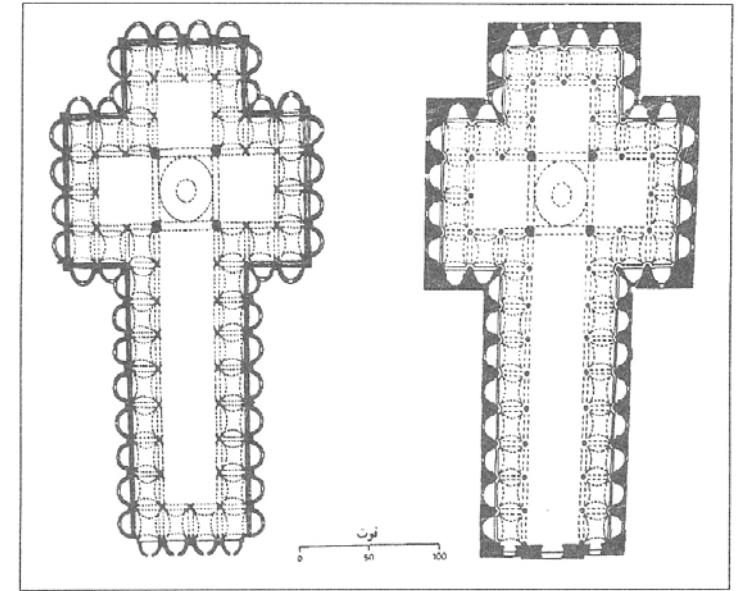
ش ۱۵ - پلان کاخ شامبور ، فرانسه .

۱۱- کلیسای سان فرانچسکو: این بنا توسط «لئونه بایتیستا آلبرتی» در سال ۱۴۵۰ میلادی در «ریمینی» ساخته شده است .

ش ۱۶ - نمایی از کلیسای سان فرانچسکو ، آبرتی .

۹- کلیسای سانتواسپیریتو: این کلیسای چلیپا شکل پس از مرگ برونلسکی به پایان رسید.

ش ۱۴ - کلیسای سانتواسپیریتو ، برونلسکی .

۱۰- کاخ شامبور (۱۵۱۹ میلادی): در فرانسه نقشه ساختمانی این کاخ توسط یکی از شاگردان (جولیانوداسانگلو) در کشور فرانسه تهیه و احداث گردیده است.

تقارن در شهرسازی عهد رنسانس هم به قدری رعایت می شد تا حدی که در پیاتزا دل پوپولو دو کلیسای مشابه در دو سوی خیابان اصلی ساخته شده اند- کارهای سیکستوس پنجم در رم هم متعلق به همین دوران است به دلیل بازگشت به مفاهیم یونان مناطق شطرنجی ساخته می شدند. فضاهای بسته رنسانسی (شبيه به میدان) در مناطق مختلف نام های مختلفی داشت چنانچه: در ایتالیا پیازا در فرانسه، پلاس در سایر کشورها اسکویر طرح های شهرهای آرمانی و ستاره ای شکل نیز متعلق به رنسانس است. نقاش معروف این دوران که از پرسپکتیو در نقاشی استفاده کرد مازاچر بود. سبک هنری این دوران رئالیسم یعنی واقع گرایی است.

جایی که برخی از هنر شناسان ادعا کردند که دو سبک مزبور از پایه با یکدیگر متفاوتند هنوز تفاوت کلی درباره رابطه تاریخی و صوری این دو دوره و دو سبک حاصل نشده است واقعیت تاریخی را باید در مسیر تحول سبک ها جستجو کنید و اصطلاح «باروک» نیز هرگاه بخواهیم گرایش ها و برایندهای تحول سبک ها را از یکدیگر جدا کنیم در کار طبقه بندی، مفید واقع می شود. بدین ترتیب از این پس، اصطلاح باروک را در بیان خصوصیات مشترک سبک های رایج در سده های هفدهم و هجدهم به کار خواهیم برد.

عصر باروک، همچون هنری که از دل آن بیرون آمد، عصری گوناگون بر دامنه و پویا، درخشان و رنگارنگ، نمایش و پر شور، احساسی و خلسه آور، پرشکوه و مسرف، نوجو و هنر دوست بود، عصر باروک عصر انبساط در پی عصر اکتشافات بود، و انبساط این عصر نیز به کشفیات باز همه بیشتر انجامید، نیروهای باز شدن درهای دو عالم کرات آسمانی و ذرات ریز به روی آدمی، وی را از کنکاش در عرصه دیرینه خودشناسی اش بازداشت و چون آدمی با طبیعت یکی است، شناخت خودش باید جزئی از شناخت طبیعت باشد. باروک، عصر تئاتر است، عصری است که شکپیر آینه ای در برابر طبیعت می گیرد تا طیف اعمال و عواطف آدمی را با همه درجات روشنی، تاریکی و شدت و ضعفش بنمایاند. در

معماری باروک (۱۷ و ۱۸ م)

مقدمه

دوره ای که با نام رنسانس مشخص کرده ایم و بحث را پیرامون آن به طور خلاصه بیان نمودیم بی هیچ گسستی در سبک ها، تا سده های هفدهم و هجدهم ادامه می یابد. ماخر این دوره اخیر را باروک می نامیم هر چند سبک باروک واحد و یا مجموعه اصولی به نام اصول سبک باروک وجود ندارد. منشا این واژه بر کسی روشن نیست احتمال دارد که از واژه پرتغالی به معنی مروارید یا نامنظم مشتق شده باشد بدون تردید، این اصطلاح در آغاز مخصوصا درباره معماری رنسانس با یک معنی حقارت آور به کار برده می شد و از نظر منتقدان سده نوزدهم به معماری کلاسیک خط بی ساختار، دارای تزئینات زیادی، نمایشی عجیب و غریب اطلاق می شد. ولی استفاده از اصطلاح باروک به عنوان یک واژه حقارت آور از رواج افتاده و از مدت ها پیش به صنعتی مشترک برای هنر دوره ای تبدیل شده است که تقریبا از ۱۶۰۰ تا ۱۷۵۰ را در بر می گیرد و محققان، تدریجا دریافتند که سبک های باروک تفاوت های بنیادین با سبک های رنسانس دارند. مثلا سبک باروک پویاست ولی سبک رنسانس نسبتا ایستاست. کار به

حیرت آوری از آثار هنری بیافرینند.

پیش از ذکر مقدمه کوتاه و مختصری که درباره جامعه و محیط هنری باروک ارائه شد. اینک به بررسی هنر معماری و چند اثر معماری ساختمان‌ها نمای مشخص این سبک می‌پردازیم:

هنر و معماری باروک: دوران باروک در اروپای غربی در زمانی حوالی قرن ۱۶ آغاز گشت و تا میانه قرن هیجدهم و به عقیده برخی تا اواخر قرن هیجدهم تداوم یافت این دوران شاهد شکوفای فرهنگی بود که پویایی خاصی در زمینه هنر، معماری و ادبیات داشت.

بسیاری بر این اندیشه‌اند که سبک باروکدر ایتالیا آغاز گردید و بخش بزرگی از اروپا را از زیر پوشش و گستره خود درآورد و به طور کلی سبکی پویاست، در صورتی که رنسانس سبکی ایستا دانسته‌اند.

مفهوم باروک: بر اساس یک نظریه اصطلاح باروک مشتق از کلمه پرتغالی باروکو است که برای توصیف مروارید دست نخورده یا ترکیب نیافته به کار می‌رود. در قرن هیجدهم (در معماری) اشاره به «یک طغیان غرابت» و یا «اوج گیری پوچی» دارد و نوعی از موسیقی را توصیف می‌کند که پر بار از نامساوی اصوات بود (ژان - ژاک - سو)

این عصر بزرگ هنرهای صحنه‌ای، تراژدی و کمدی از نو زاده می‌شود، و به پیدایش اپرا و پالایش سازهای ارکستر امروزی یاری می‌کند. تمام هنرها بر یافته‌های حواس و لذت‌های ناشی از تجربه جسمی حسی مهر تاثیر می‌زنند، البته در پاره‌ای از موارد ترس نکبت بار از لذات و لذت جویی همچنان از دوران هیرونیموس به بعد بر اذهان انسان‌ها حکومت می‌کند در تمام کشورها، شعرو ادبیات، زبان رسا و غنی پیدا می‌کنند و می‌توانند به بیان موضوعاتی متضمن توصیف، نمایش امکانات هنر برای تحریک عواطف مذهبی، گامی تا حد ایجاد حالت خلسه، استفاده می‌شود. ظاهر تجملی و عظمت و شکوه بی‌پایان بر تمام جنبه‌های زندگی پر ریخت و پاش در بارها حاکم است و هزینه‌های سنگین بر صاحبان خود تحمیل می‌کند لباسها از نوع پزیزورترین و بی‌فایده‌ترین لباسهایی هستند که بشر تا آن زمان طراحی کرده و دوخته بود. یعنی در ظواهر نیز تجمل‌نمایی و احساساتی، کردار غالب است لیکن آنچه انسان‌ها می‌پوشند باید به حد کمال برسد، با این تفاوت که تن‌آسایی نیز از دستش گرفته نشود. نه فقط درباریان که در یک طرف جامعه باروک بودند و راهزنان و دریازنان در طرف دیگرش، بلکه انسان‌های هنر آفرین و صاحبان هنر نیز اجرا کنندگان چیره‌دستی بودند. اینان هنر دوستانی‌اند که در اسارت خویش می‌نالند و می‌توانند انبوه

برخی از منتقدان آن را نه فقط یک پدیده اروپایی و آمریکایی-ایرانی بلکه یک «تداوم فرهنگی» است که در سراسر تاریخ هنر بارها تکرار یافته است. انکار نمی توان کرد که شکل های بیان هنری نزدیک به مفاهیم سبک باروک، در مناطق فرهنگی متفاوتی مثل ایران، چین، ژاپن، و کامبوج نیز دیده شده است.

برخی همه معتقدند که باروک نخست در ایتالیا آغاز گردید و عصر باروک رابا عصر واکنش های کاتولیکی در برابر پروتستان یکی دانسته اند.

ویژگی های باروک: از ویژگی های این سبک حفظ تعادل و وحدت آفرینی بین عناصر متراکم و گوناگون است. و این سبک در مقام یک نهضت هنری با مایه گرفتن از انسانگری و توجه به مواهب و مانده های زندگی و خو گرفتن به تکوین و گسترش نهادهای غیر دینی نخست بساط شیوه گزینی را برمی چیند و سپس در مقابل با کلاسیک حق تقدم را در عقل گرفته و به احساس می دهد و هنرمندان در این دوره با احساس خود حرکت می کردند و احساس را مقدم بر عق میل می دانستند.

مورد قبول نبوده لذا طرح بازسازی آن به کارلومادرند داده شده را و او سه بلوک را به صحن می افزاید و نقشه را از تقارن نقطه به تقارن محوری تبدیل می نماید ولی طرح او نیز با مرگ کامل نشد

باروک به طور کلی شکلهایی از بیان هنری را ارائه می کرد که در آنها قواعد و تناسب رعایت نمی شود و همه چیز بنا به هوش هنرمند نمایانده می شود.

به عقیده ژاکوب بورکههارت «باروک به همان زبان رنسانس سخن می گوید منتهی به لهجه بربرها»

ول تایپه می نویسد: «یک شکل هنری شریف با یک مشاوره شهری رهاورد جوامع اربابان زمین دار بر خلاف هنر کلاسیک که پیوسته به شهر بورژوازی است»

۱- دروس نوشته است: «باروک عنصر همیشگی حساسیتی است که ظواهرش در طول تاریخ هنر پیوسته دگرگونی می یابد.»

کلمات و اصطلاحات مرتبط با هنر باروک عبارتند از: سرزندگی، تجمل، شکلهای اغراق شده پرهیز از خطوط مستقیم، شکل های کج شده، تحرک اعضای بدن، سخن سرایی، و شکل های آزاد، شکل های پرواز کننده فضا در حالت انفجار، نامتوازی، بی قرینگی، پویایی مورب، تاثیرهای ژرف نما، زودگذرایی، واقع نمایی چشمه فریبی، هنر جنبش هنر هنر زیاده روی.

به هر حال این سبک هنری دارای روحی از حرکت و جنبش ویژگی یافته که نقطه مقابل سکون کلاسیک گرایی است.

او می توان داد، تراز را نام برد.

از بناهای دیگر معماری باروک ایتالیا، کلیسای سن ایوو و صحن کارلوه طراحی برنینی و کاخ کارینینانو به طراحی گوارنیو گودرینی می باشد.

باروک در فرانسه: از بناهای باروک در فرانسه جبهه اورلئان به طراحی فرانسوا مانسارو، گنبد سنت لوئی و موزه لوور به طراحی لوئی لوور و کاخ ورسای است.

مهمترین این بناها، کاخ ورسای است که نماینده بارز معماری باروک فرانسه است. این پروژه که با مقیاس غول آسایی مستلزم ساخته شدن کاخی بزرگ در برابر پارکی پهناور و ایجاد اقماری برای سکونت درباریان و نظامیان و کارمندان در آنجا بود کاخ با طول بیش از چهارصد متر، عمود بر محور شرقی، غربی از میان شهرک و پارک می گذرد طرح این پارک نخست به دستور لوئی چهاردهم به لوئی لوور داده شد ولی با مرگ لوور این طرح به تعویق افتاد و سپس ژول اردو منیس مانسار این کار را انجام داد. امتداد پهناور نمای جانبی کاخ به سبک باروک به بند و پاره بند سه پنجره ای تقسیم شده و این از شیوه هایی است که با یک چنین مقیاس بزرگ بر بیننده تاثیر می گذارد. در محوطه خارجی این پارک چندین استخر و مجسمه های زیادی با نوارهای مختلف

معبد پس جوانی؟ به عنوان یک هنرمند بزرگ عصر باروک طرح میدان عظیم مقابل کلیسای سن پیترو بود. برنینی نیز مانند میکل آنژ در هنگام کار بر روی تپه کاپیتوله و ساختمان ها بر هماهنگی طرح افزود و کیسا را با دو بال ذوزنقه همگرا به میدان بیضی شکلی روبه روی کلیسا متصل کرده و سن پیترو که در دوره رنسانس ساخته شده خرابه آثار باستانی دوره باروک قرار می گیرد. از دیگر کارهای برنینی، طرح پلکان راهنماست که در ساختمان های واتیکان قرار دارد این پلکان دارای طرح خاصی است به طوری که وقتی از طرف پایین پله ها به طرف بالا حرکت می کنید از فاصله های دیوارهای جانبی و ستون ها به صورت همگرا کاسته می شود و با قرار دادن نورگیری در انتهای پاگرد حالت روحانی خاصی را که عروج یا حرکت از پایین به بالا و به سوی نور را تداعی می نماید از دیگر کارهای او طراحی و اجرای خیمه مقدس است که زیر گنبد کلیسای سن پیترو قرار دارد. ستون های این خیمه که به صورت ماریچی است یک حرکت چشمه نوازی را از پایین به بالا بیان می نماید.

برنینی در زمینه پیکرتراشی هم از مهارت خاصی برخوردار است و پیکره های این دوره هم مانند معماری برای بیان حرکات و لحظه ها بوده و به طوری که پیکره های تزئینی به مثابه انسان هایی هستند که در حین حرکت به سنگ تبدیل شده اند از پیکره های

صورت گرفت نیمی از شهر لندن به دلیل چوبی بودن اکثر بخشهای ساختمان آتش گرفت از جمله بناهای قدیمی کلیسای سنت پل که به سبک گوتیک بوده و در این موقع نقشه بازسازی توسط چارلز دوم به کریستو فورن واگذار شد و این کلیسا را به نحو جالبی از نو به سبک دیگری یعنی باروک ساخت به طوری که این گنبد کلیسا جز یکی از سه گنبد باشکوه باروک یعنی گنبد سن پیتر و سنت لوئی سنت پل است لازم به توضیح است که طرح این گنبد به پیروی از مدل رومی می باشد و عناصر رومی در آن به خوبی به چشم می خورد.

باروک اسپانیا: هنر باروک در این سرزمین به سده هیجدهم رشد کرد و از بناهای اولیه این دوره صومعه سن لورنز و دل است که از سادگی و شفافیت خاصی برخوردار است و به فرمان فیلیپ دوم نزدیک مادرید به دست خوان باتیستا و خوان دوهرا ساخته شد بیشتر بناهای این دوره تا اوایل قرن هیجدهم بر اساس نقشه راست خطی ساخته می شدند و نوآوری ها محدود به تزئینات داخلی بود.

کلیساهای متعددی بر مبنای نقشه ای برپا شد که اقتباس از نقشه چلیپایی در روم باستان بود و گنبدی بر فراز محل تقاطع بازوی عرضی و طولی داشته از سایر بناهای این کشور کلیسای سن استبان به طراحی خوزه دو چوریگورا بوده که دارای یک

به چشم می خورد.

در معماری باروک فرانسه به تزئین فضای داخلی کاخ اهمیت زیادی داده شده که این امر در ورسای به خوبی به چشم می خورد و وحدت و هماهنگی بین عناصر مختلف از قبیل چوب، گچ، فلز، رنگ و غیره را در تزئینات داخلی به خوبی مشهود است از قسمت های داخلی زیبایی این کاخ تالار آینه که دارای گچبری های متعدد و زیبا و قاب بندی بسیار و آینه کاری های با رنگ های متفاوت و زیبا و همچنین گالری روگلاس برای جنگ و صلح که دارای تابلوهای بزرگ و زیبای متعدد می باشد و این تالارها برای انجام جشن هایی که لوئی در نظر گرفته بود ساخته شده بودند از قسمت هایی دیگر آن نمازخانه سلطنتی است که توسط مانستار طراحی شده است.

باروک انگلستان: باروک در انگلستان در بناهایی چون تالار ضیافت به طراحی جونز که معمار خصوصی چارلز و جیمز اول می باشد او که تحت تاثیر کارهای پالادیو قرار گرفته بود، تناسب بندی او را در کارش به کار می برد.

از بناهای دیگر باروک انگلستان کلیسای سنت پل را می توان نام برد.

که اثر آتش سوزی سوزی که در سال ۱۶۶۶ میلادی در لندن

در پایان با مقایسه باروک بومی و باروک فرانسوی و باروک انگلیسی باید گفت که باروک رومی نمایانگر یک آرمان مذهبی و سیاسی است. در حالی که باروک فرانسوی صرفاً نماینده یک آرمان سیاسی و باروک انگلیسی نماینده یک آرمان شهری و اجتماعی است تفاوت محتوای عقیدتی باروک انگلیسی، فرانسوی و ایتالیایی از طریق مقایسه میان سه گنبد معروف سن پیترو در کلیسای سن لویی پاریس، سنت پل در لندن به نحو حیرت انگیزی تصویر شده است. اولی آشکارا نسخ باستانی است این گنبد با پیچ و تاب تمثیلی گسترده ای که به توسط برنینی با پیروی از سلیقه معماری میکل آنژ و با تصویر هنری خود او از ستون بندی های جانبی میدان سن پیترو یافته بود قرار بود که تجسمی باشد از تمامیت کلیسایی، تصویری از سروری مسیحیت و گنبد فلک که از لحاظ آرمانی تمام جهان را زیر پا می گیرد در طرح بندی برنینی دو جعبه این ستون بندی به سان بازوان پیکری هستند که سرش خود گنبد است.

به طور خلاصه در مورد باروک هنر جنبش ضد تجرد دینی است. حق اولویت را از عقل گرفت به احساس سپرد معماری باروک نیز از ایتالیا آغاز گردید. نخستین اثر معماری این دوره، کلیسای این جزو بود. یکی از شاهکارهای معماری باروک، کلیسای سن پیترو و در روم است که در این دوره تکمیل گردید.

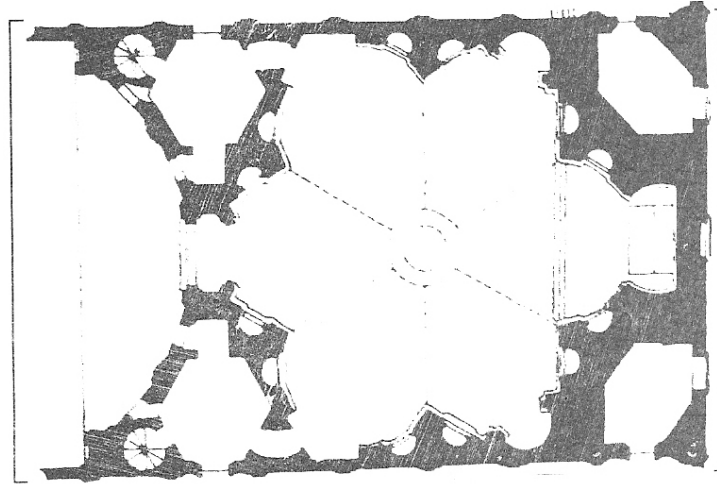
محجر محراب پر حجم است که این محجر دارای شش ستون مارپیچ می باشد.

معماری باروک اسپانیا نیز در میدان های شهرهای مهم اسپانیا ریشه دارد.

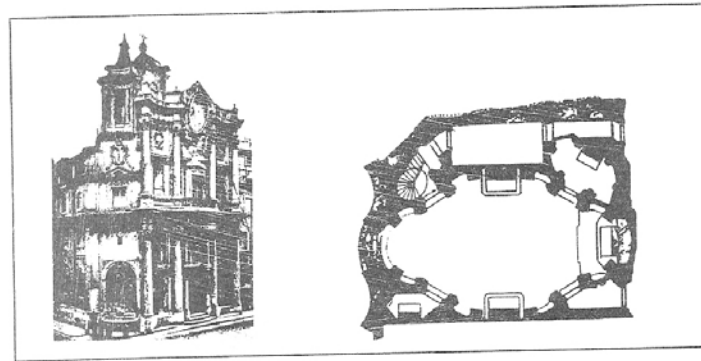
در زمینه نقاشی باروک می توان استادان بزرگی چون رمبراند و رمیر را نام برد نقاشی های آنها دارای احساس و حرکتی خاص بود به خصوص نمونه کارهای رامیراند که به عنوان یکی از بزرگترین نقاشان این سبک شناخته شده است.

وی در نقاشی از رنگ سایه های خاص کلاسیکی به صورتی نو و جدید استفاده می کرده و همواره نور و منبع نور را یکی از مهم ترین عناصر در کارها قرار می داد و کارهای او دارای احساس عمیق و حرکت خاصی می باشد. از تابلوهای معروف (شبگردان) صنف پارچه فروشان پیرمردی با لباس قرمز (انکار مسیح توسط سن پیترو) (شام در مائوس) و (بازگشت پسر ولخرج) را می توان نام برد.

در زمینه پیکرتراش نیز می توان گفت پیکرتراشی در این دوره از حرکت و جنبش یعنی چیزی که در روح باروک قرار داشته برخوردار بوده است. از پیکره های معروف این سبک کارهای جویانی برنینی و کار حرارتی را می توان نام برد.

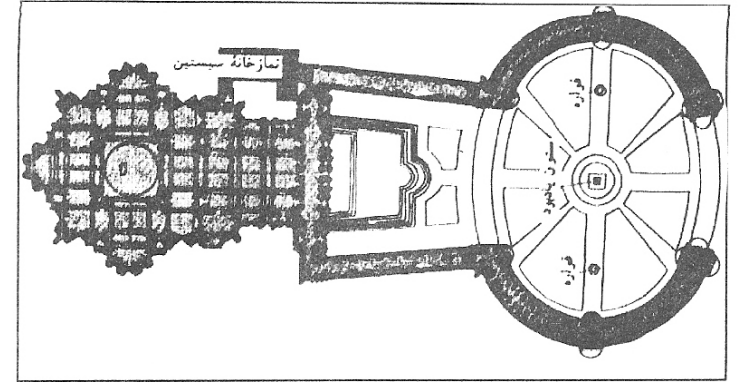

ش ۳ - پلان کلیسای سان ایوو ، اثر گوارینی ، ایتالیا .

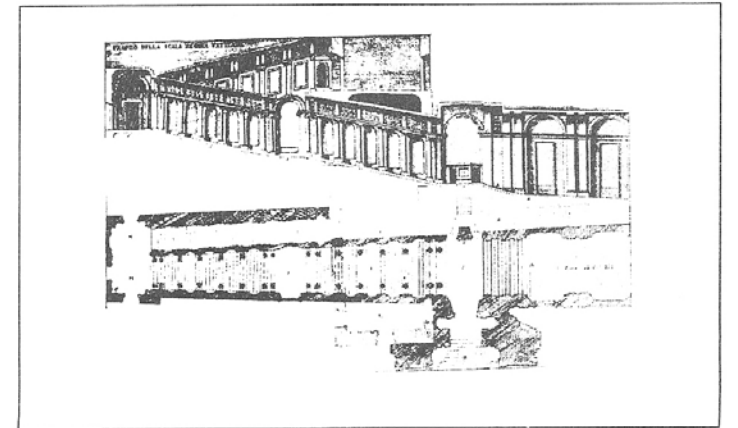
ش ۵ - پلان و پرسپکتیو برشی کلیسای سان کارلو آله کوترو فونتانه .

باروک رومی بیانگر یک آرمان مذهبی و سیاسی باروک ایتالیایی آشکارا بسیاری از عناصر باستانی را منسوخ کرد. برخی مورخان باروک را ادامه رنسانس پیشرفته می دانند و برخی نیز آن را مکتب (سبک) جداگانه تلقی می کنند.

ش ۲ - پلان میدان سان پیترو .

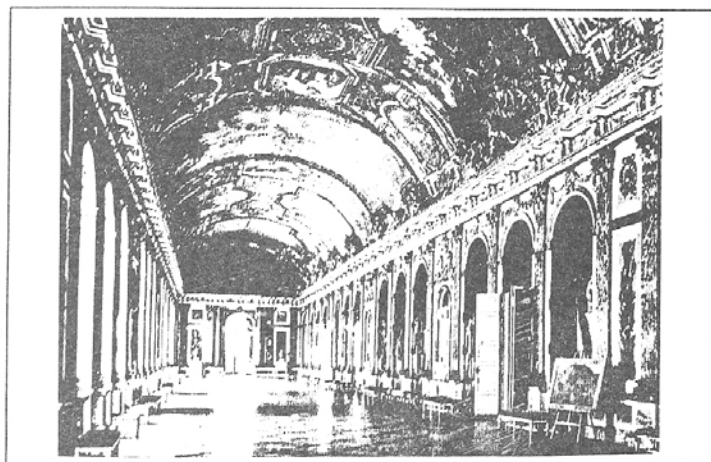
پلکان راهنما در مجموعه واتیکان نیز از آثار باروک است.

ش ۳ - پلان و مقطع پلکان راهنما ، برنینی .

کلیسای سن ایوو: این نقشه متراکم در مرکز به شکل یک ستاره شش پر است که اضلاع آن انحنا پیدا کرده است. بناهای دیگر باروک ایتالیا کلیسای (سان کارلو آله فونتاله) و کلیسای «سنت آندریال کوئیرینال» و کاخ «کاریفیانو»

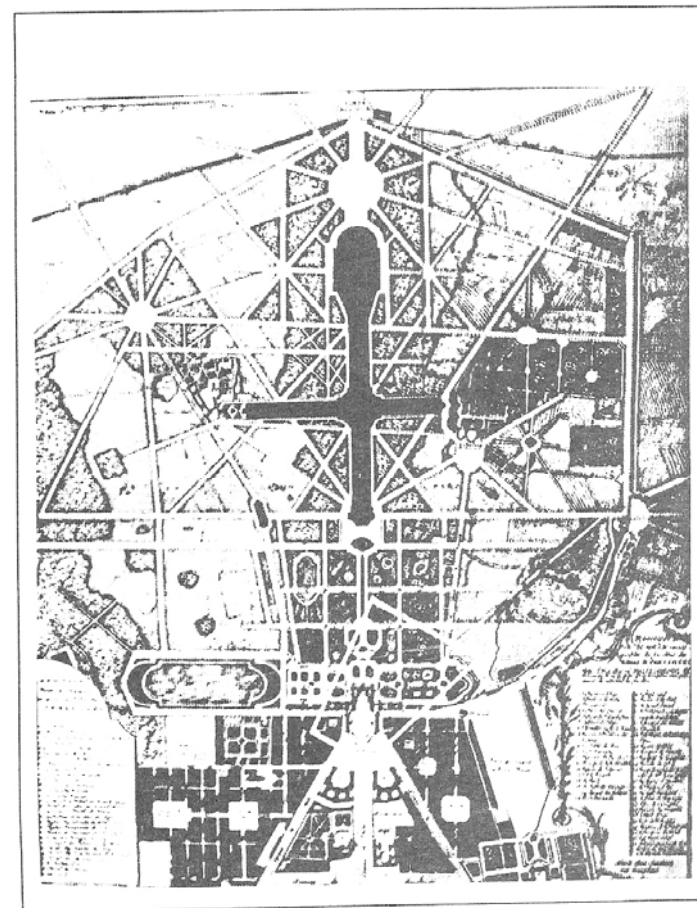
نمونه بناهای این سبک ایتالیایی در فرانسه: کلیسای سورین و خیمه اورلئان، موزه لوور و کاخ ورسای و کلیسای سنت لویی است. در معماری باروک فرانسه به تزئینات داخلی کاخ بسیار اهمیت داده شده است.

ش ۱۲ - نمایی از داخل کاخ ورسای.

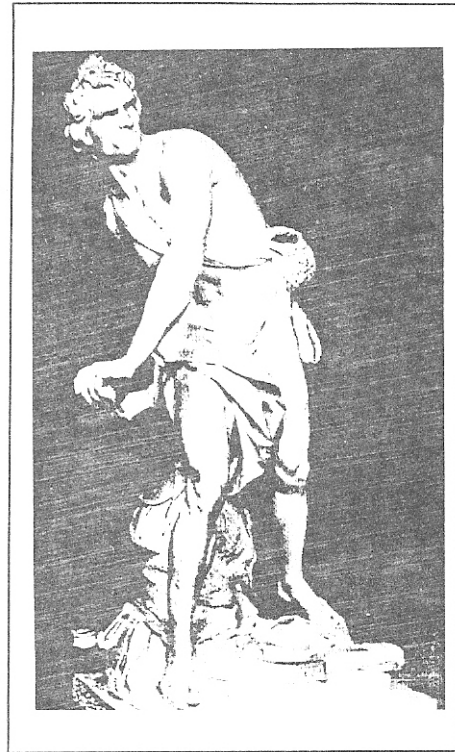
این سبک در انگلستان هم نفوذ کرده و به ساختن بناهایی مثل تالار «ضیافت و ابتهال» کلیسای سنت پل انجامید.

نقشه ای از کاخ ورسای (اقتباس) یک گراور متعلق به سده هفدهم، (کار بلوندل) پارک پیرامونی لونتر (۱۶۶۱-۱۶۶۸) و بخشی از شهرک ورسای. بخش محدود به ذوزنقه سفید (پایین) در تصویر نشان داده شده است.

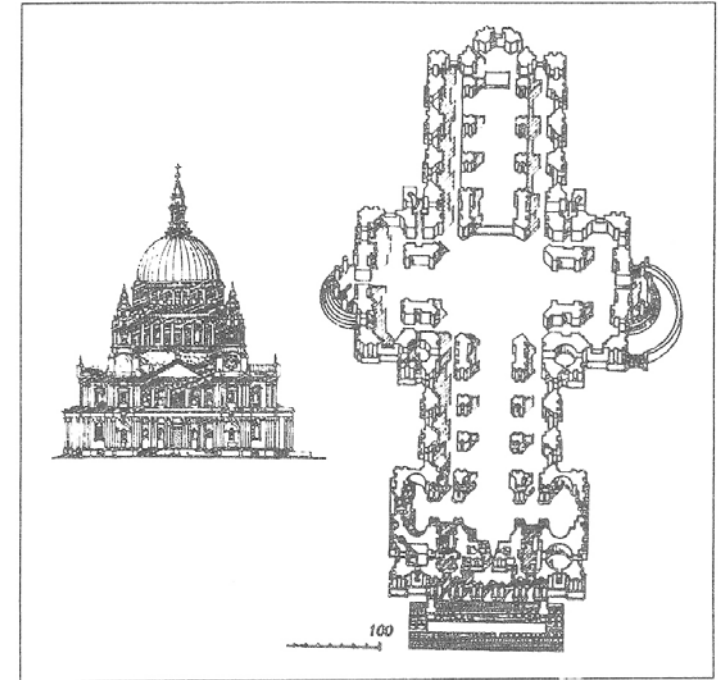

ش ۱۱ - پلان مجموعه کاخ ورسای، اثر لویی لوور، فرانسه.

یابد. وهم بازتابی است از نوع اشتیاق، برای اعجاز‌گیری یکی از پیکره تراشان شاخص این دوره برنینی است. که مجسمه داوود او شاهکاری در تندیس سازی است. پیکره سازی باروک برای بیان حرکت و لحظات بود. باروک تفکر ابر انسانی دارد. نقطه گریز (در پرسپکتیو) در بی نهایت در این دوران اهمیت پیدا می کند در معماری باروک با پلان های بیضی شکل مواجه هستیم.

ش ۱۵ - مجسمه داوود، اثر برنینی .

ش ۱۴ - نمای از کلیسای سنت پل ، اثر کریستوفر رن ، انگلستان .

دامنه معماری باروک به کشورهای اروپایی آمریکای لاتین همانند برزیل که مستعمره پرتغال بود نیز کشیده شد. و حتی به کشورهای آسیایی نظیر هند هم رخنه نمود. باروک در اروپای مرکزی نیز در کشورهایی مانند: اتریش در کلیسای «سن چارز» در شهر وین به خوبی مشخص است.

پیکرتراشی باروک: یکی از دلایل پیدایش پیکرتراشی در دوره باروک نقش مقابل بین باروک و کلاسیک گرایی است پیکره سازی باروک هم در نشان دادن معجزات دین مسیح کمال می